

Dette værk er downloadet fra Danskernes Historie Online

Danskernes Historie Online er Danmarks største digitaliseringsprojekt af litteratur inden for emner som personalhistorie, lokalhistorie og slægtsforskning. Biblioteket hører under den almennyttige forening Danske Slægtsforskere. Vi bevarer vores fælles kulturarv, digitaliserer den og stiller den til rådighed for alle interesserede.

Støt Danskernes Historie Online - Bliv sponsor

Som sponsor i biblioteket opnår du en række fordele. Læs mere om fordele og sponsorat her: <https://slaegtsbibliotek.dk/sponsorat>

Ophavsret

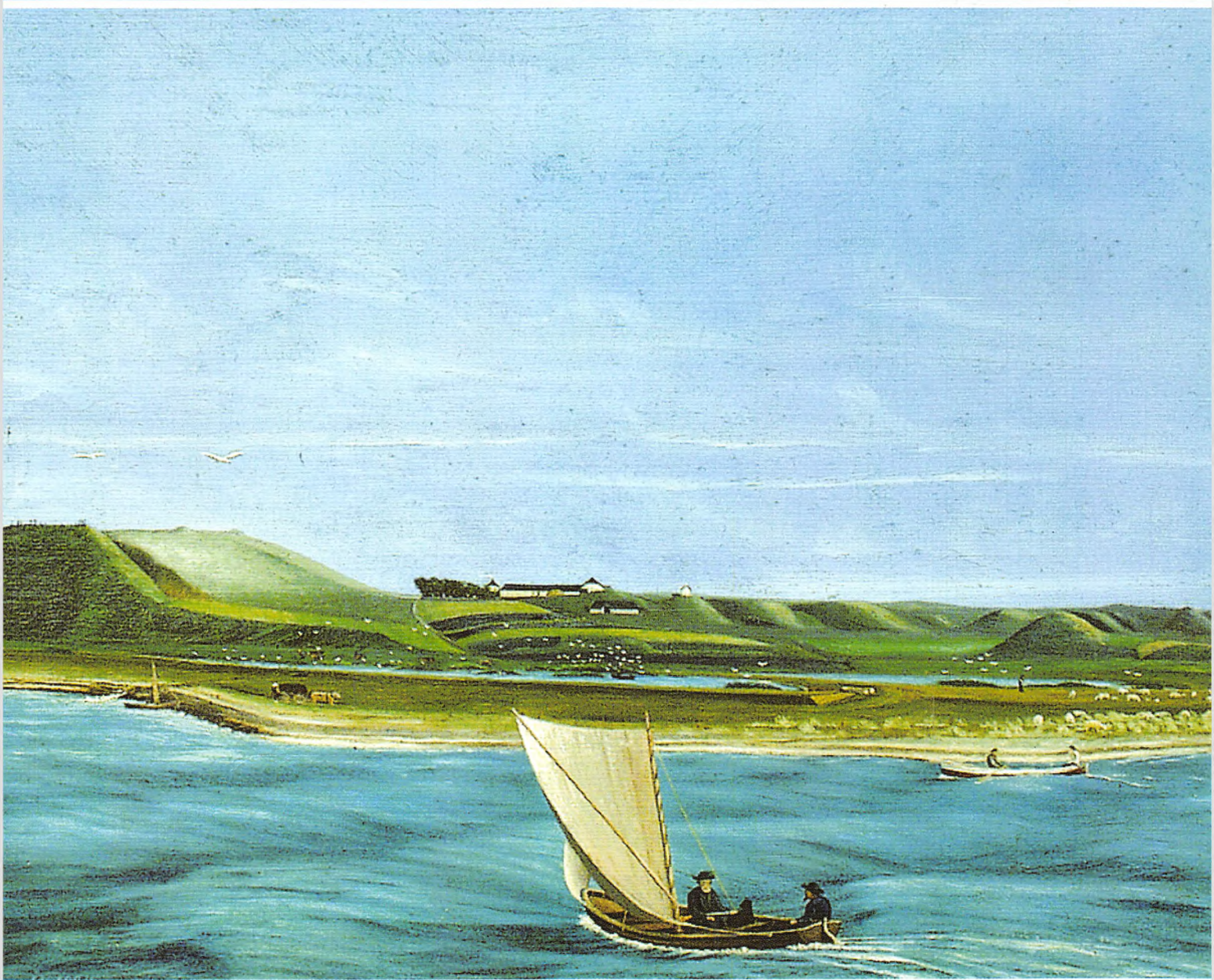
Biblioteket indeholder værker både med og uden ophavsret. For værker, som er omfattet af ophavsret, må PDF-filen kun benyttes til personligt brug.

Links

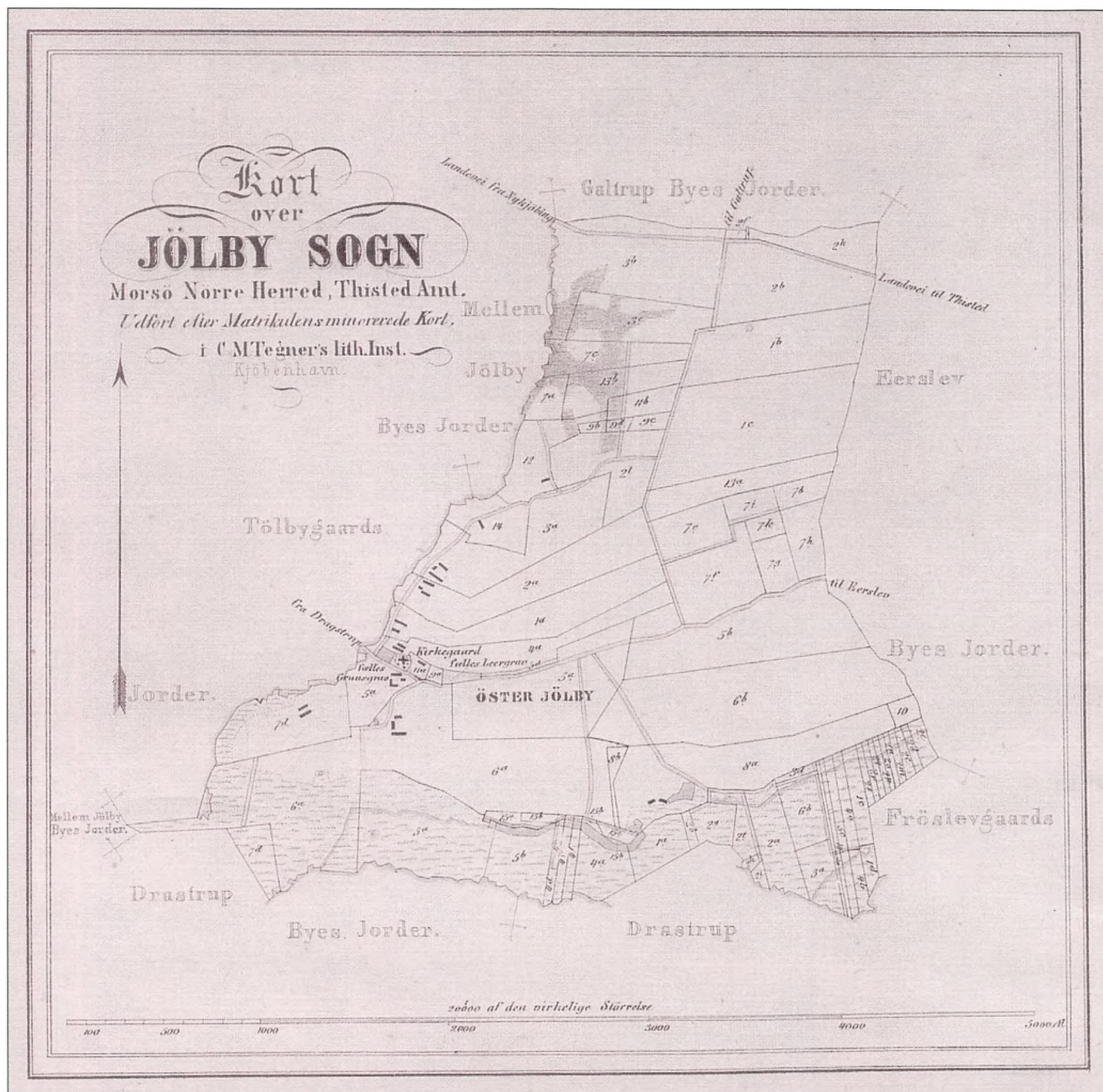
Slægtsforskernes Bibliotek: <https://slaegtsbibliotek.dk>

Danske Slægtsforskere: <https://slaegt.dk>

Jul På Mors

LOKALHISTORISK ÅRSSKRIFT 2001

Matrikulens minorerede kort findes for alle sogne på Mors. De er trykt og udgivet i 1867.

Ejendommenes placering er fra kort, der er opmålt 1810-1820. Opmålingen af skellene er fra først i 1860'erne.

Forsidebilledet:

Skarregaard set fra søsiden, 1884. Maleriet er signeret JB – sikkert Jens Bisgaard. Jens Bisgaard (1863-1901) stammede fra Sejerslev, flyttede til København og fik atelier der. Han malede blandt andet også et billede til altertavlen i Ejerslev kirke.

På maleriet af Skarregaard ses de bygninger, som Jørgen Chr. Jensen Overgaard lod opføre i 1839-40, da han flyttede gården op på det tørre fra den tidligere beliggenhed ved de to Skarresøer. Bygningen nedenfor gården blev opført lidt senere til fåresti og lade. Det lille hvide hus til højre for gården mellem to slugter er smedien, placeret i brandsikker afstand fra stråtagene. På strandengen ses en del af gårdens besætning. Foruden mange heste, køer og stude havde gården i denne periode 1-200 får – og lige så mange gæs.

I 1873 overtog Carl Chr. Overgaard Skarregaard. Det var ham, der anlagde plantagen i 1898-1900, hvor ca. 50 tdr. land ager og hedebakker blev tilplantet med gran og fyr. Men på maleriet ses endnu tydeligt de mange slugter, der måske har givet navn til voldsted, søer og gård. Skar har nemlig haft samme betydning som skor på oldnordisk og skår i dag: En fure, fordybning eller kløft.

JUL PÅ MORS 2001

INDHOLD

Det mobile tærskværk i Vester Jølby 2 <i>Af Karl Bjerre</i>	Billeder fra Morsø Lokalhistoriske Arkiv 34
Billeder fra Morsø Lokalhistoriske Arkiv 7	Om Jens Kusk Jensen 36 <i>Af Margrete Kudsk</i>
Nydanskere anno 1860 8 <i>Af Solvejg Maigaard</i>	Billeder fra Morsø Lokalhistoriske Arkiv 39
Billeder fra Morsø Lokalhistoriske Arkiv 13	Erindringer om onkel Baadsgaard 40 <i>Af Nanna Petersen</i>
Tjenestedreng i Mollerup omkring 1930 14 <i>Af Kristian Jensen</i>	Billeder fra Morsø Lokalhistoriske Arkiv 42
Billeder fra Morsø Lokalhistoriske Arkiv 17	Dalgaard i Faarup 44 <i>Af Niels Vestergaard Larsen</i>
Bydreng i Nykøbing Mors 18 <i>Af Poul Kr. Brændstrup</i>	Billeder fra Morsø Lokalhistoriske Arkiv 58
Billeder fra Morsø Lokalhistoriske Arkiv 21	
Morsø Skibsværft i Glyngøre 22 <i>Af Børge Jensen</i>	Redaktion: <i>Per Noe</i> <i>Jakob Nyborg</i> <i>Susanne Overgaard</i>
Billeder fra Morsø Lokalhistoriske Arkiv 30	39. ÅRGANG . ISBN 87-87566-51-6 ISSN 0902-4700
Gennem Ejerslev 32 <i>Af Birte Nielsen</i>	Oplag: 2.200 stk. Pris: Kr. 70,00 Morsø Bogtrykkeri v/Poul Nyborg

Kortene er gengivet med tilladelse fra
Kort- og Matrikelstyrelsen.

Det mobile tærskéværk i Vester Jølby

af Karl Bjerre

Blandt de erindringsbilleder man har som den, der er vokset op på landet på Mors i 1920'erne og -30'erne, står billedet af det mobile tærskéværk, der kørte fra sted til sted og tærskede årets kornhøst, meget stærkt. Det var en begivenhed, der gjorde sig gældende både synsmæssigt og hørligt, når det på jernhjul kom buldrende og skramlende ad de smalle grusveje på sin tur fra gård til gård. Forrest kom traktoren med de store baghjul, der var forsynet med brede jernkløer, for at den bedre kunne bide sig fast i vejen, når den skulle trække sit tunge læs efter sig. Efter den var spændt halmpresseren og den store tærskemaskine. Der var noget at slæbe på.

I Vester Jølby havde man to tærskéværker, der kørte uafhængigt af hinanden. Det gule – eller lille – kom fortrinsvist hos de mindre landbrug, mens det røde – eller store – nærmere kom hos de lidt større brug. Ejerskabet til tærskéværkerne bestod af en form for fælleseje eller aktieselskab. En del landmænd foretrak selv at tærske deres korn. De havde deres egen maskine stående i laden og kunne udføre tærskearbejdet løbende vinteren igennem. Energien fik de fra gårdens vindmølle. Efterhånden som elektriciteten vandt indpas, anskaffede mange sig en elektromotor.

Roligt og adstadigt skrider tærskéværket da frem ad de grusede

veje. Overalt, hvor det kommer frem, vækker det voldsom opsigt, ikke mindst mellem børnene – også skolebørnene. Var man end nok så fordybet i undervisningen i klassen, var lyden af tærskéværket, der nærmede sig, nok til at hele flokken med drengene i spidsen stejlede ud af døren og ned på vejen for at opleve optøget på nærmeste hold. Bagefter måtte degnen så ud og samle sine kyllinger sammen igen til god ro og orden. Som regel indså han klogeligt det håbløse i at få ungerne til straks at koncentrere sig om skolearbejdet igen, så han holdt et lille frikvarter.

På jævnt terræn klarede traktoren uden større besvær arbejdet med at trække sit tunge læs. Mindre stigninger kunne også klares. Men der kunne opstå problemer, hvis tærskéværket f.eks. havde været på arbejde nede i Sønderbyen og skulle tilbage op i byen. På den tur skulle man op ad et par bakker, der vel ikke er særligt høje, men har nogle bratte stigninger. Der skulle der tages fat, og traktoren fik lov at lægge alle kræfter i, og den havde vel egentlig også motorkraft nok, men den kunne ikke stå fast på vejen. Baghjulene med de brede kløer gravede sig ned i gruset og lavede nogle gevaldige huller i vejen. Som regel måtte man opgive, og der var ikke andet at gøre end at koble tærskemaskinen fra og lade traktoren køre op med presseren alene for

derefter at køre tilbage og hente tærskemaskinen og koble hele kortegen sammen igen, inden der kunne fortsættes. Forinden huskede man lige at jævne de huller ud, man havde lavet i vejen. Det kunne klares med træskoene, evt. en skovl. Alt i alt en omstændelig og tidkrævende manøvreren med maskinerne, men alt klarede roligt og velovervejet.

Når man var nået frem til landmanden, skulle maskineriet bringes i stilling. Han havde sat sit korn i stak. Nogle havde kun en enkelt – stor eller lille, mens andre havde flere. De skulle stå, så der akkurat var plads til, at tærskemaskinen kunne køres ind imellem dem. I sig selv var det noget af et kunststykke at sætte en sådan stak. Den skulle bygges op, så den ikke kunne tage vand ind. – Selv de voldsomme regnbyger, der kan bryde løs på den tid af året skulle den kunne modstå, også en efterårsstorm skulle den kunne klare. Den blev bygget op af lag på lag af neg, der skulle lægges meget præcist og omhyggeligt. Negene skulle være til at få fat på igen, når de senere skulle langes hen til tærskéværket. Når disse krav var opfyldt, blev stakken af sig selv meget smuk at se på – regelmæssig i sin facon og pæn og glat ned af siderne. Man kunne næsten tale om et monument, den kunne vel være op til 5-6 m høj. Ved siden af de andre stakke stod en mindre stak

med rivelse. Når selve høstarbejdet var overstået, havde landmanden kørt sin mark over med hesterive for at samle op, hvad der var tabt undervejs. Det blev så kørt hjem og anbragt i en stak for sig selv. Selvfølgelig skulle landmanden sørge for, at hans kornstakke var anbragt, så der var rimelig adgang til dem for tærskværket. Samtidig skulle de stå så tæt ved gårdens bygninger som muligt, så der ikke blev for langt at bære på det aftærskede korn og halm. Det kunne godt knibe med det nogen steder. Plads var der ikke for meget af, så det kunne godt være nogle halsbrækende manøvrer, traktorføreren måtte udføre for at få maskinerne bragt på plads.

Nu var det så med at få maskinerne til at stå rigtigt. De skulle stå urokkeligt fast, og de skulle stå vandret, så der blev brugt både donkraft og waterpas. Der blev anbragt kraftige brædder under hjulene, og for hvert hjul blev brugt en anordning med to klodser forbun-

det med hinanden, så hjulet stod urokkeligt fast, og samtidig kunne man rette højden til og få maskinen til at stå vandret. Af hensyn til remmene, der skulle spændes mellem maskinerne, skulle disse stå præcist i flugt med hinanden. Alt arbejde blev udført som holdarbejde. Hver mand vidste nøje, hvad hans opgave var. Nogle havde et overordnet ansvar. Traktorføreren havde sit ansvar, og ilæggeren skulle sikre, at tærskemaskinen stod rigtigt, mens en tredje mand havde ansvaret for halmpresseren. De øvrige indrettede sig efter de anvisninger, de fik. Når tærskemaskine og halmpresser var bragt i stilling, bestod næste opgave i at spænde rem mellem de to dele og stille en sliske an efter presseren, som halmballerne kunne glide ad, så de var til at få fat på for halmbærerne. Endelig skulle traktoren bringes i stilling, og der skulle spændes rem fra den og hen til tærskværket. Den skulle levere den fornødne energi for at få tærsker og presser til at fungere. Den

Udsigt over Vester Jølby, omkring 1940. I forgrunden Sidsel Kristiansens gård, Vestermarken 8.

skulle naturligvis også stå urokkeligt fast. Det var ikke nok at bremse den. Der blev sat en donkraft i spænd mellem en af baghjulets kløer og jorden. Når den var stillet i frigear, kunne den arbejde alene med sin remskive. Man kan undre sig over, at en så indviklet og kompliceret opgave som at få hele dette kompleks af maskiner til at stå rigtigt kunne foregå som et holdarbejde, uden at der vel egentlig forelå nogen planlægning.

Der blev nødtørftigt spændt reb ud for at forhindre nogen i at komme for tæt på de farligste steder, og der var foretaget rimelig afskærmning på siderne af maskinerne, men ellers var det så som så med sikkerhedsforanstaltninger. En nutidig sikkerhedsrepræsentant ville givetvis have fået et nervesammenbrud, om

han kunne have været til stede. Ikke desto mindre var det yderst sjældent, at der indtraf uheld af alvorlig karakter, selvom det var en yderst farlig arbejdsplads at befinde sig på. Men holdet som helhed og den enkelte mand var helt klar over, at man hver især og som hold var ansvarlig for sikkerheden under arbejdet. Overalt blev der arbejdet roligt og med omtanke.

En vigtig post under selve tærskningen havde ilæggeren. Han stod oppe på tærskemaskinens bro og lagde kornet ned i maskinen til slaglerne, hvor kernerne blev slået af. Han måtte arbejde med den stør-

ste præcision og regelmæssigt. Heraf afhang tempoet i hele arbejdsgangen. Man kunne høre på maskinens brummen, hver gang han lagde i – den sank et par toner, men var straks oppe i normalt leje igen. Af og til kunne det hænde, at maskinen fik lidt for meget på én gang, og så sank tonen yderligere, og det varede et par sekunder, før den fik sit normale leje igen. Det kunne også høres på traktoren – den skulle lægge ekstra kræfter i. En sjælden gang, når det helt store uheld var ude, kunne det hænde, at maskinen fik lagt så meget i på én gang, at slaglerne ikke kunne klare det. Så gik hele maskineriet i stå, og remmen henne fra traktoren sprang af. Så forestod et større arbejde med at få rensed ud mellem slaglerne. Kornet var ganske simpelt mast sammen og skulle hives derfra igen i små totter. Så skulle remmen hen til traktoren sættes på igen, inden der kunne fortsættes. Som regel var det, når man tær-

skede rivelse, at det kom til at gå så voldsomt til. Rivelsen kunne være noget ustyrlig stads at havde med at gøre – det var jo ikke bundet i neg som det øvrige korn. Kan hænde, at det også havde samlet fugt. Det var en vanskelig sag for ilæggeren at klare, også fordi han jo gerne ville have så meget som muligt i maskinen for at holde tempoet i hele arbejdsprocessen.

Ved siden af sig på broen havde ilæggeren en hjælper. Han tog imod negene, når de blev langet op på broen, skar dem op og lagde dem til rette for ilæggeren. Manden i stakken havde som opgave at lange negene fra stak til bro. Han skulle arbejde i en ganske bestemt og regelmæssig rytme. Samvirket mellem ham og de to mand på broen var af afgørende betydning for hele arbejdsgangen. Tit havde han en hjælper, især selvfølgelig når man var i gang med en stor stak. Men det var nærmest et gå til og fra job. Han var ikke nødvendig hele

Et af øens mobile tærskværker, af fabrikatet Nordsten, fotograferet ca. 1933.

Længst til højre Jens Jensen, Ø. Jølby. Traktorføreren er Martin Olsen, senere ringer og graver ved Dragstrup Kirke. Øvrige navne kendes ikke.

tiden og kunne tage sig af andre ting ind imellem.

Det aftærskede korn faldt fra slaglerne ned gennem blæser og sold, hvor det blev rensat for avner og andet, hvorefter det kom ud af maskinen gennem tre eller fire tude, der kunne åbnes eller lukkes. På disse tude var der anordninger, så der kunne hænges en tom sæk på og åbnes for tuden, så sækken blev fyldt op. To mand hjalp så hinanden med at løfte den op på et bord eller lignende, hvorfra den enkelte mand kunne tage den på nakken og bære den hen, hvor kornet skulle lagres. Det er det hårdeste job af alle. En fyldt kornsæk vejer op mod 100 kg, så det er ikke alle, der har kræfter og kropsbygning til at klare det job. Der blev ikke bundet for sækken, så kornbæreren måtte bruge den ene hånd til at holde den lukket, mens han bar den. Kornet skulle opbevares, hvor det var tørt, og hvor der var plads. Det var meget almindeligt, at det skulle op på loftet enten i stuehuset eller over stalden. Det betød, at kornbæreren ofte måtte ind gennem mere eller mindre snævre rum, hvor der ikke var mere plads, end at han lige kunne kante sig igennem. Ydermere skulle han måske op ad en smal trappe eller stige og gennem en smal lem, inden han nåede op og kunne tømme sin sæk. – Det var virkelig et hårdt job. Man kan vist desværre ikke se bort fra, at det har hændt sig, at en 15–17 årig knægt, der næppe var vokset helt til, har påtaget sig det job. Han har måske været stolt af at være i stand til at klare det – tilsyneladende. Kan hænde, at en og anden sådan gut har pådraget sig en skavank i ryg eller lænd, som han senere i livet har måtte bøde dyrt for. Det kan godt være, at det er rimeligt og fornuftigt, at man nu til dags har regler og love for arbejdsmiljø og den slags.

Det aftærskede halm blev under slaglerne grebet af halmrysterne,

der sendte det ud af den anden ende af tærskemaskinen og ned i halmpresseren, hvor det blev presset i firkantede baller – mellem 1 og 1½ m på hver led og 40–50 cm tykke. Presseren var udstyret med en sindrig anordning, så der blev bundet bindegarn om hver balle, inden den blev sendt ud på slisken, hvor halmbærerne stod parat. Hver mand kunne bære 2–3 baller. Med en halmvisk binder han dem lidt sammen for at holde styr på dem, og så op på skulderen med dem og ind i laden. Der skulle fyldes godt op i laden – helt op til det øverste af taget, så man måtte op af en ret så høj stige. Det var noget af en balancegang med tung og ustyrlig byrde på skulderen og kun én fri hånd til rådighed.

Avnerne blev blæst og rystet ud inde under tærskeren. De skulle også udnyttes. Det kunne godt være et job for en 13–14 års knægt at sørge for, at de kom i hus. Han blev udstyret med en rive og en stor kurv eller løb, og så var det bare med at tage fat. Værst var det, når man tærskede byg. Haserne havde det med at finde ind under tøjet, så det kløede og kradsede over hele knoppen. Bedre gik det med havren – den var lettere og mere behagelig at have med at gøre.

Når traktorføreren havde fået sat maskineriet i gang, var det hans opgave at gå rundt og se til, at alt fungerede, som det skulle. Han havde en oliekande i hånden, så han kunne smøre lejer og andre bevægelige dele, hvor det tiltrængtes. På den tid af året falder mørket tidligt på, så det var nødvendigt på et tidspunkt at få en form for belysning. Det var også traktorføreren opgave at sørge for det. Han trak ledning fra traktorens akkumulator og hen til små lamper, der blev anbragt på steder, hvor det var påkrævet. Derved blev det muligt at fortsætte arbejdet ret så lang ud på aftenen, så det blev sent, in-

den man fik fyraften, og hver mand kunne gå til sit efter en lang arbejdsdag. Det var almindeligt, at folkene ved tærskværket fik en del af deres kost på den gård, hvor man arbejdede. Når tiden var inde til et måltid, standsede traktorføreren maskineriet, og der blev givet besked om, at nu var det kaffetid f.eks. Når man så var nået dertil, at tærskarbejdet på en gård var fuldført, skulle hele komplekset af maskiner gøres klar til videre transport. Traktoren blev spændt for presser og tærsker, og man kunne buldre og skramle videre af de grusede veje til et nyt sted, hvor man så kunne begynde forfra igen.

Engang før i tiden havde den røde tærskemaskine i Vester Jølby været dampdrevet. Dengang bestod maskineriet af dampmaskine og tærskværk, men ingen halm-presser. Begge dele var hestetrukket, fire heste skulle der til hver del, når man skulle flytte fra et sted til et andet. Dampmaskinen var et stort uhyre med en rund dampkedel med et fyrsted nedenunder og med en drabelig høj skorsten. Den kunne lægges ned under transport. Derudover var den forsynet med et stort svinghjul der samtidig fungerede som remskive, hvorfra der kunne trækkes en rem hen til tærskværket. Det var fyrbøderens opgave at passe dampmaskinen. Det var et betroet job. For at søge for at der var tilstrækkelig damp på maskinen, måtte han møde et par timer før de andre og fyre på. Dertil brugte han halm og brænde, men ellers fyrede han med kul. Han måtte hele tiden sørge for, at der var vand på kedlen, og han skulle holde sit fyr ved lige, så damptrykket kunne holdes, og der var kraft nok til at trække tærskemaskinen. Ovenpå kedlen sad en sikkerhedsventil, der trådte i funktion, hvis damptrykket i kedlen skulle blive for stort. Den blev i øvrigt også brugt, når maskinen skulle

stoppes. Ved hjælp af en vippeanordning kunne man åbne for ventilen og lukke al dampen ud af kedlen og sætte maskinen i stå.

Dampæraen fik i Vester Jølby en brat afslutning. Man havde været på arbejde hos præstegårdsforpagteren og skulle nu videre. De fire heste blev spændt for dampmaskinen, og turen gik nu om gennem byen hen til smedien, hvor man drejede østpå op ad den lille bakke og videre ned mod engbakkerne. Her skete katastrofen. Af en eller anden grund var al dampen ikke lukket ud af kedlen, så der var sta-

dig tryk på, og pludselig trådte sikkerhedsventilen i funktion og sendte en hvæsende dampsky til vejrs. Det var mere end hestene kunne klare, de blev vildt forskrækket og stak af i fuld galop med maskinen ned ad bakken og rundt om svinget – leddet, hvor dampmaskinen havnede i grøften og blev mere eller mindre ødelagt. I hvert fald kom den ikke i brug mere, og dermed var det slut med at bruge dampkraft til tærskearbejde i Vester Jølby.

Tildragelsen med dampmaskinens endeligt skete i første halvdel

af 1930'erne, så det kan vel ikke udelukkes, at erindringerne kan have spillet én et puds her og der – især når man ikke selv har overværet begivenhedsforløbet, men kun har andres beretning fra dengang at bygge på. Alt er i øvrigt skrevet lige ud af hukommelsen.

Redskaber og maskiner fra Morsø Hammerværk udstillet ved dyrskue i 1920'erne.

Teglværket ved Thissinghuse omkring 1893. Virksomheden blev oprettet o. 1870. Folkene står på skibsbroen.

Nybyggeri på hjørnet af Aagade og Grønnegade rundt 1900. Husene i baggrunden ligger langs Aagade. Murenes navne er desværre ukendte.

Nydanskere anno 1860

af Mai-Brit Lauritsen

»... straks efter Krigen viste sig at være begyndt et nyt og betydningsfuldt Afsnit i Byens Udvikling, og en Fremgang paa alle Omraader som i Tiaaret fra 1850 har den aldrig senere oplevet Magen til.«

Med disse ord beskrev sognepræst Vilhelm Hansen i anledning af byens 600 års jubilæum i 1899 meget passende situationen for Nykøbing i 1850'erne. Byen var inde i en fremgangsperiode med gunstige forhold for både håndværk, handel og industri, der svarede til udviklingen på landsplan. Baggrunden for væksten skal søges i 1840'erne og

Udsigt over Nykøbing fra Dueholm Mølle, o. 1886.

1850'erne, hvor det danske landbrug var inde i en periode med højkonjunktur som følge af stigende efterspørgsel efter korn fra både ind- og udland. Herved fik bønderne flere penge mellem hænderne, hvilket betød, at de i højere grad begyndte at købe varer i byerne, som de tidligere selv havde produceret som for eksempel brændevin og klæder. Desuden blev de øgede indtægter brugt til nybyggeri samt forbedringer og udvidelser af eksisterende ejendomme. Det var især handlen og byggefagene, der nød godt af de gode tider.

Det var ikke kun inden for det økonomiske liv, at Nykøbing oplevede vækst. Perioden var nemlig også præget af en stor befolkningsvækst, idet befolkningen voksede

fra 1398 personer i 1850 til 2034 personer i 1860 altså med 636 personer eller 45,5 %. Generelt oplevede Danmark som helhed i disse år en stor befolkningstilvækst, men både i forhold til købstæderne på øerne og de jyske købstæder, hvor befolkningstilvæksten i gennemsnit var henholdsvis 21,0 % og 34,7 %, var den befolkningstilvækst, der fandt sted i Nykøbing i 1850'erne væsentlig højere. Der var heller ingen af Nykøbings to nabokøbstæder, der kunne følge med Nykøbings befolkningsudvikling i 1850'erne, idet befolkningstilvæksten i Skive var 36,1 % og i Thisted 33,5 %.

Den store tilvækst i Nykøbings indbyggertal skyldtes dels, at der blev født flere, end der døde - helt

præcist 324 personer - og dels, at der skete en stor tilvandring til byen. Således udgjorde nettotilvandringen, der godt nok kun er et indirekte mål for vandringerne, fra 1850 til 1860 312 personer.

Tilvandringen til Nykøbing

En måde at få et indtryk af de personer, der ligger bag nettotilvandringen, er at undersøge 1860 folketællingen. De personer, der i folketællingen 1860 har opgivet et andet fødested end Nykøbing, må på et eller andet tidspunkt være flyttet til byen. Ved en sådan indirekte undersøgelse af vandrerne, fremstår folk med fremmed herkomst som en særlig gruppe af tilflyttere, idet »udanske« navne som Naumann, Wilander, Weber, Bergstrøm og Plettner springer i øjnene. De var datidens nydanskere, selv om ordet opholdstilladelse og dansk statsborgerskab i moderne forstand endnu ikke fandtes. I det følgende er ordet udlændinge brugt om de personer, der i folketællingen 1860 har opgivet et fødested udenfor kongeriget Danmark. Ud fra denne definition bliver også personer, der har opgivet et af hertugdømmerne som fødested, betragtet som udlændinge.

I 1860 folketællingen var der 70 personer, der havde oplyst et fødested uden for Danmark, hvilket var en stigning i forhold til 1850 folketællingen på 48 personer. Ud af de 70 personer med fremmed herkomst i Nykøbing i 1860 var de 58 flyttet til byen i løbet af blot ti år. I det følgende skal vi se lidt nærmere på de 70 udlændinge i 1860 folketællingen: Hvem var de, hvor kom de fra, og hvad ville de i byen?

Køn, alder og civilstand

Der var en klar overvægt af mænd blandt de 70 udlændinge, idet der var 51 mænd, men kun 19 kvinder. Tilsammen havde de »fremmede« en forholdsvis høj gennemsnitsal-

der på 36,1 år, idet det normale var, at vandrerne var noget yngre. Den yngste fremmede tilflytter var Anna Elisabeth Scharp, der var datter af cikoriemester Johan Scharp og født i Glückstadt, mens den ældste var den 74-årige Paulus Wernegreen fra Gøteborg i Sverige.

Med hensyn til ægteskabelig status var 42 personer ud af de 70 udlændinge gift, mens 25 personer var ugifte. Hertil kommer tre personer, der havde mistet deres ægtefælle. Ud af de 42 gifte udlændinge var der seks par, hvor begge ægtefæller var udlændinge. Et af disse par var Birthe Christine Carolius og Svend Bengtzon, der blev gift i Nykøbing den 26. juni 1859 efter at være blevet forældre til en lille pige den 25. april 1859. Pigen var således født uden for ægteskabet. De var begge fra Sverige, og måske havde de mødt hinanden på herregården Østergård i Salling, hvor de begge havde gjort tjeneste. Et andet af de gifte par, hvor begge ægtefæller var udlændinge, var byens barber, polakken Carl Frederik Naumann og hustru Johanne Lorentzen fra Preussen, der boede på Havnepladsen. Der var tilmed endnu en udlænding i deres husstand, idet svenden i salonen, Henrik Poulsen, var fra Holsten. 19 af de 30 udlændinge, der havde giftet sig med en dansker, havde giftet sig med en person, der havde oplyst Mors som fødested, mens 11 personer havde giftet sig med en person fra det øvrige Danmark. Der var således en tendens til, at udlændingene giftede sig med de lokale, og på denne måde blev »integreret« i samfundet.

Fødested

Hovedparten - nemlig 50 personer - af de 70 udlændinge kom enten fra Tyskland eller fra de tre hertugdømmer Slesvig, Holsten og Lauenburg. Ud af de resterende var der 13 personer fra Sverige, fem fra Norge, og en fra henholdsvis Hol-

land og Polen. Tilflytternes fødested siger imidlertid ikke noget om, hvad deres sidste opholdssted havde været, så de folk, der flyttede til Nykøbing kan meget vel være kommet fra et andet sted i Danmark. Den store koncentration af udlændinge fra Tyskland og hertugdømmerne skyldes sandsynligvis Danmarks naturlige tilhørsforhold til dette område, der endnu fandtes i 1860 før hertugdømmernes afståelse. De 12 svenske indvandrere var sandsynligvis en del af den svenske indvandring, der foregik til Danmark fra 1840 til 1914 af svenske landarbejdere, der søgte til Danmark, hvor der i perioder var en decideret mangel på arbejdskraft i landbruget. Ifølge præstens og, efter 1854, politimyndighedens til- og afgangslister over folk, der flyttede til og fra byen, var der i perioden mellem de to folketællinger yderligere syv svenskere, der havde haft et mere eller mindre kort ophold i Nykøbing, hvor de, udover Anders Petersen, der var urmager, formentlig alle arbejdede som tjenestefolk. Det er meget muligt, at de var kommet til byen med hjælp fra en agent fra Ålborg, der den 15. februar 1856 havde indrykket en annonce i Morsø Avis, om at han kunne skaffe svenske landarbejdere. Også en af byens egne borgere fungerede som agent, idet

Annonce i Morsø Avis, 1857.

Drainings- Arbejde.

At Undertegnede paa Herses Opfordring til næste Sommer har leiet tydske Arbejdere fra Provstiet og derved seer mig istand til at udføre Drainings-Arbejde endel billigere end hidtil, bekjendtgjøres herved for de Grundeieendomsbefiddere, som i Løbet af næste Sommer ønske Draining udført. Tilfælde modtages Bestilling paa udmærkede Drainsrør til betydelig nedfattede Priser. Bestillinger ønskes helst snarest muligt.

Nykøbing i Decbr. 1857.

Urbødigt
F. Lund.

toldassistent Frederik Lund den 13. december 1857 indrykkede en annonce om, at han havde skaffet tysk arbejdskraft, der kunne lejes billigt til dræningsarbejde.

Erhverv

En stor del - 33 ud af de 51 mandlige udlændinge - var tilknyttet de forskellige håndværksfag. Der var 15 håndværksmestre, 17 svende og lærlinge, mens én person, en væver, kun havde oplyst, hvilken branche han var tilknyttet. Udlændingene var beskæftiget inden for en række forskellige fag, men der var dog beskæftiget fire udlændinge i murerfaget, fem indenfor tømrerfaget, to indenfor snedkerfaget og fire udlændinge i smedefaget. Disse håndværkere blev formentlig tiltrukket af de gode tider, der i store dele af 1850'erne var inden for byggefagene og metalindustrien på grund af en stor byggeaktivitet i perioden og på grund af Morsø Jernstøberis grundlæggelse i 1853.

Blandt de tilflyttede udlændinge var der også personer, der besad en speciel kunnen, og som bragte ny viden til byen. Således flyttede Johan Scharp fra Holsten sammen med sin familie til Nykøbing for at bestyre en cikoriefabrik, der blev anlagt i slutningen af 1856 i Kirkegade af de tre købmænd K. S. Knudsen, M. Smith og E. Steenberg. På cikoriefabrikken forarbejdede man cikorieplantens rødder, så cikorien kunne bruges som kaffeerstatning. Eftersom det var et krav, at fabrikken blev bestyret af en mester eller en mestersvend, når dets arbejdsområde faldt inden for lavsbunden næring, havde købmændene brug for en cikoriemester. Og hvad var mere naturligt end at hente denne kunnen fra det sted, hvor råvarerne kom fra, nemlig hertugdømmerne. Desuden var der en del tyske teglværksarbejdere, som bragte deres viden med sig til Danmark, og således kom byens eneste tegl-

brænder Simon Filies, fra Detmol, hovedstaden i den tyske stat Lippe.

Alexander Høffner fra Tyskland havde et noget specielt erhverv, idet han var papmager. Arkivar og kaptajn K. C. Rockstroh erindrede senere, at A. Høffner blev kaldt »Bappgasen, fordi han lavede papkasser«. K. C. Rockstroh var vokset op i Nykøbing som søn af skorstensfejer og murer Johan Heinrich Rockstroh, der var indvandret til Nykøbing fra Schwartzburg i Tyskland på et tidspunkt i løbet af 1850'erne. K. C. Rockstroh kan ligeledes huske, at A. Høffner kaldte sin husholderske »Annkadriinn« (i stedet for Anne Cathrine), og at han som den første solgte »dåtter« - altså dadler - på markedet. Denne erindring om A. Høffners danskundskaber giver et indblik i, hvor mange forskellige accenter der må have været i byen i 1850'erne. Tænk bare på alle de andre tilflyttere, der kom fra Tyskland, Sverige og Norge. Mon ikke, der har været nogle sprogforviklinger, der skulle overkommes for at få hverdagen til at køre?

Tre af byens købmænd var udlændinge: Peter Johan Brinchmann fra Winterberg i Westfalen, Rudolph Christian Sietam samt Marie Elisabeth Bernadine Sietam, begge fra Berlin. Marie Elisabeth Bernadine Sietam var enke efter købmand Peter Isen og drev handelen videre efter hans død den 29. januar 1860.

Øverst på den sociale rangstige i byen finder vi kammerråd og toldforvalter Frederik Christian Lund fra Kiel, mens vi på den nederste del af samme rangstige finder to udlændinge, der var så fattige, at de måtte understøttes af byen. Således boede Paulus Wernegreen fra Gøteborg i Sverige på Hospitalet i Toftegade, mens Gorine Gjeruldsdatter fra Arendal i Norge boede i fattighuset i Toftegade sammen med 68 andre »indfødte«

danskere og både fik kost og bolig betalt af byen.

Byens arrestforvarer var fra 1855 Jacob Didrik Hardenberg fra Lübeck. Om ham beretter Rockstroh, at han havde været i militæret, hvor han spillede obo. Som løn fik han fri bolig, samt en fast indtægt på 94,80 kr. og 100 kr. i sportler fra fangernes underhold. Ud fra sin løn skulle han selv bekoste opvarmningen af arresten og de fire fangers underhold. I 1857 blev telegrafledningen ført til Nykøbing, og i en nyopført tilbygning til Rådhuset blev der oprettet en telegrafstation, som J. D. Hardenberg blev sat til at bestyre.

Der var 19 kvindelige udlændinge i byen i 1860, hvoraf omkring halvdelen var af svensk eller norsk herkomst. Der var kun syv erhvervsaktive kvinder blandt udlændingene, mens de resterende blev forsørget som hustruer og døtre af manden i huset. En af de erhvervsaktive kvinder var den tidligere omtalte enke, der drev købmandsvirksomhed, og herudover var der to kvinder beskæftiget som tjenestepiger, to som husjomfruer, en som husholder og endelig var der en enke på fattighjælp.

Ghettodannelse?

Udlændingene boede spredt rundt omkring i Nykøbings gader, og der var ingen tegn på »ghettodannelse«, idet udlændingene ikke grupperede sig i bestemte kvarterer i byen. En medvirkende årsag hertil var, at mange af udlændingene havde giftet sig med lokale piger, og således var blevet integreret ad den vej. De ugifte udlændinge havde som regel ikke deres egen husstand, og de havde derfor ikke mulighed for at danne særlige svenske eller tyske kvarterer.

I enkelte af husstandene var der dog en vis koncentration af udlændinge. Således var der tre svenskere - to brænderikarle og en husjomfru

- i købmand Hans Meulengraths husstand i Nørregade. H. Meulengrath må have været særlig glad for den ene af brænderikarlene, svenskeren Lars Pehrson, idet han tre gange i løbet af 1850'erne vendte tilbage til Nykøbing for at arbejde hos H. Meulengrath efter at have haft kortvarige tjenesteophold i Vejerslev på blandt andet Vilsgaard.

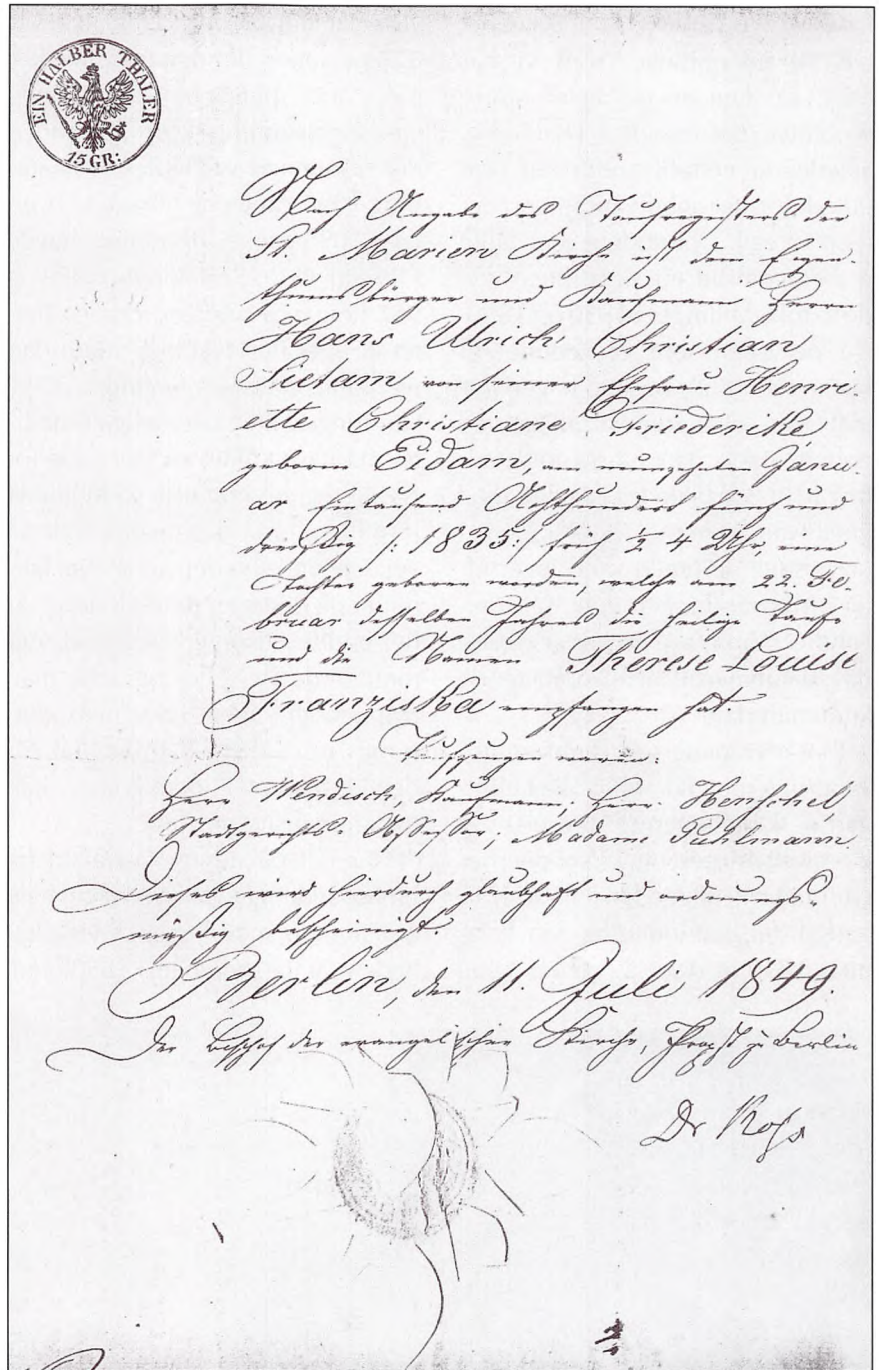
Religion

Næsten alle udlændingene var lutheranere. Teglbænder Simon Filies tilhørte dog den reformerede kirke, og købmand Peter Brinchmann samt hans broder, handelsbetjent Johan Brinchmann, var katolikker. Både Simon Filies og Peter Brinchmann var dog gift med lutheranere, og ingen af deres børn tilhørte faderens trosretning.

Familiesammenføring

Ud af de 70 udlændinge, der var i Nykøbing i 1860, er der to slægter, der går igen: Brinchmann-slægten fra Winterberg i Westfalen og Sietam-slægten fra Berlin. Købmand Peter Brinchmanns tilstedeværelse i Nykøbing har på et eller andet tidspunkt mellem 1850 og 1860 fået hans broder Johan Brinchmann til også at drage til Nykøbing. Måske har udsigten til en stilling som handelsbetjent gjort udslaget? I øvrigt er Peter Brinchmann selv kommet til byen på grund af familie, idet han ifølge 1850 folketællingen var handelsbetjent hos onklen købmand Joseph Brinchmann. Joseph Brinchmann var den første repræsentant fra Brinchmann-slægten, der slog sig ned i byen, idet han i 1833 fik borgerskab i Nykøbing. Han blev med tiden byens største skatteyder.

Sietam-slægten, der kom fra Berlin, var rigt repræsenteret i Nykøbing. Som tidligere nævnt drev søskendeparret Rudolph Christian Sietam og enken Marie Elisabeth

Bernadine Sietam hver deres købmandshandel. Desuden var endnu to slægtninge kommet til byen, idet den ældre søster Emilie Dorthea Marie Sietam, også var blevet gift ind i Isen-slægten, mens Francisca Lovise Therese Sietam arbejdede som husjomfru hos ægteparret Georg Carl Frederik Byhl og Amalie Augusta Byhl, der begge var født udenfor Danmark i henholdsvis Westfalen og Saksen. I disse tilfælde er det helt klart, at man har benyttet sig af sine forbindelser til

Dåbsattest for Therese Sietam, udstedt i Berlin, 1849.

at skabe ægteskabs- og jobmuligheder for familiemedlemmer, og man fristes til at tale om familiesammenføring! Det synes også som om, at man, i de husstande hvor begge ægtefæller var udlændinge, har favoriseret personer med fremmed herkomst og måske ligefrem har søgt en »au pair« eller medhjælp fra hjemegnen.

I det store hele ...

De 70 udlændinge, som vi har fulgt, var kun en del af en større mobilitet, der foregik i 1850'erne. Således er nettotilvandringen ikke udtryk for det antal vandringer, der reelt foregik i perioden, idet tallet er beregnet ud fra situationen ved de to folketællinger i 1850 og 1860. De personer, som er kommet til byen efter 1850, og som havde forladt byen, eller som var afgået ved døden inden den næste folketælling i 1860, er således ikke talt med i nettovandringerne. Ønsker man at undersøge de reelle vandringer eller bruttovandringerne, er det nødvendigt at foretage en undersøgelse på personniveau af et omfattende kildemateriale.

En sådan undersøgelse af bruttovandringerne ud fra folketællingerne, kirkebøgernes fødsels- og begravelseslister og kirkebøgernes og politimyndighedens til- og afganglister i perioden fra den 1. januar 1850 til den 31. januar 1860

viste således, at der i 1850erne var 879 personer, der flyttede til Nykøbing, 575 personer, der flyttede væk fra Nykøbing og 967 personer, der tilsammen var flyttet til Nykøbing 1090 gange og tilbage til byen igen 1097 gange. Tilsammen havde 879 tilflyttere, 575 bortvandrere og 967 flergangsvandrere, der var flyttet til eller fra Nykøbing mere end én gang, således foretaget 3741 vandringer! Den betydelige mobilitet må have spillet en stor rolle for Nykøbing, og et typisk gadebillede i 1850erne må have været folk på vej den ene eller den anden vej bærende på deres kufferter. Måske var det endda ens egen husstand, der forandrede sig, eller også fik man nye naboer - igen. Hvad den konstante røre ellers har betydet for den fastboende befolkning, kan man kun gisne om.

Når det på denne måde ud fra bruttovandringerne kan påvises, hvor omfattende mobiliteten i virkeligheden var for Nykøbing i 1850'erne,

fremgår det, at tilflyttere med fremmed herkomst kun udgjorde en mindre del af den samlede mobilitet. Det er imidlertid sikkert, at 70 »nydanskere« i Nykøbing i 1860 bidrog til at gøre befolkningssammensætningen mere broget. De medbragte fremmede skikke, fremmede sprog eller et gebrokkent dansk, alt sammen noget, der må have medført konversation med forviklinger. På den anden side var »nydanskerne« et frisk pust i hverdagen. De kunne fortælle om, hvordan det var på deres hjemegn og om, hvordan de gjorde tingene. Måske medbragte de en bestemt kunnen fra deres hjemegn eller måske ligefrem et nyt håndværk. Alt i alt tror jeg, at datidens nydanskere blev budt velkomne på grund af alt det positive de bragte med sig.

Algade set fra Lilletorv, o. 1870.

Kedelig, umoderne og rodet – eller hyggelig, farverig og anvendelig? Lilletorv anno 1998.

Billeder – og deres motiver – behøver ikke være særlig gamle, før de kommer på arkiv. Lærer Tove Andersen med et hold elever fra Sundby skole 1974-75. Arkivet behøver hjælp til »navngivning«.

Tjenestedreng i Mollerup omkring 1930

af Kristian Jensen

Mange gange, når jeg har været ude omkring, er jeg er blevet spurgt: »Hvor er du fra?«. Når jeg svarede, at jeg er fra Mollerup, så har spørgeren igen spurgt: »Er det ikke der, hvor Himmerig og Helvede ligger«, og jeg svarer igen: »Jeg har været tjenestedreng i Helvede«. Hvorfor gården bliver kaldt det navn, er der mange myter om. Den findes i gamle beretninger under navnet Hylledige. Jeg kan kun sige sammen med så mange andre tjenestedreng fra Mollerup, at pladsen hos Jensine og Alfred Soelbjerg var en af de bedste, og især for en dreng på 12 år. Min far var tømrer, og jeg kan endnu huske

den vinterdag, jeg blev kaldt ud i værkstedet, hvor Alfred Soelbjerg stod. Han spurgte mig, om jeg kunne tænke mig at blive tjenestedreng hos ham og Jensine til sommer, og jeg havde ikke et øjeblik betænkningstid, jeg svarede straks ja. Min far og Alfred, tror jeg nok, aftalte løn. Jeg skulle have 50 kr., fra 1. maj til den 1. november, jeg skulle jo gå i skole to eftermiddage om ugen fra klokken 1 til klokken 5. Jeg kan huske min mor græd, mens hun gjorde mit tøj i stand den 1. maj, da jeg skulle flytte i min første plads.

Og så begyndte jeg sammen med Alfred at røgte kreaturer, de stod alle på stald, de var ikke kommet på græs endnu. Det var en stor dag, den dag da køerne skulle på græs, og alle på gården skulle hjælpe til.

Selvfølge sig skulle jeg jo også trække en ud, det var ikke mig der styrede den, men det var den, der styrede mig, den sprang med mig pokker i vold langt vest på. Alle køerne og kalvene stod på tøj med en træhæl banket i jorden, nogle dage i forvejen havde jeg hjulpet Alfred med at lave tøj, hvor han lærte mig at splejse reb og binde hælbandsknude, som jeg aldrig er blevet god til. Jeg kan undre mig over i dag, at der ikke gik lang tid, før end jeg kunne koble de 12 køer sammen i tre grupper med fire køer i hver gruppe og de tre grupper bundet bagefter hinanden og trække dem langt op i Vestmarken, hvor de skulle stå på græs.

Det blev mit arbejde at trække de køer ud om morgenen, og så skulle de flyttes midt på formiddagen og trækkes hjem til middagsmalkning og så ud igen ved drøvtedavstid (det vil sige efter middagssøvnen), flyttes midt på eftermiddagen og hjem til aftenmalkning. Desuden var der kalvene, der skulle trækkes ud og ind, og jeg skulle også flytte hestene, som også stod på tøj, og hive vand på fra et vildhul til ungkreaturerne, som gik i en indhegning ude i kærret, og al vandet, som blev brugt i stalden, skulle jeg pumpe op med en pumpe.

De dage jeg skulle til skole, skulle Alfred eller Aage passe mit arbejde. Jeg skulle altid, inden jeg gik til skole, ind til Jensine efter en

Konfirmander i Mollerup o. 1930 ved pastor Hansen.

madpakke, og så ville hun se, om jeg havde vasket mig ordentligt. Jeg syntes, at det var de værste dage i hele ugen, de eftermiddage jeg skulle i skole. Mine klassekammerater var for en stor del også drenge, som vogtede kvæg, og tænk så på en varm sommerdag at komme ind og sidde i en lavloftet skolestue fra 1864, os drenge der var vant til at færdes ude i den fri natur. Det endte da også med, at drengene faldt i søvn, indtil lærer Lundorf klaskede spanskrøret ned i bordet og sagde med hævet stemme: »Så vågne vi alle sammen op«.

Jensine og Alfred havde to børn: Sønnen Kresten som var 17 år, og så lillesøster, hun var nok omkring 6 år, hun hed Mary Lis, hun og jeg spillede meget »Fedtmule« og »Sorte Per«. Det skete, at jeg skulle være barnepige, når Jensine og Alfred og tjenestepigen skulle i byen samtidig. Så skulle jeg sove inde på sofaen i stuen. Der var foruden familien på gården andenkarlen Aage Smed og tjenestepigen Ellen.

Livet på gården begyndte ved sekstiden, da kom Alfred og kaldte på os. Kresten, Aage og jeg sov i karlekammeret i det samme rum. Kresten skulle op at røgte heste, Aage, pigen og Alfred skulle malke, og jeg måtte sove til davretid, og så begyndte dagens arbejde til det blev aften. Vi fik nok aftensmad ved sekstiden, derefter skulle der malkes til aften, og jeg skulle vande kalve, og Kresten skulle trække hestene ind, de måtte ikke stå ude om natten.

Man kan spørge, hvad der var af arbejde på gård en sommer på den tid. – Efter tilsåning midt i maj var der en lille pause, som blev brugt til at samle sten i marken samt kalke og reparere kostald, hestestald og svinestald, og måske andet arbejde. Men så kom roemarken med rensning og hakning, og høet der skulle slås og vendes med hånddrive, sættes i stakke og når det var vejret, køres hjem. Når høsten kom, blev kornet

høstet med en Deering selvbinder, som Alfred selv ville køre, Kresten og Aage fik kun lov til at prøve under hans opsyn. De skulle sætte kornet til rår, som det kaldtes, det vil sige at sætte kornneg sammen. Når vi fik opskog (det vil sige at høste det sidste korn), så skulle jeg hjælpe med at bære nybagte æbleskiver og sodavand ud til høstfolkene, og når kornet var tjenlig til at blive kørt hjem, så havde vi Magnus Smed som daglejer, og jeg skulle smide neg hen til Alfred i korngulvet. Når det sidste korn var i hus blev der holdt høstgilde, og alle der havde hjulpet til i høsten samt vores forældre blev indbudt. Jeg kan huske, at mine forældre var med samt Dorte og Laust Smed, og hen på aftenen kom ungdommen fra nabogårdene og lavede sjov ude på gårdspladsen. De havde en udstoppet høstmand med en udskåret kålrabi med lys i som hoved, og det endte altid med, at alle blev budt indenfor til kaffe. Vi gjorde gengæld, når nabogårdene holdt høstgilde. Høstgilde blev på det tidspunkt kaldt for »Kørindgrød«.

Efter høsten skulle der skrælplojes og sås rug, og omkring 1. oktober skulle der graves kartofler op, vi havde en hel ager med kartofler. Jeg kan huske, at Kresten og Aage havde været i biografen og set »Intet nyt fra Vestfronten«, og når vi fandt en rådden kartoffel, så kylede vi den efter hinanden og så fløjtede vi, som om det var en kugle, der fløj gennem luften ligesom i filmen.

Efter kartoffelhøsten kom roehøsten, først skulle roetoppene af, derefter skulle roerne køres i kuler, hvor de skulle dækkes med halm og jord. Der var også tærskningen, der var ikke elektrisk kraft på gården. Drivkraften til den 15 tommer Hillerød tærskemaskine var den femvingede vindmølle, så mange gange var det vinden der bestemte, hvornår vi skulle tærske. Mit arbejde bestod i at træde i halmen, som Kresten forkede op til mig.

Førstelærer i Frøslev P. P. Krogsgaard fra 1910 til 1949 deltog i meget offentligt arbejde - bl.a. foredragsforeningen.

Man kan spørge om fritiden, hvad vi fik den til gå med, selv om vores arbejdsdag først sluttede ved otte tiden. Så kunne vi altid spørge om at få fri, Kresten og Aage gik til gymnastik i Frøslev, og der var hver fjortende dag medlemsmøde i Frøslev-Møllerup Ungdomsforening i private hjem, hvor lærer Krogsgaard læste en fortsat historie. Pastor Hansen samlede sine gamle konfirmander i præstegården til sammenkomst, og mange fra de sidste årgange konfirmander mødte op. Jeg husker også, når der skulle være ringridning, hvordan hesten Musse blev pudset og pyntet op.

Men det allerskønneste, synes jeg de sommeraftener var, hvor vi satte os om i vejgrøften, og så hvem der kom forbi. Det skete næsten altid, at de unge fra nabogårdene kom og gjorde os selskab. På en eller anden måde blev det en skik at samles på kirkepladsen så mange gange om aftenen, og det var både karle og piger, vi sad rundt om på de store sten, som dengang lå der fra det nedbrudte tårn. Det kunne ske, at Kresten havde sin mandolin med, og Henry hentede sin harmonika, og vi sang med på »I den

store tavse nat«, »Hen til kommoden og tilbage igen«, for ikke at glemme »Titte til hinanden«. Det kunne lyde meget smukt ud over Mollerup i den stille lune sommeraften, men det blev for meget for den ældre generation, og de påtalte det over for os unge. Når vi ældre i dag taler om, at moralen blandt unge dengang var bedre end den er det i dag, så kunne det også dengang ske, at en karl i nattens mulm og mørke listede sig hen til et pigekammer-vindue. Hvis det blev grunden til, at de måtte gifte sig, og pigen stod i hvid brudekjole foran alteret, så blev der talt om det, men jeg kender også bedstemødre i dag, som har stået brud foran alteret i Mollerup Kirke i en sort brudekjole.

Der fandtes vel bajersk øl dengang, men det var ikke almindeligt, og jeg tror nok, at jeg har været over de tyve år, før end jeg fik den første bajer. I Mollerup, som i andre sogne, var der en stor afholdsforening, vel ikke alle var medlemmer, men gennem tiden hang der i mange hjem i Mollerup i stuen en billedpokal fra afholdsforeningen for trofast medlemskab.

Kirken har fra gammel tid altid været det centrale i et sogn, hvor livet fra vugge og til grav mødtes i den kristne tro, således også i Mollerup, hvor folk i de gamle gårde kunne føre deres slægt tilbage i flere led, og hvor de unge fulgte i fædres spor. Når kirkeklokken kaldte, så skulle der helst nogen fra gården med til gudstjeneste, og således var det også i den tid, da jeg var tjenestedreng, da kunne en madmor godt spørge en søndag morgen: »Hvem af os skal til kirke i dag?«

Køer og heste og får på græs
hen over brede agre,
åbne lader for fulde læs,
sejl, som stryger om klint og næs,
byger som går og kommer,
det er den danske sommer.

Sådan skrev Thøger Larsen i 1914. Og efter sommer kommer efterår og vinter, så var det skiftedag for tjenestefolk, og det var en stolt dreng, der den første november kom hjem til sin mor og far med sin først tjente løn på 50 kr. for en sommer som tjenestedreng. Forinden havde jeg taget afsked med gårdens folk, og

jeg havde lovet at komme igen til næste skiftedag og af og til besøge dem i løbet af vinteren. Det var jo i de allerværste kriseår omkring 1930, og pengene var små også for landbruget, for de handlende og håndværkerne, der var simpelthen ingen penge imellem folk. Jeg husker, da jeg året efter skulle have min løn, som var aftalt til 90 kr., da sagde Alfred til mig: »Nu må du gå ud i stalden og tage hvilken som helst ko i stedet for løn«. Men jeg ville hellere have de 90 kr., jeg turde ikke komme trækkende med en ko hjem til mor og far i stedet for 90 kr. Jeg synes, at det fortæller noget om kårene og pengenes værdi dengang.

Når jeg i dag kommer forbi de gamle gårde, hvad enten de hedder Himmerig eller Helvede, kan det skære mig i hjertet at tænke på, at nu er al jorden fra disse gårde solgt fra og opkøbt af store svinefarme, så der i dag kun er stuehuset samt nogle få af udhusene tilbage, brugt til hobbyrum eller garage. Og vi må nok erkende, at en æra er forbi for Mollerup sogn, og en ny på vej.

*Mollerup
Gymnaster,
fotograferet af
Mette Pedersen i
1925.
Hovedparten af
navnene er
ukendte.*

Dampbageriet i Nygade 19 ved bager Hans Peter Jensen. Måske er det hans kone Petra i døren og udenfor døtrene Gerda, Gudrun og Gytta.

Karen og Laurits Doolewerth med døtre, svigersønner og barnebarn Frithjof Lynggaard. Til venstre: Bager Jens Anton og Inger Marie Lynggaard, Ørding. Til højre Petra og tømrer Alfred Noppenau, Hvidbjerg.

Bydreng i Nykøbing Mors 1915-1922

af Poul Kr. Brændstrup

I foråret 1915 søgte og fik jeg plads som bydreng hos træhandler Hovmøller, Algade 18. Omgivelserne var ganske morsomme. Ved siden af os var der en smørforretning med smørdritler stablet op bag disken, to rare damer bestyrede forretningen, der også havde andre varer. Omme i gården til højre lå blikkenslager Pedersens butik, hvor flinke rare Laursen regerede med salg af cykler og reparation af samme, en virkelig dygtig mand. Længere nede mod Grønnegade lå en bygning med stalde, ikke så få, og en lejligh-

Træhandler Anders Hovmøller (1875-1962) stammede fra Outrup.

Han etablerede forretningen i Algade i 1907. Her er han fotograferet (ved træet) med familie ved huset på Strandvejen.

hed til gårdskarlen. Han tog imod bøndernes vogne og passede hestene med foder og vand. Ja, engang under krigen var der opstaldet rensdyr, som man ville sætte ud på heden, det gik bare ikke. Så kom blikkenslagerværkstedet med sven-de og lærlinge, mit indtryk var, at der var meget arbejde.

Nu kom en høj bygning med en stor sal, hvor der blev holdt auktioner over møbler og andre effekter, enten var auktionarius dommerfuldmægtige eller inspektionsbetjent Krogsgaard (Sata gala kaldet). Som ung havde Krogsgaard været ved rytteriet og havde måske derfra sit lune og sine noget saftige bemærkninger, når han stod med hammeren. Min opfattelse var, at man kunne lide og respekterede manden. På den anden side af por-

ten havde vi så restauratør Ussing, som forstod at passe forretningen pænt og ordentlig.

Hovmøllers kone var lærerinde, og lidt før tolv kunne man se hende vandre gennem gården og bagind i vores værksted, hvor manden ventede. Så enten gik eller cyklede de ud til Strandvejen, hvor Dagmar havde middagsmaden parat. Lille jeg havde så overtaget forretning, værksted, pengeskuffe og telefon. Særlig meget skete der nu ikke, men varenes pris skulle jeg da kende, dengang var der ikke så meget med prisskilte og prismærkning. Det var min opgave at pynte vinduet. Engang havde jeg sat et par flotte træskostøvler i vinduet til 36 kr. En svensk sømand kom ind og ville købe. Stolt syntes jeg, det var fint at klare dette, dog var jeg en smule betænkelig ved den her svenske halvtredskronerseddell, men han fik da 14 danske kroner igen. Da chefen kom, ingen bemærkninger til handelen. Et par dage senere var jeg med bogen og 1300 kr. i Morsø Bank, hvor kassereren, en forhenværende realskolelærer, tog imod. Da han talte pengene, stoppede han pludselig med bemærkningen: »Den her skal du have noget mere for.« Lige i øjeblikket gik et gys gennem mig, - 14 kr. mere, manden bliver da glad, - men nej, kom på cyklen og ned til havnen, men skibet var væk.

En sjov tur var med trækvogn langt ud på Nørrebro, hvor der dengang lå et pottemageri, her fik jeg

fuld læs af små og store fade, urtepotter i alle størrelser, og så forsigtig hjem igen, tænk det lykkedes altid. I forretningen kostede et stort flot bollefad 35 øre, fint glaseret, 15 øre for de mindste, yndige og fikse. Vi solgte meget af dette lertøj!

Mit arbejde som »bydreng« var meget alsidigt. I virkeligheden var jeg en slags altnulig fyr. Her er nogen af pligterne. 1) Ned til færgen med breve, inden den gik ved 17-tiden, sommetider i skarpt trav. Helt bestemt, hvornår færgen gik huskes ikke, men jeg blev der da til stationsforstanderen kom ud og ringede afgang. Herfra kunne jeg fortælle hvem der var draget af sted ud i den verden og drømme om det samme.

2) Med varer til »gårdene«, hvor bøndernes vogne holdt ind. Fr. Bangs gård kendte jeg vist bedst. På plankeværket var der slået huder op til tørre, her var ret store pakhuse til oplagring af indkøbt korn, til kul og koks. Af og til var jeg heldig at møde ejerne, så kunne der måske

vanke en toøre, ja enkelte gav en femøre, men tiest intet. Forretningen var helt anderledes end nu, herfra solgtes en mængde til by og land, en rigtig købmandsluft var her af petroleum, spegesild i tønder, krydderier, skrå og andet. Bag butikken var en sandstrøet stue med spytbakker, et rundt bord med klukflasken til behagelig afbenyttelse, her indtog man fra æ land de medbragte klemmer. Karl Markvorsens gård med undertiden de mange stude, som her nede i gården blev læsset i kreaturvogne, afhentet af rare lokomotivfører Rasmussen og rangeret om bord på færgen. Heilskovs og Møgelvangs gårde var fulde af liv og gøremål. Grosserer Møgelvang husker jeg fra 1913, da han flot kørte rundt i en trehjulet bil, Morsø's første.

3) Hjælpe til på værkstedet. Hovmøller var en fin pædagog, her lærte jeg at slå kramper i træskoens hårde træ og at vaske læder, så det kunne spændes over læsten. I krigs-

Postkort med Algade set mod Lilletorv. Til højre ses Hovmøllers Træhandel i nr. 18.

årene var der mangel på alt, også læder, folk kom så med deres gamle sko og støvler, støvede, lugtende af gammel fodsved; vi pillede sålen af, lappede her og der og satte overlæderet på ny bunde, fint arbejde og glade kunder. Efterhånden lærte jeg træskofaget til bunds, som syttenårig kunne jeg klare at slå læder på 32 par dametræsko ved en dags arbejde.

4) Tit om sommeren var der en del arbejde at gøre derude på Strandvejen, klipning af hækken var ikke mit store nummer, betydelig bedre var det at plukke bær eller ærter, grave og rive gik såmænd rigtigt pænt, og tit og ofte vankede der en godbid - et stykke chokolade, et herligt stykke lagkage og altid kaffe eller sodavand. En vinter var jeg da også med til at læse kælderens -

vandet gik dengang ved højvande over vejen.

5) Hjælpe med at kalkulere og føre regnskab. Ret snart opdagede Hovmøller min regnekunst, og så var jeg med til at kalkulere krattere, skafter, plejle, legetøj af træ, kludsko, lersager o.s.v., dog ikke honning, som der var maksimalpris på, 2,50 kr pr. ½ kg. I øvrigt havde vi alt til biavl, vokstavler, tråd, sporer, rammer både til selve bihuset og magasinet. Hovmøller havde selv tre bigårde og var meget dygtig til at passe dem. Vi købte en masse bihonning ude på landet. Det blev så godt behandlet, at vi engang fik sølvmedalje på en landsudstilling i Nyborg. Hvem der var mest stolt, ham selv eller jeg, blev ikke opklaret. Især til København sendte vi ikke så lidt i 35 kg spande, 4 ½ kg dåser, 2 ½ kg samt ½ kg glas. En meget venlig jernbanemand lærte mig at udfylde fragtbreve. Honnin-

gen var fin og gylden, når vi modtog den, så blev den rørt godt og grundigt med et grebskaft eller hældt om nogle gange, så den krystalliseredes fint og ikke blev grynet. Regnskabet var det såmænd mig, der passede, at kalkulere overlodes mig efterhånden, så kendte jeg jo priserne.

6) Stå for forretningen under Hovmøllers ferie og lørdag aften fra 18-23. Dengang var der åbent til kl. 20 om aftenen de fem første ugedage og til 23 om lørdagen. Tit og ofte blev jeg sendt hjem til aftensmaden først, så blev chefen derhjemme, og jeg læste lektierne inde på værkstedet ved det fine gasblus. Når kirkeuret begyndte de otte slag, var lyset slukket, skuffen med dagens salg tømt, nøglen sat i butiksdøren, på det ottende slag blev nøglen drejet om. Især om lørdagen kunne laves en masse opgaver, stil, de mundtlige havde fået en ordentlig omgang.

Sommerferien var dengang kun på fem uger, og dem delte vi, så var det knægten, der var forretningsbestyrer. Ægteparret Hovmøller var et par herlige mennesker, hun var fra Lolland, han fra Outrup, morsingbomålet forlod ham aldrig. Til sidst en smule om lønnen: 1,50 kr om ugen, så 2 kr og efterhånden 18 kr de sidste par år, plus de træsko og kludsko jeg sled, samt indkøbspris for de varer, jeg købte. Desuden fine gaver til fødselsdag. I 1916 fik jeg en bankbog på 10 kr med en kende mere i. Morsø Bank har været så elskværdig at lade mig beholde bogen. Hvor kunne der skrives meget om dengang: Realskolen i Nygade, de gamle agtværdige politifolk, fragtmand Krogh med hans brune og sorte hest, brødkuskene og meget mere.

*Villaerne og Strandvejen
oversvømmet 1911.*

Leg i gruset på Odgaardsvej udenfor de nu forsvundne »Barakker«. Husene blev opført allerede i 1925 som en midlertidig løsning på boligproblemet – de kom imidlertid til at stå i et halvt århundrede.

Legepladsen i Anlægget blev anlagt i 1940'erne. Den er nu en saga blot i sin gamle form, bl.a. er »vippen« på billedet fra 1970 kasseret, den er kendt for farlig (- men sjov var den nu!)

Ørding Skoles elever stillet op til fotografering. Tid og navne er ukendte, men lærer V. Dinsen ses på billedet. Han var lærer ved skolen fra 19.. til 19..

Morsø Skibsværft i Glyngøre

af Børge Jensen

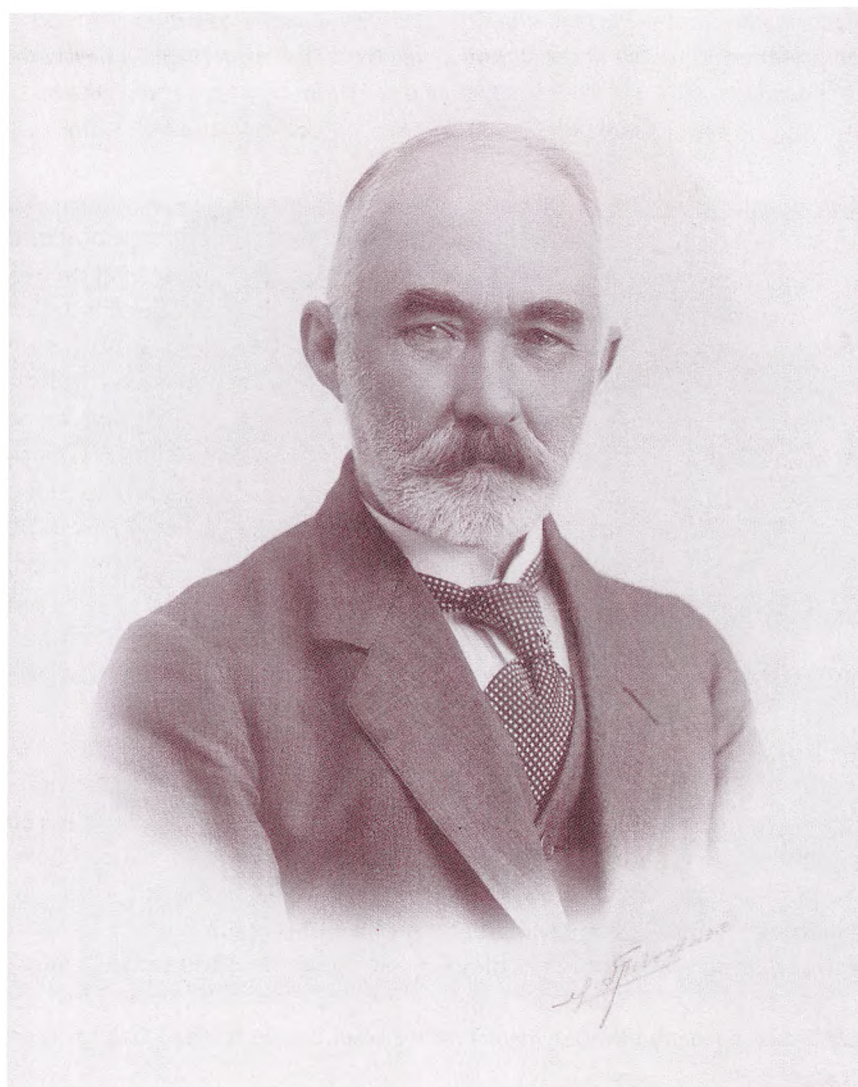
Skibsmægler og skibsreder Frederik Knakkegaard havde travlt i sommeren 1913. På værftet i Frederikshavn fik han bygget en firemastet motorskonnert »Morten Jensen« opkaldt efter afdøde gæstgiver Morten Jensen i Nykøbing, der havde hjulpet Knakkegaard i dennes opvækst. Efter prøvesejladsen 27. september faldt der mange rosende

ord. Der var gode forhold for besætningen på 9 mand. Af tekniske detaljer fremhævedes talerør til maskinen, maskintelegraf og at den agterste mast var af stål og tjente som »afgasningsrør for hovedmaskinen«. Kort sagt var »Morten Jensen« foreløbig »Kæmpen blandt dværge, den største af sin slags«. I kraftig modvind kunne den med

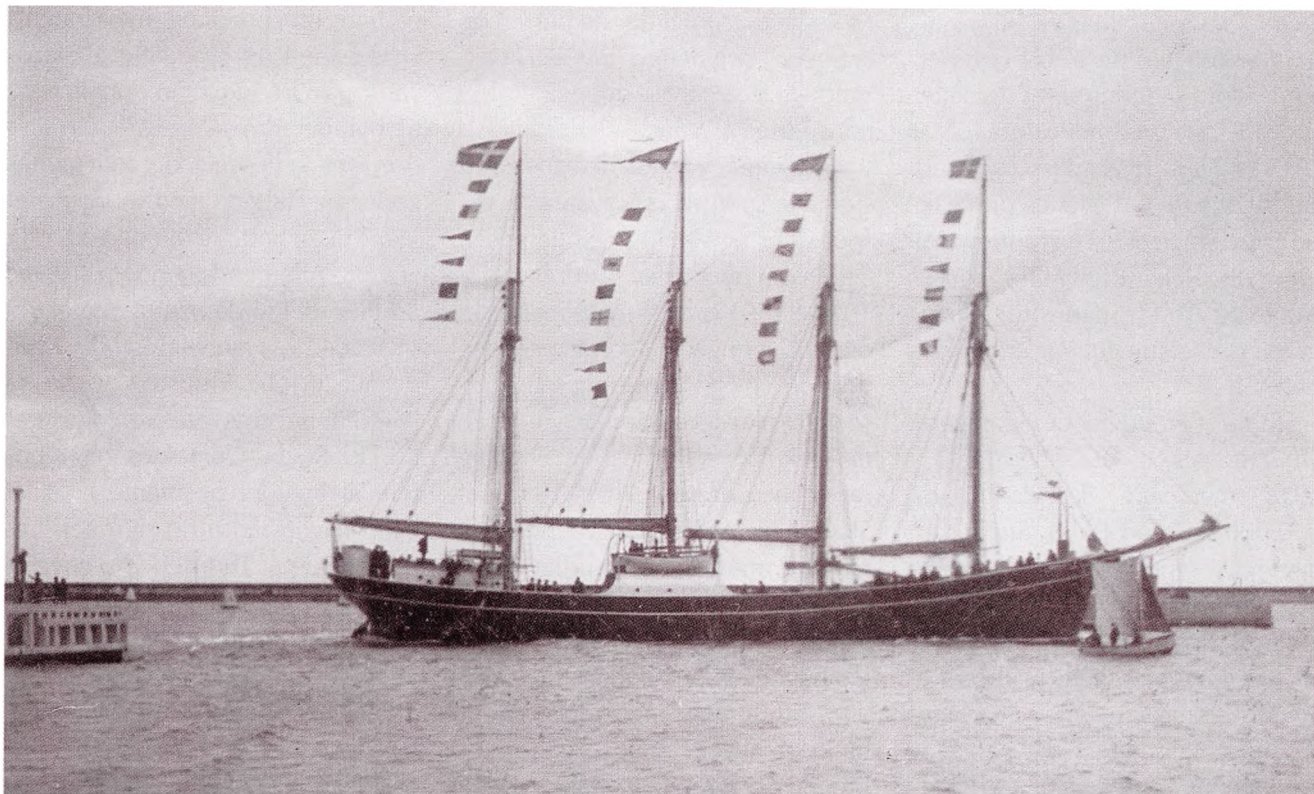
motor sejle 8 knob, med motor og sejl 12 knob.

Frederik L. Knakkegaard var født i Nykøbing Mors i 1861 og kom efter konfirmationen i lære hos skibsmægler Hjalmar E. Sørensen. Derefter var han i 15 år hos DFDS i Ålborg, indtil han i 1900 vendte hjem til Nykøbing, hvor Hjalmar Sørensen var død samme år. I 1901 overtog han ejendommen Havnegade 9. Som ansat på DFDS' ekspedition i de mange år i Ålborg fik Knakkegaard tæt kontakt til denne bys erhvervsliv. Besejlingsforholdene til Ålborg var vanskelige. Hals Barre og Løgstør Kanal betød, at skibe ikke måtte stikke dybere end henholdsvis 3,3 og 2,8 meter. For ikke at sakke endnu mere agterud i forhold til Århus, blev sejlrenden ved Hals Barre stærkt udvidet i 1880' og 1890'erne.

Indtil 1912 blev der kun udført skibsreparationer i Ålborg, men i det år grundlagde brødrene Peter Philip og Immanuel Stuhr et skibsværft, der skulle bygge stålskibe. Hvem bestilte så det første skib på det nye skibsværft? Ikke lokale folk

Skibsmægler og skibsreder Frederik Lorentsen Knakkegaard (1861-1926) var formand for to dampskibsselskaber i Nykøbing, østersforpagter 1910-22, ejer af Skarrehage Molerværk 1912-22 og formand for Morsø Skibsværft i Glyngøre 1918-23.

men Knakkegaard fra Nykøbing! Det fortæller en del om Knakkegaards position i hele Limfjordsregionen. Lørdag den 9. august 1913 løb så nybyggeri nr. 1 fra Stuhrs skibsværft af stabelen. Til stede var Knakkegaard, havneudvalget i Ålborg, fabrikant Stuhr og et par tusinde ålborgensere, hvoriblandt var flere skeptikere. Det nye skib kunne dog ikke blot flyde, det kunne minsandten også sejle! Knakkegaards nye skib var en tremastet motorskonnert på 200 tons, bygget af stål og skulle drives af en 80 hestes motor. Det blev døbt »Jens Riis« efter en afdød ven af Knakkegaard. Den 30. september gik den travle reder ombord på dampskibet »Jyden« med kurs mod Ålborg for at deltage i prøvefarten. Som »Morten Jensen« var »Jens Riis« tidssvarende indrettet, og umiddelbart efter den vellykkede prøvefart, indtog skibet en ladning cement. Skibets fører var kaptajn Slavinsky fra Krik, som vi vil møde senere.

Stuhrs værft havde fået en fin start, og hurtigt var 300 mand i ar-

bejde. Både Stuhr og Knakkegaard var åbenbart tilfredse med samarbejdet, for 24. oktober 1914 løb værftets nybygning nr. 5 af stabelen og igen bygget for F. L. Knakkegaards regning. Det var en firemastet motorskonnert, der som de to foregående skibe fik navn efter en af Knakkegaards venner, hans tidligere nævnte principal Hjalmar Sørensen. Det var det hidtil største sejlførende skib med hjemsted i Nykøbing Mors. Men det var stadig ikke nok, for samtidig var Stuhr i gang med endnu en skonnert til Knakkegaard. 27. april 1915 løb »A. H. Schade« af stabelen. Igen en tremastet stålskonnert, så den driftige reder nu selv ejede 3 nye skibe. På dette tidspunkt var Knakkegaard tillige formand for Morsø Dampskibsselskab og Nykøbing Mors Dampskibsselskab.

Handelsflåden sælges

Nykøbing Mors Dampskibsselskabs damper »Nykøbing« blev solgt i 1914 og afløstes af en ny med samme navn. Det nye skibs lasteevne øgedes med 100 tons til

»Morten Jensen« på prøvesejlads ud for Frederikshavn i 1913. En firemastet skonnert med motor var en nyhed på den tid. Motoren var på 160 HK.

1250 og fik en bedre økonomi end det gamle. Det blev bygget på A/S København Skibsværft og Flydedok med stabelafløbning 30. oktober og prøvetur 6. december 1914 – i orkanagtig blæst. Det nye skib var af samme type som Morsø Dampskibsselskabs »N. A. Christensen«. Mange lokale folk deltog i turen på Øresund: Mægler Knakkegaard, selskabets forretningsfører kaptajn Villadsen, direktør Messerschmidt fra Jernstøberiet og konsul James Christensen, Stege, formand for støberiet. Samme aften var der stor festmiddag på det luksuriøse hotel Phoenix med taler af bl.a. Villadsen og Knakkegaard, og »S. S. Nykøbing« sejlede til England efter kul, en ikke ufarlig tur.

Første Verdenskrig var jo begyndt i august 1914, og hurtigt blev der vanskeligheder for skibsfarten med stærkt stigende fragtrater og forsik-

ringer som følge. Mangel på råstoffer vanskeliggjorde skibsbyggeriet, og de store rederier var ivrige efter at købe eksisterende tonnager. I 1915 solgtes bl.a. de to nævnte dampskibe til A. P. Møller, og Knakkegaard solgte i 1916 »Morten Jensen« og »Jens Riis« til redere i Norge og »A. H. Shade« til et firma i Odense. Resultatet var en pengestrøm til Mors.

Stuhrs værft udvidedes kraftigt og omdannedes til et aktieselskab i 1916 med en aktiekapital på 800.000 kr. med P. Ph. Stuhr som direktør. I september 1916 udvidedes aktiekapitalen til 1,5 mill., i 1918 til 2 mill. og i 1919 til 4 mill. kr. Der kan ikke være tvivl om, at Frederik Knakkegaard var blandt de store aktionærer, idet han blev medlem af bestyrelsen. Ordrebogen svulmede, og selskabet udbetalte svimlende udbytter: i 1916: 23%, i 1917: 15%, i 1918: 10% og i 1919: 17%, så Knakkegaard fik en fin forrentning af sin indskudte kapital.

Østers og moler

Mægler Knakkegaard havde længe været en velanset mand i Nykøbing. Ved et suppleringsvalg i 1908 blev han med et stort stemmetal valgt til Nykøbing byråd, og i 1910 overtog han sammen med Chr. D. Lunn forpagtningen af østersfiskeriet vest for Løgstør. Samme år blev anlagt et nyt østersbassin på Ørodde til 25.000 kr. Chr. D. Lunn og broderen Villars K. Lunn var født på Knabstrup Teglværk, og Chr. D. Lunn studerede i nogle år zoologi, mens Villars Lunn blev løjtnant. I 1914 blev Villars Lunn ansat som driftsleder på Østerskompagniet, som fra 1915 også producerede muslinger på dåse og opnåede en meget stor eksport. I 1912 var Knakkegaard og Chr. D. Lunn gået nye veje. De købte et areal med moler og fik forkøbsret til endnu et areal. Det var starten på Skarrehage

Molerværk, som voksede hurtigt og krævede betydelige investeringer. Værket ejede selv to skibe til molertransporter.

Krigsårene var kendetegnet ved stor efterspørgsel efter danske eksportvarer og stærkt stigende priser. Seddelomløbet blev fordoblet fra 1914 til 1917, men maksimalpriser og rationeringer betød, at pengene hobede sig op i banker og sparekasser. Det blev let at låne penge – ofte til spekulative formål, og en lang række banker blev stiftet. Ejerne af Skarrehage Molerværk var selv formuende men lånte naturligt nok i banken. Det var ikke nødvendigt at gå udenøs, for Morsø Bank havde ledig kapital til støtte for erhvervslivet. Minesprængninger og Tysklands uindskrænkede ubådskrig fra februar 1917 drev fragtraterne yderligere i vejret. I april måned 1917 blev 33 danske skibe sænket, det var livsfarligt at sejle.

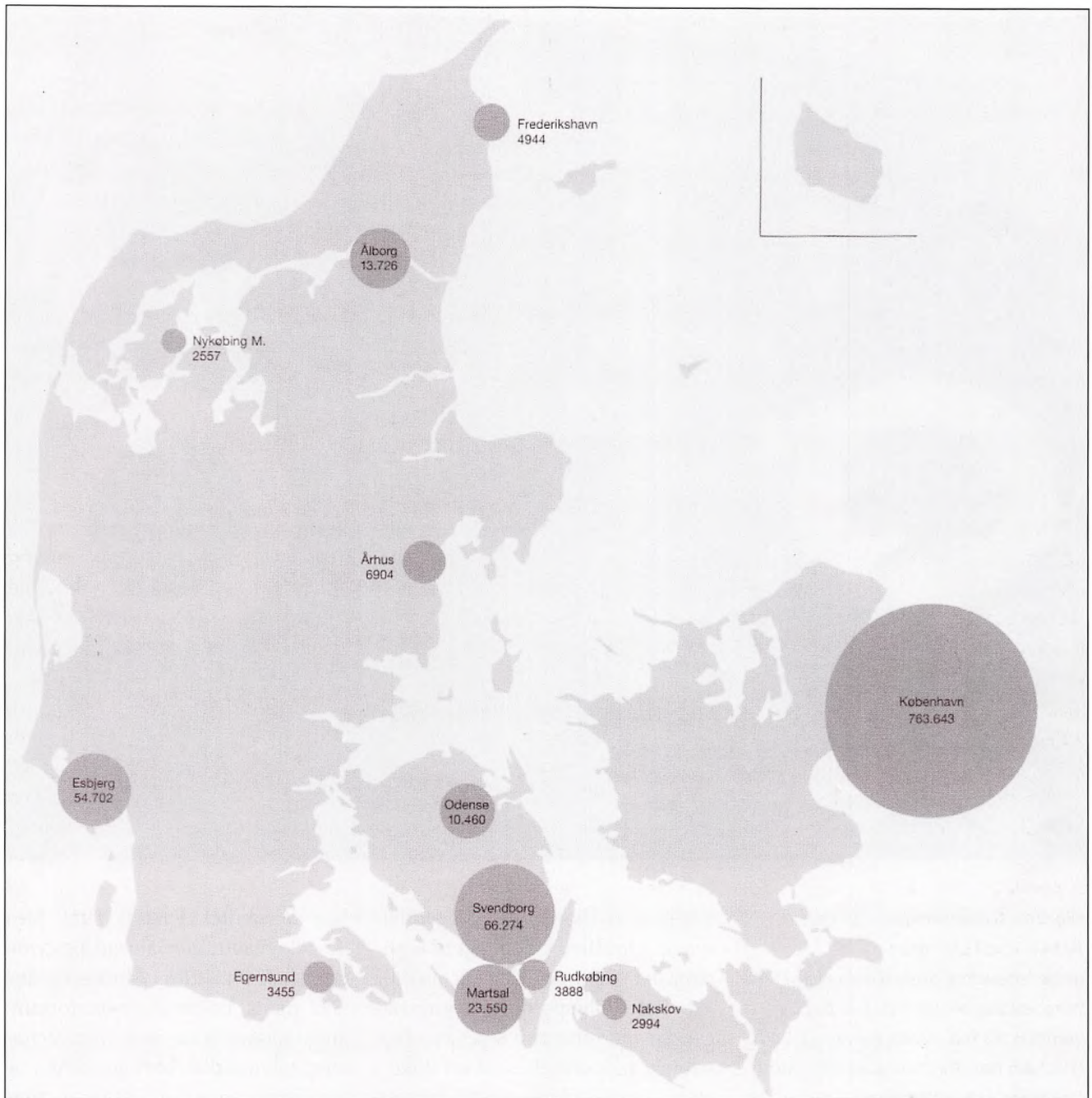
Nyt skibsværft i Nykøbing?

Sådan lød overskriften på en artikel i den konservative Morsø Avis 15. oktober 1917. Bladet havde erfaret, at en kreds af mænd påtænkte at anlægge et værft til bygning af større træskibe på 200-400 tons. På Nykøbing Havn havde Søren Larsen i 1915 købt det der liggende værft, det nye skulle placeres på Ørodde. På et byrådsmøde 15. november forelå en forespørgsel fra mægler Knakkegaard på et konsortiums vegne om køb af en grund på Ørodde. Der var i byrådet nogen uenighed, og sagen blev henvist til plantageudvalget og havneudvalget. Og nu begyndte noget meget sjældent på den tid: En række læserbreve og de fleste blev bragt i flere aviser. Direktøren for Spare- og Laanekassen i Nykøbing Frederik Bang lagde ud 20. november, ikke som sparekassedirektøren men som formand for Forskønnelsesforeningen. »Skal Nykøbings herligheder ødelægges?« var titlen

på hans første indlæg, hvor han afviste både salg og udleje til skibsværft på Ørodde. Han appellerede til byrådet om at bevare Ørodde som »et fælles eje og som fælles gode« og sluttede med spørgsmålet »Skal disse herligheder og goder fra at være Allemandsejendom stykkes ud til fordel for konsortier og aktieselskaber?«. Han blev straks imødegået af Johs. Thorsted og Georg Nielsen. Sidstnævnte var udgiver af Morsø Social-Demokrat og medlem af byrådet og mente ikke, at byen havde råd til at sige nej. I et nyt indlæg af Thorsted 27. november blev Glyngøre nævnt første gang som en anden mulighed. Et andet læserbrev støttede Bang: »Man må ikke gøre alt for penge, og mangfoldige familier har ikke andre udflugter året igennem end den, de gør til Ørodde«.

Morsø Folkeblad henvendte sig til mæglerfuldmægtig Just Petersen for at høre om planerne. Da han arbejdede hos Knakkegaard og var dennes svigersøn, var han vel underrettet. Han henviste til de store skibssalg i 1915-16, og da alle værfter var optaget, måtte man selv bygge skibe. Han vidste naturligvis, at skibsfarten ville tage et stort op-sving, når krigen sluttede. I et nyt indlæg betonedede Fr. Bang, at han ikke var imod værftet kun mod placeringen på Ørodde. En søfartskyndig, lods Yttrup, da kendt som admiral på Fastelavnsskibet, afviste til gengæld havnen, hvorimod alle saglige grunde talte for Ørodde, og han konkluderede: »Udviklingen må have plads frem for nogle forsømte spadserestier«. Og snart sænkede julefreden sig over Nykøbing men ikke over krigsfrontterne i Europa. Ikke mindst udviklingen i Rusland efter kommunisternes magtovertagelse ved oktober-revolutionen blev fulgt med opmærksomhed.

I et lukket byrådsmøde 4. januar 1918 blev udviklingen i skibsværftsplanerne drøftet. Hovedind-

holdet var, at byrådet kunne tilbyde 1 td. land i 99 år for årlig leje på 500 kr. Konsortiet ville kun betale 200 kr. og havde derfor købt grund i Glyngøre. »Af bypatriotiske grunde« havde det ønsket Ørodde. Når man betænker de summer, konsortiet ellers opererede med, får man det indtryk, at det for længst havde bestemt sig for Glyngøre. Og penge manglede ikke, for den gamle færgetro var allerede købt for 30.000 kr. og Priess' villa for 14.000 kr. Og allerede den 5. januar blev de første materialer leve-

ret i Glyngøre, hvor der var glæde over at få en ny virksomhed.

A/S Morsø Skibsværft i Glyngøre

Konsortiet indbød til et møde i Strandpavillonen 25. januar 1918 om stiftelse af et aktieselskab til bygning af træskibe og til at drive rederivirksomhed. Knakkegaard forelagde planerne, og man ventede at lægge kølen til det første skib i april. Planerne vandt tilslutning, og på et nyt møde i Strandpavillonen 29. januar blev vedtaget love for »A/S Morsø Skibsværft

Nykøbing Mors havde i 1922 en imponerende position blandt Danmarks havnebyer. I 1914-15 havde tonnagen vistnok været endnu større.

(Kilde: Dansk Søfarts Historie, bind 6).

i Glyngøre« med hjemsted i Nykøbing Mors. Herredsfuldægtig C. Poulsen, der havde gennemgået lovudkastet, blev valgt til bestyrelsen sammen med Just Petersen, brødrene Lunn og Knakkegaard, der blev formand for selskabet. Det

»Hjalmar Sørensen« blev bygget 1914-15 »på det snart verdensberømte Stuhrske værft«. Dets længde i vandlinien var 165 fod og bredden 33 fod. Motoren var på 240 HK. Som det største sejlførende skib i Nykøbing krævede denne skonnert en besætning på 12 mand.

var altså bl.a. østersforpagterne og ejerne af Skarrehage Molerværk. Som den ene af to revisorer valgtes direktør A. Andersen, Morsø Bank. Som forretningsfører valgtes kaptajn N. C. Petersen, Nykøbing, og driftsleder blev skibsbygmester Nielsen, Nykøbing. Aktiekapitalen på 200.000 kr. var allerede fuldt tegnet uden offentlig udbydelse.

I de følgende uger ankom pr. bane mange vognladninger med

træ samt maskiner, og i begyndelsen af april blev kølen lagt til en firemastet skonnert. Der var nu stor aktivitet i Glyngøre, for i juni begyndte muremester Sejersen, Nykøbing, på opførelsen af en kirke i byen. Den 4. oktober fik Glyngøre kongebesøg, idet Christian X ønskede at se nogle fæstningsanlæg i byområdet. Ifølge avisens referat ønskede kongen også at se Morsø Værft, men mon ikke det var folk fra følget, der foreslog det? Chr. D. Lunn var med i følget!

I november, just da verdenskrigen endte, lød der positive toner fra værftet. Bygning nr. 1, en firemastet skonnert på 280 tons ventedes færdig i løbet af 4-5 måneder, og nr. 2 var allerede under arbejde. Det meste træ kom fra Fyn, og træ var det eneste materiale, der kunne skaffes. Ca. 25 mand var beskæfti-

get på værftet. I marts 1919 blev Knakkegaard genvalgt til bestyrelsen for P. Ph. Stuhr i Ålborg, og den 31. marts holdtes generalforsamling i Morsø Skibsværft. Både beretning og regnskab blev godkendt, og Knakkegaard og C. Poulsen blev genvalgt til bestyrelsen og bankdirektør Andersen som revisor. Kort tid efter dannedes et nyt dampskibsselskab »Rota« i Ålborg, hvor Knakkegaard blev bestyrelsesmedlem, og en nystiftet bank »Entente Bank« i København havde blandt stifterne østersforpagter Lunn. Moler, østers og skibsværft var åbenbart ikke nok for d'hrr. Knakkegaard og Lunn.

I de samme dage var Just Petersen i England for at forhøre sig om mulige kulleleverancer. Det lå ret tungt, for produktionen led under, at »grubearbejderne har bolsche-

vikiske tilbøjeligheder i lighed med havnearbejderne i København«.

Stabelafløbning i Glyngøre

Den 5. august 1919 strømmede folk til Glyngøre fra byen og omegnen, og talrige morsingboere havde taget færgen for at overvære den første stabelafløbning på Morsø Skibsværft. Den havde ladet vente på sig! 500-600 var forsamlet, og Morsø Avis indhentede oplysninger om skibet hos Just Petersen og en sagkyndig vurdering hos en kaptajn, der just var ankommet fra Amerika. Han roste skibsbygmester Nielsens arbejde, som lovede godt for skibets fremtid. Og så var øjeblikket inde: »Skibet skal døbes i det øjeblik, det glider ned ad den sæbebelagte bane. Med donkraft sættes det i bevægelse, og medens det tager fart, står den unge lysklædte frk. Kaja Aarup på broen agter for skibet og knuser en flaske Champagne mod det og døber det med det velklingende navn »Nykøbing«. Det flagsmykkede skib glider stolt og flot ud i Limfjorden, og den store menneskemængde udbrøder i hurraråb for Morsø Skibsværfts første nybygning«. Derefter blev budt på vin, og diverse taler blev holdt. Morsø Avis sluttede reportagen således: »Morsingboernes foretagsomhed har på ny givet sig det smukkeste udslag«.

Den nye skonnert var på 266 BRT og kunne laste 435 tons. Der var installeret en 140 hestes Densil-motor foruden en dæksmotor og et motorlossespil. Her er igen et eksempel på de nære forbindelser til Ålborg. Maskinerne var leveret af motorfabrikken »Densil«, der 1916-20 havde tilknytning til Stuhrs skibsværft og havde 60-70 ansatte. Direktøren hed A. Villadsen og var søn af den tidligere nævnte kaptajn Jens Villadsen i Nykøbing. Men som det vil ses senere, var der andre forbindelser mellem »Densil« og Nykøbing.

Medens skibsredere, fabrikanter og gullaschbaroner tjente mange penge, følte mange arbejdere, at de gik ned i løn på grund af stigende priser på mange varer. Også på Morsø mærkedes utilfredshed. I oktober 1919 strejkede arbejderne hos Søren Larsen. Deres timeløn var 1,35 kr., de fik tilbudt 1,55 men forlangte 1,89 kr. »Også på Morsø Skibsværft i Glyngøre er der uro. Her forhandles om en overenskomst«. Ved gensidig imødekommenthed løstes striden, men forsinkelser på værftet var uundgåelige. Midt i oktober sejlede »Nykøbing« til Ålborg, og alt gik godt. Skibets fører blev kaptajn Slavinsky, og skonnerten sejlede straks til Færøerne for at laste fisk til Spanien. Kaptajn Villadsen oplevede ikke sønnens triumf med Densil-motorerne. Han var gået i land lige før krigen og havde bygget en villa i Skovgade, den stadig kendte »Sørens Løn«. Han døde på sin 64 års fødselsdag 14. oktober.

Medens »Nykøbing« lå ved Færøerne, var en konsul der blevet så begejstret for dette skib, at han var villig til at betale 132.000 kr. for nybygning nr. 2 – en tremastet skonnert, der senere fik navnet »Morsø«. Det blev nu ikke til noget, for tiden trak ud, og vilkårene for skibsfarten blev dårligere og dårligere i løbet af 1920. På grund af de urolige efterkrigsår kneb det med at få kul og råstoffer. De første måneder af 1921 afskedigede Jernstøberiet og tobaksfabrikkerne mange arbejdere, og mange pengeinstitutter over hele landet kom i vanskeligheder. Krigsårenes uhæmmede kreditgivning hævnede sig nu.

Finansiering

Morsø Skibsværft i Glyngøre havde som nævnt en aktiekapital på 200.000 kr. I Morsø Bank fik det en kassekredit på 150.000 kr. og stillede som sikkerhed et skadesløsbrev i 1918. I august 1919 blev lånt godt

33.000 kr. i en kreditforening mod pant i ejendommene, der lå dels i Sæby sogn (nord for jernbanen) dels i Nautrup sogn (syd for jernbanen). Glyngøre blev først selvstændigt sogn i 1922. Kirken var blevet indviet Palmesøndag 1919. Det gik langsommere på skibsværftet, og renterne til banken steg støt og sikkert. Af afgørende betydning var, at værftet altid var underbemandet, til »Nykøbing« havde man ikke haft halvdelen af det nødvendige personale. Alt tyder på, at det tog over to år at få bygget »Morsø«. Først i september 1921 afgik den til Ålborg og derfra til Færøerne. Men nu var der ingen køber til skibet. Man må undre sig over, at en så erfaren mand som Knakkegaard ikke var nok opmærksom på dette forhold. Priserne på materialer var også meget høje, og rederne havde jo også andre jern i ilden. Det havde Morsø Bank også!

I februar 1922 stod det klart, at banken havde engageret sig alt for meget i særlig skibsværftet og Skarrehage Molerværk. Bankdirektør A. Andersen, der jo var værftets revisor, trådte tilbage 1. november og blev afløst af C. Poulsen. Senere trådte også den anden direktør Schmidt tilbage, og det blev konstateret, at aktiekapitalen på 1,2 mill. kr. og alle reserverne var tabt. Nationalbanken støttede imidlertid en rekonstruktion af banken, fordi den var den eneste bank i området. Derved blev spærernes indskud reddet. Morsø Skibsværft holdt generalforsamling 25. marts, hvor Knakkegaard aflagde beretning, og regnskabet blev godkendt! Skønt værftet var nedlagt, var der valg til bestyrelsen, d.v.s. genvalg af Villars K. Lunn, der nu var østersforpagter, Just Petersen og bankdirektør Schmidt. De to skibe blev holdt i fart.

På bankens generalforsamling ugen før oplyste C. Poulsen, at værftet i sin tid fik tilbudt 350.000 kr. for »Nykøbing« men forlangte 400.000 – og fik så lov til at be-

holde det! Morsø Bank accepterede åbenbart denne holdning, skønt dens direktører må have kendt værftets elendige økonomi. Den ene direktør var jo firmaets revisor. Følgelig steg værftets gæld, som i 1921 passerede ½ million kr. Samtidig havde banken bundet sig alt for tæt til Skarrehage Molerværk, som i disse år investerede store beløb, der var lånt i Morsø Bank. Nationalbanken krævede nu dette engagement opløst, og Skarrehage blev omdannet til et aktieselskab og fik tilført kapital fra bl.a. F. L. Smith. Aktiekapitalen blev på 700.000 kr.

Jeg skal afholde mig fra at vurdere Morsø Banks ledelse, men aktionærerne havde så sandelig også et ansvar. De havde åbenbart glemt, at det var dem, der ejede banken og ikke direktørerne. De havde været tilfredse med deres årlige udbytte på 10% og købte troligt nye aktier, også i december 1918 da aktiekapitalen blev udvidet fra 600.000 kr. til 1,2 mill. kr. På generalforsamlingen i 1922 lød barske ord. Kritikken blev f.eks. fremført af bankinspektør Green, der var en vigtig deltager i rekonstruktionen af banken. Om den nye ledelse sagde han: »Vi vil lægge vægt på at få faguddannede folk«. Sagfører Niels Ovesen mente, at det var storindustrien, der blev bankens ulykke: »Sagen var den, at Morsø Bank var for lille til at tage storindustrien under armen«. Han gik derfor ind for en spredning af aktierne i fremtiden. Den nye bankdirektør Poulsen kom nok sandheden nær, da han fremlagde sin vurdering: »Bankens direktører manglede den hårde hånd til at slå ned. De fandt det jo en vanskelig sag at skalpere kunderne«. Og den ansete læge Johan Hinding var enig: »Det bør ikke mere kunne siges om Morsø Bank, at det kun er klikker, der kan få penge«. Realiteterne var nu, at ingen havde lyst til at købe aktier, så det blev Nationalbanken og

storindustrien ved N. A. Christensen & Co, der genskabte banken, idet de af den nye aktiekapital på 1 mill. kr. tegnede sig for 500.000 og 300.000 kr. Ny formand for bankrådet blev da også jernstøberiets direktør Rasmus Aarup. Morsø Banks samlede tab blev på 2½ mill. kr. og adskillige private investorer havde mistet store beløb på op til 100.000 kr.

Udviklingen i Ålborg

Da fragtraterne raslede ned fra oktober 1920, forsvandt lysten til at bygge skibe, og hurtigt var det bedre at oplægge skibe end at sejle. I juni 1921 var 144 skibe oplagt. Som tidligere nævnt havde Stuhrs værft i 1919 udbetalt 17% i udbytte, men i 1920 og de følgende år blev det 0%. Da værftets bankforbindelse i København kollapsede i marts 1922, fulgte Stuhr med, og det blev med store tab rekonstrueret som »A/S Aalborg Skibsværft«. Motorfabrikken »Densil«, der var tæt knyttet til Stuhr, kom i så store vanskeligheder, at fabrikken måtte sælges på auktion. To mænd havde været kautionister for et stort lån i Spare- og Laanekassen for Nykøbing M. og Omegn, men kunne ikke klare forpligtelsen, og for at redde sine penge, overtog Sparekassen fabrikken og udlejede den til den tidligere direktør Villadsen. Det blev et dyrt bekendtskab for Sparekassen i de følgende år.

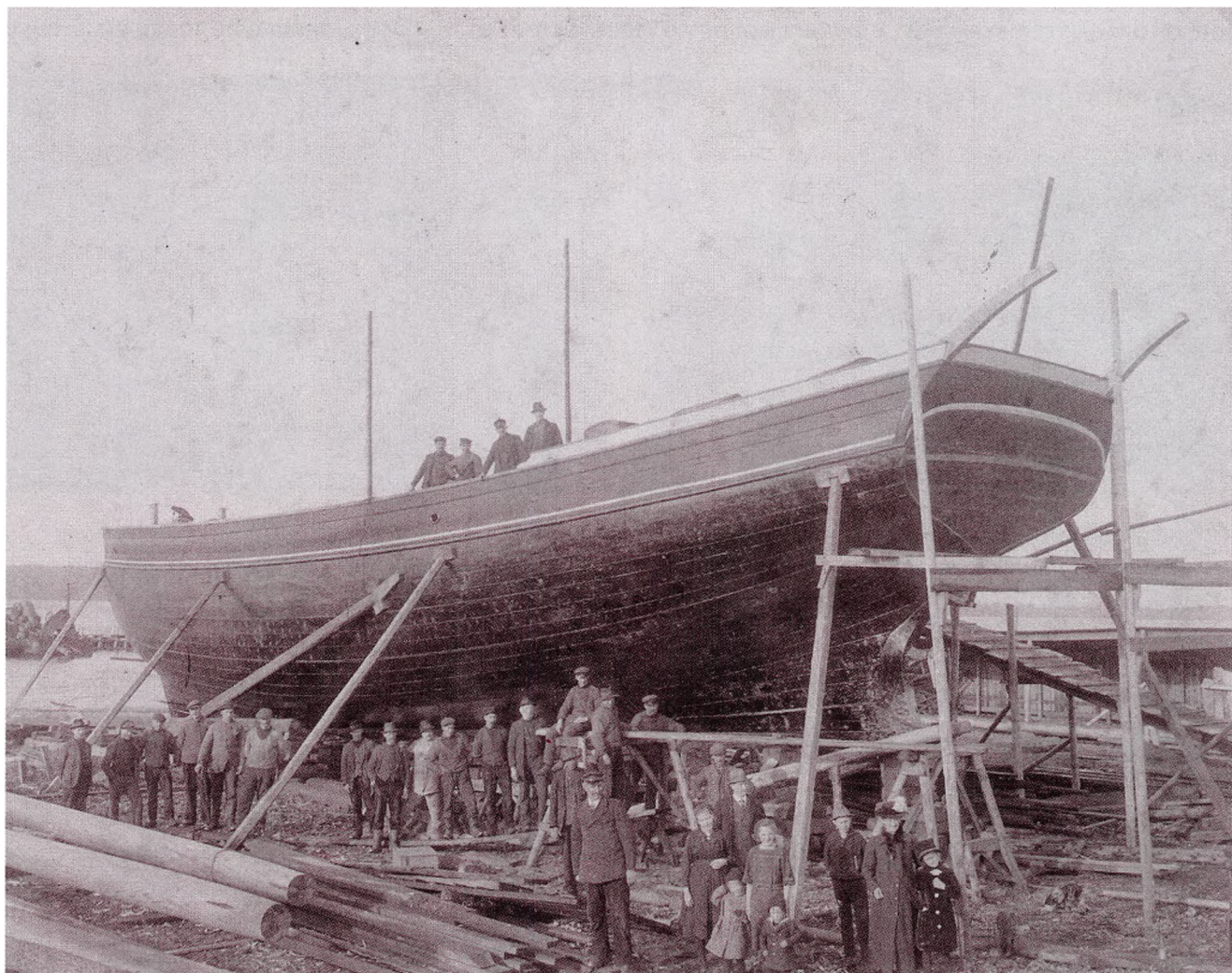
Afviklingen af Morsø Skibsværft i Glyngøre

Værftets ejere mistede deres aktiekapital på 200.000 kr., men den store taber var Morsø Bank, hvis ledelse ellers havde haft alle muligheder for at gribe ind i tide. Der havde været tale om alt for nære forbindelser mellem de to ledelser, og også med Skarrehage Molerværks ejere var der jo personsammenfald. Grundene i Glyngøre blev solgt, maskiner og resterende

materialer blev købt af Søren Larsen, og »Nykøbing« og »Morsø« sejlede konstant – men med tab. Skibenes kvalitet var hævet over enhver tvivl, så de blev solgt, efter at Morsø Bank havde overtaget dem. Efter Ruslands sammenbrud blev de baltiske stater selvstændige og søgte hurtigt at skabe en handelsflåde. De nye redere her var ivrige efter at købe danske skibe, der jo var særdeles billige at købe. En skibsreder P. Jørgensen på Morsø solgte sit skib, der efter et værftsbesøg var helt i orden, til en skipper på Ærø for 39.000 kr. Da denne skipper havde gennemført én rejse, solgte han båden til Estland for 50.000 kr. Vores lokale mand må have ærgret sig! Efter stort besvær blev Morsø Værfts skibe solgt. Ifølge Morsø Social-Demokrat blev »Morsø« der var på 285 BRT og havde en motor på 135 HK. solgt til Estland for 70.000 kr. men nåede aldrig frem til den nye ejer p.g.a. forlis i Østersøen. En forbigående dampere reddede besætningen på 9 mand og bragte dem til Ystad. Det skete lige før jul 1923.

Pressen og krisen

Morsø Bank havde i den omhandlede periode to direktører. A. Andersen var direktør 1911-21, og da banken 4. juli 1921 meddelte, at han 1. november ville fratræde, skete det »af private grunde«. Det er bemærkelsesværdigt, at han lige fra Morsø Skibsværfts start var selskabets revisor. Han blev i Morsø Bank afløst af C. Poulsen, der var cand. jur. og herredsfuldmægtig 1898-1922. Samtidig virkede han som sagfører, og vi har truffet ham som stifter og bestyrelsesmedlem i værftet. Han er blevet meget rost som den, der (næsten) reddede Morsø Bank. Han havde dog haft tilknytning til banken, før han blev direktør, idet han gennem flere år sad i bankens kontrolkomite. Havde han da intet kendskab til

bankens talrige og omfattende virksomhed? Den omfattede ellers »uforsigtige dispositioner herunder et enkeltengagement på 1,7 mill. kr. og børsengagementer« (Nationalbankens formulering).

Læserne af øens tre dagblade hørte ikke videre om krise, før banken gik ned. Fra værftet lød der – især i det første år – lutter optimistiske meddelelser, og kritik af personer fremkom først måneder eller år senere. Vidste pressen ikke noget, eller ønskede den heller ikke at »skalpere« nogen? Den ellers så kritiske Social-Demokrat nøjedes ofte med at citere, hvad andre aviser skrev. Man kunne mærke, at redaktør Haurum nu sad i Folketinget!

Ved Morsø Banks generalforsamling 15. februar 1924 kunne direktør Poulsen glæde de nye og få aktionærer med, at Morsø Værft i

Glyngøre nu var »en saga blot«, men hvad tænkte de tilstedeværende, da de hørte det følgende? Han holdt en »meget skarp fordømmelsestale« over en af byens tidligere købmænd. »Han havde forelagt falske status. Det var et storstilet bedrageri«. Poulsen beklagede nu, at vedkommende ikke var blevet anmeldt og straffet, og han sluttede: »En anden gang vil sligt ikke gå ustraffet hen«. Kunder og aktionærer kunne altså være ganske rolige i fremtiden.

Skibsmægler Frederik Knakkegaard ophørte som østersforpagter i 1922, og Villars Lunn fortsatte alene. Skarrehage Molerværk blev afviklet samme år, men trods tab og modgang var Knakkegaard ikke en fattig mand. Da han i 1925 fejrede sine 25 år som skibsmægler i Nykøbing og 40 år for ansættelsen ved

Skib på bedding på Morsø Skibsværft i Glyngøre.

DFDS i Ålborg, fremhævedes kun hans dygtighed og mange initiativer. Man skal hen til nekrologerne i 1926, før man kan mærke »krisetoner«: »Den lethed, hvorved man under højkonjunkturerne kunne få penge, havde ført den foretagssomme mand ud i så store engagementer, at hans tab kom til at ramme videre kredse«. Han tabte dog ikke modet, »og sidste skatteår rykkede han godt opad mod de store skatteydere«.

I 1923 besluttede Nykøbing byråd at udvide Havnen, og det blev nødvendigt at flytte Larsens skibsværft – til Ørodde! Og i 1923-24 var der ingen naturvenner, der protesterede!

Toldbetjent Morten Andersen »Lods« rydder sne foran Nykøbing Toldkammer, o. 19..

Morten Andersen ses i midten med hvid kasket. Han er fotograferet med kolleger fra Toldkammeret, navnene kendes ikke.

Fjordgade 10 set fra havnesiden.
Huset beboere var fisker Christen
Bøjlesen Olesen og hustru Inger
Marie – her fotograferet med deres
børn.

Et hjørne af Havnepladsen samt
Toldbodgade ca. 1890. Fra venstre
ses distriktlæge Faartofts bolig,
herefter det originale Toldbod-
Vinhus, Svaneapotekets have,
gavlen på Løvehuset, en enkelt
gavl i Smallegade, det første hus i
Fjordgade og hjørnet af købmand
Leffers ejendom. Yderst til højre et
beboelseshus, der ligesom
Toldbod-Vinhus og Svaneapoteket
blev offer for vejgennemføringen
o. 1970. På billedet ses nogle af de
første cykler på Mors.

Gennem Ejerslev

af Birte Nielsen

Når man i dag kører gennem Ejerslev by og lader tankerne gå tilbage til skoletiden for ca. 57-58 år siden, er der sket en stor forandring. Jeg er født i Ejerslev by, men opvokset ude på Ejerslev Lyng. Når man kom til Ejerslev fra syd, kom vi først til Mølleren, hvor jeg af og til var med min far oppe og få kornet malet til grutting - vi kørte med hestevogn. Det syntes vi var sjovt, for Mølleren var altid helt hvid. Herefter kom vi ned i byen til Ane Marie, som var skrædder, hun syede vore kjoler, når vi skulle have en ny. Dernæst var der en præstegård, hvor pastor Kjølback boede. På den anden side af vejen havde Niels Holm sin lastbil, han kørte med grise og køer og meget mere. Så kom vi til en flot bagerbutik og bageri, det var bager Knudsen, han kørte også ud med brød. Vi kunne få mange tvebakker for 1 krone. Bagved lå en gård, som er nedlagt i dag.

Midt i byen var Brugsforeningen, den er også nedlagt. Kører vi lidt

længere kommer vi forbi mange dejlige huse. I en af husene boede rutebilmanden Niels Dybdahl; når vi manglede noget i Nykøbing kunne han bare tage det med. For eksempel manglede vi en vugge til vores første søn. Den tog Dybdahl med fra Nykøbing. Vi har den endnu.

Så var der et missionshus, hvor vi gik til søndagsskole og var til juletræ 4. Juledag. Dernæst kommer vi til Jens Roesens Tømrerværksted, han lavede alt fra bunden af, når der skulle bygges et nyt hus, han havde en stor byggeplads bagved. Umiddelbart i nærheden var der en lille skomager, hvor vi kunne få ordnet sko og træsko, det var jo mest træsko, vi brugte.

Så kommer vi ned i Krogsgård, som vi kaldte den, den er i dag nedlagt og udbygningerne er revet ned. I stedet er der grønt område med bord og bænk og holdeplads til rutebil. Ved Kongevejen stod en mindesten fra 1945, den er flyttet ned

til Torvet. Her i den nordligste ende af byen lå Sejerslev, Ejerslev og Jordsby Sparekasse, som er flyttet til Sejerslev. Nu hedder den Nordmors Sparekasse. Så kører vi mod øst, hvor der ligger en stor gård. Herefter var der en lille hyggelig købmandsforretning.

Igen en stor gård, som også er nedlagt. Og så kom vi til vores dejlige skole, hvor vi var ca. 35-40 børn fordelt i syv klasser, men det blev kaldt for store klasse og bette klasse, og lærer Pedersen klarede det hele selv. Det var nok ikke altid så let med så mange børn på en gang. Men om sommeren var vi ofte ved vandet for at bade, vi gik derned, men vi skulle følges ad. Når vi kom derned, blev lærer Pedersen siddende oppe på bakken (i dag kan man ikke forstå, at han turde sende så mange ud i vandet uden selv at være der). Om efteråret skulle vi hjælpe med at plukke æbler. Vi skulle passe på ikke at tabe dem, så blev han gal, men vi havde en dejlig skoletid. Skolen er i dag nedlagt og alle børn går i skole i Sejerslev, »Nordmorsskolen«.

Så kører vi ned til Molerværket, hvor vi kommer til den hvide villa, som min bedstemor og bedstefar boede i, da han var formand for »Engelsgrav«, men det var før min tid. Jeg kan huske, der kom skibe både fra England og Holland efter ler, men mest efter sten fra Molerværket, vi syntes det var store skibe. Der var også danske skibe. Der var et lille tog, som kørte sten ud til ski-

Ejerslev Kirke

Ejerslev Præstegaard

Ejerslev Skole

Ejerslev Brugsforening

Postkort fra Ejerslev, o. 1950.

Egerslev Skole, 1944.

Bagerst fra venstre: Hr. og fru Pedersen, Svend Åge, Henry, Knud, Viktor, Peder, Henning, Søren, Gunnar, Aksel, Richard, Jens. Midterste række: Henning, Stella, Ingrid, Ester, Lis, Dagmar, Lis, Ingrid, Martha, Edith, Ejvind, Svend.

Forrest: Anna, Tove, Ingrid, Metha, Hanne, Irene, Ruth, Anna, Ingrid, Birte og Rosa.

bene, som lå i havnen. Det var også en flot fabrik »Egerslev Molerværk«, det var altid sjovt at komme derom en tur. Skulle vi sælge mærker for lærer Pedersen, var det et godt sted at komme, når de spiste deres madpakker, for så ville de gerne snakke med os, og de købte de fleste af dem. Der var også en direktør, der hed Spangsberg, hvis han var der, fik jeg en 10 øre af ham, fordi jeg hed det samme som hans pige. Det var også en oplevelse at komme med Marinus eller Ottesen ind og se de store flotte motorer, som trak det hele.

Der var jo også de store Molerbakker, hvor vi kørte på kælk og ski. Det var sjovt især om søndagen, da kom der rigtig mange også oppe fra byen. Tømrer Roesen lavede engang en kælk, som vi kunne være en syv-otte stykker på. Vi havde mange skønne timer også med at løbe på skøjter ude på kærret, vi løb mange gange til langt hen på afte-

nen, især når der var måneskin. Men kærret er der ikke mere, og Molerbakkerne er også snart væk.

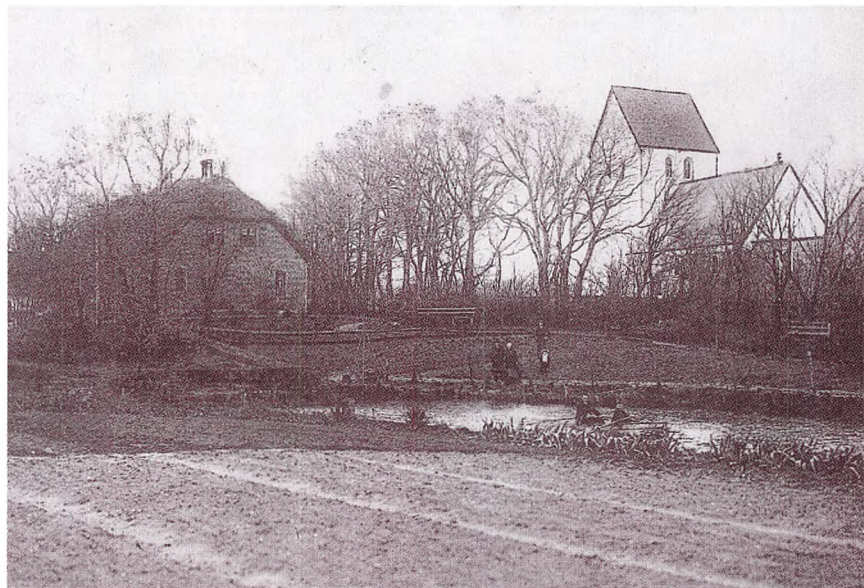
Tilbage til Smedien - skulle hestene have nye sko, så blev det ordnet der og meget mere. Kirken er der heldigvis endnu, også en flot bygning og en flot kirkegård. Så kører vi ud til Egerslev Lyng, hvor jeg er opvokset. Vi havde en lille ejendom med en hest, seks køer, lidt grise, høns og ænder. Far arbejdede på Molerværket, så vi skulle hjælpe mor med at passe dyrene. Det var en oplevelse, når den store tærskemaskine kom. Om efteråret skulle vi samle kartofler og gulerødder op, det var ikke sjovt. Der var en ældre kone, som boede alene, hun hed Maren Høj, vi var hende med mælk til hende hver dag, det kunne vi godt li, for hun var sjov at snakke med.

Vi havde altid en dejlig juleaften, da kom min bedstemor, og 2. juledag kom moster og onkel, men vi

har aldrig holdt nytårsaften, som man gør i dag. Vi var altid til juletræ 6. juledag, så far og mor var trætte nytårsaften. Vi havde langt til skole, men kom der næsten hver dag, jeg kan huske engang om vinteren, vi var de eneste, der kom. Vi var fem fra Lyngen. Der var ikke tændt op skolestuen, så var vi inde ved fru Pedersen og få lidt varme, inden vi gik hjem igen.

Vi holdt Skt. Hans bål helt ude på tippet. Far lavede et bål, det var altid Niels Falksen, der skulle tænde det. Han var en ældre mand, de sagde altid til ham, at han skulle blive der til sidst, det var selvfølgelig for sjov. Der blev også altid holdt Grundlovsmøder i Poul Dissings Plantage, hvis ikke det regnede. Vi spillede også håndbold på Lyng dengang.

Om sommeren, da badede vi rigtig meget, men i dag er det næsten sommerhuse det hele. Der var dejligt på Lyngen.

Postkort fra Tødsø med præstegård og kirke – og anlæg med sø, dateret 1911.

En hilsen fra Øster Assels, omkring 1909.

Østergade 72 i sne, fotograferet fra Anlægget på Øerne tværs over kanalen, januar 1912.

Svend Aage Justesen og Henry Østerballe udfører brolæggerarbejde for Nykøbing Kommune.

Klosterstræde mellem Toftegade og Jernbanevej fotograferet i 1967.

Gasværket, oprettet 1886, ses her fotograferet i 1969. Da var værket allerede nedlagt, i 1966, og i 1974. blev det revet ned og gav plads for byggeri af Engparken.

Om Jens Kusk Jensen

af Margrete Kudsk

Da min far er født 1866 og død 1936, og jeg er født i 1920, vil man forstå, at det kun er de sidste år af min fars liv, jeg kan fortælle lidt om. Da jeg var barn, anede jeg ikke, at jeg havde en berømt far, kun at jeg havde en god far.

En tid sejlede min far på Middelhavet blandt andet med appelsiner. Han var meget interesseret i Palæstina og aflagde besøg i Jerusalem og Beirut. Fra Beirut har han medbragt et smukt udkåret arabisk skrivebord, jeg har hjemme i stue. På disse ture voldte stavemåden af Kudsk ham så store problemer, at han siden skrev det uden d.

I 1917 kom far på besøg i Gøteborg hos en god ven, maskiningeniør Henry Sørensen. Han var nylig blevet gift med Sofie Bindsbøl, datter af skibsværftsdirektøren i Helsingør. Min mor var Sofies bedste veninde og skulle nu på besøg i Gøteborg. Det fortælles, at min far og mor straks var interesserede i hinanden. I alt fald begyndte en livlig korrespondance. Far var bekymret over at være så meget ældre end min mor (26 års forskel). Han sendte hende et fotografi med en tyk streg under 50 år. Min mor var helt væk i sin Jens og brevene fortsatte. På den tid og i de kredse var det ikke godt, at en ung pige havde forbindelse med en sømand. Min mor er datter af mølleer Wibroe i Helsingør, så hun spurgte i brevene min far, om de ikke kunne blive forlovet. Han svarede nej, ikke før krigen var forbi.

Under Første Verdenskrig førte far damperen Margrete. Damperen sejlede med landbrugsvarer fra Danmark til England og kom tilbage med kul. Det var den uindskrænkede ubådskrig, og havet var spækket med miner, så skibene sejlede i konvoj. På det tidspunkt måtte konvojen udgå fra Bergen, og Margrete var forrest. Den 31. oktober 1917 udfør Englands kyst blev damperen beskudt, og mandskabet måtte i bådene. Der var tre både, men den ene kæntrede, og fire mand omkom. For resten er der på Langelinie et mindesmærke for søfolk, der forliste under Første Verdenskrig, hvor Margretes navn og de fire forliste søfolks navne står. De øvrige søfolk blev optaget af et engelsk krigsskib. (Til sine dages ende kunne far ikke tilgive tyskerne, at de skød på civile søfolk i åbne både).

Fra det engelske krigsskib så far, at Margrete ikke var sunket, og det kunne kaptajnen ikke holde ud at se på, så han og maskinmester Lange blev bragt ombord på Margrete, og ved fælles hjælp førte de skibet sikkert i havn i England – Lerwick. Det blev på den tid anset for en stor bedrift, og glad var rederiet. På fars 70 års fødselsdag fik han et guldur samt 1000 kr. fra rederiet, dengang en betydelig sum. Som sagt, vi havde en god far, der i det daglige ikke fortalte meget om sine oplevelser på søen – men den 31. oktober blev denne begivenhed altid nævnt.

Første Verdenskrig sluttede i Compiègneskoven i Frankrig den 11. november 1918, kl. 11.00, og min far og mor blev forlovet den 18. november. Så skulle det gå stærkt, de blev gift 2. februar 1919. Mor havde 20 elever i klaverspil, der alle blev sagt op på en måned, og alle blev vrede.

Far var selvpensionist, så det gjaldt om at passe på pengene. Han lejede en lille lejlighed på 1. sal i et murermesterhus i Værløse med vand i gården, og så tog han ud at sejle igen. Engang kom far på besøg på møllen i Helsingør, og så sagde min bedstemor: »Elsine vil med ud at sejle, men det kan vel ikke lade sig gøre?« – »Ak«, sagde far, »vi ligger kun 2 timer på rheden og for at komme ud at sejle kræves pas og en pakket kuffert« – »Det har jeg«, sagde mor. - »Minerne«, skreg min bedstemor, men de sejlede alligvel. De var blandt andet i Frankrig og England, men til sidst kunne min mor, som min far udtrykte det, kun passe sin paraply. Jeg blev født i april 1920 og min bror Emil i oktober 1922.

I lejligheden i Værløse blev der efterhånden trangt med plads, og i brevene spurgte min mor om en anden bolig uden at få svar, men en dag kom far hjem på ferie i 14 dage, og så varede det ikke længe, før han sagde: »Det skal have en ende«. Han tog en avis og toget til Klampenborg og så på hvert eneste hus. Der var ikke salg, før han nåede huset i Nivå (15 km fra Klam-

penborg) – der boede vi siden i mange år.

Det varede kun få år, så holdt far op med at sejle vist nok 1922. Han satte sig dog ikke uvirksom hen. For det første skulle hus og have holdes upåklageligt, huset skulle hvidtes hvert andet år lysegrønt, døre og vinduer males. For det andet byggede han ene mand en havestue til huset. Tillige spekulerede han på, hvordan fortidens navigationsinstrumenter så ud, Jacobsstaven f.eks., som kaptajn Thirslund har beskrevet så godt. Fremstillingen af alle disse millimeternøjagtige instrumenter foregik ved spisebordet, hvor også Emil og Margrete læste lektier – og kævledes. Dette var ikke uden problemer.

Engang tog far med Morsø Landboforening på en to dags tur til Bornholm. Min mor spekulerede om natten på problemerne, og pludselig fandt hun på råd. Hun havde mange venner, fiskemanden, naboen overfor og mange flere, og så blev hele huset møbleret om, så soveværelset kom ned i stuen, chato og reoler m.m. kom op ovenpå i et stort lyst værelse, hvor far kunne have alle sine ting og læse uforstyrret. Far havde mange bøger, 3000 mente han. Han havde kartotek over bøgerne, og vidste hvor hver eneste bog befandt sig. Nu er det jo ikke sådan, at enhver kan sætte sig op mod en kaptajn, så da far kom hjem, var mor yderst betænkelig, mens vi børn jublede ham i møde: »Far, far – du ved ikke, hvor du skal sove i nat«. Far blev virkelig meget vred – så gik han ad Sletten til mange kilometer. Men da han kom hjem, sagde han til mor: »Hvordan har du dog båret dig ad?«, og det blev en meget lykkelig tid for ham.

Om sommeren stod far meget tidligt op og arbejdede på sine skibsmodeller i værkstedet. Dette var en tilbygning til huset med høvlbænk og værktøjsskab. Skabet havde han selv lavet. Det blev til

mange modeller i årenes løb. Først og fremmest de smukke modeller af Nydambåden med de 1000 nitter. Forud for denne model var far på en rejse til Kiel, hvor Nydambåden lå den gang. Han målte båden op, så hans modeller kunne bliver nøjagtig 1:12. Det fører sikkert for langt at remse alle hans arbejder op, men spændende var det.

Far var medlem af Skibsførerforeningens bestyrelse, og han var jævnligt en tur i København. Blandt andet sørgede han for, at der blev oprettet en pensionskasse for søfolk. Her var det såre praktisk, at vores hus »Skjold« lå nær ved togstationen. Et par gange om ugen var han på Kronborg som søfartskyndig medhjælper ved Søfartsmuseet. En

Jens Kusk Jensen, forfatter til »Haandbog i praktisk Sømandsskab«, der i år fylder 100 år.

I 1995 udkom hans erindringer, der slutter o. 1924. Om hans sidste år fortæller hans datter i denne artikel. Fotografiet er fra 1917, og er det billede, Jens Kusk sendte til Elsiné Wibroe.

gang imellem var der så interesse-rede museumsgæster, at far invite-rede dem med hjem for at fremvise sine modeller. Telefon havde vi ikke, så mor kunne nok blive overrasket, når han stod der med fine gæster, og hun var midt i storvasken. Men hun var ikke sen, op ad trappen, en anden kjole på, op med

tøjet af badekarret, hvor modelerne skulle sejle, og så ind at servere te og knækbrød, marmelade eller lignede. En gang var der et engelsk professorpar, der blev bjergtaget af, at vi spiste grønkål, og fik noget med. En anden gang lå min nysgerrige bror på fortorvet og fandt en krone på en bil, det skal have været den belgiske konge. Man kan forstå, at det var et interessant hjem.

En dag kom et tykt brev med posten, det var Ridderkorset. »Uha, sagde min far, det må vi se og få gemt«. »Nej«, sagde min mor, »jeg synes, vi skal holde fest«. Så blev der inviteret gæster blandt andet dommer Carstens og frue, vores meget gode venner i alle år. Det er fru Carstens, der har malet billedet af min far, som hænger hjemme i min stue. Med Ridderkorset fulgte forpligtelsen til at besøge kongen.

Det husker jeg tydeligt. En sømand er ikke vant til hvide handsker. Hænderne var for brede, han fik dem dog på, men det var en tordensky, vi sendte med toget. Men se, da han kom hjem, strålede han. Kong Christian den Tiende var en ivrig lystsejler med »Rita«, som hans båd hed, og brugte fars bog »Lystsejlad«, så de to havde haft det hyggeligt.

Jeg har slet ikke nævnt »Håndbog i praktisk Sømandsskab«, men det er også et kapitel for sig. Dog vil jeg lige nævne, at jeg ofte har mødt søfolk, der kendte den. Tiende udgave kan købes hos boghandleren endnu.

Min far var rask lige til januar 1936, da han fik noget med hjertet, det blev ikke bedre og han havde mange drøje timer med smerte i hjertet den sommer. Imidlertid var der næppe en dag, hvor han ikke fik besøg. Den 8. februar 1936 blev

S/S Margrete sejlede for A/S Christiansholms Fabrikker. Damperen var på 1277 BRT, og havde en besætning på 17 mand. Året efter beskydningen 1917, blev Margrete opbragt af en tysk ubåd og beordret til Tyskland, herfra frigivet i august 1918, og nåede til Bergen netop den 11. november. Jens Kusk Jensen var kaptajn på skibet 1917-1922.

han 70, der blev holdt fest i hjemmet og hyldesten var overvældende. Der kom mange store blomsterkurve. Breve og telegrammer var der så mange af, at den lille landstation måtte indkalde ekstra mandskab. Den 4. oktober blev min bror Emil konfirmeret ved en stille familiehøjtid, og dagen efter gik min far i seng og døde hjemme 23. oktober 1936. Han blev begravet netop den 31. oktober.

Ørding set fra luften mod kærret og Salling.

Erindringer om onkel Baadsgaard

af Nanna Petersen

Portræt af købmand og bankdirektør
Niels Baadsgaard,
født 1833, død 1897 i Nykøbing.
Var gift med Thora Augusta Sørensen,
datter af skibsmægler Stigaard
Sørensen.

Det var et dejligt hjem præget af den jævne kultur, som den gang prægede byen og gjorde den til en meget hyggelig by. Jeg var ikke ret gammel, da jeg begyndte mine små visitter på egen hånd til mine rare tanter og onkler, blandt andet til onkel og tante Baadsgaard. De havde ingen børn selv, men var meget barneglade, hvad vi børn i høj grad drog nytte af. Efter at onkel B. var blevet bankdirektør, forlagde jeg mest mine visitter til Morsø Bank, der den gang havde til huse i halvdelen af „Palæets“ nederste etage – et lokale med skranke, et dobbelt skrivebord, hvor direktørerne tilbragte kontortiden, stående på hver sin side af pulten, samt et

mindre skrivebord, som senere blev min arbejdsplads. Jeg antager, at jeg var ca. 7 år, da jeg begyndte at besøge onkel B. og direktør Gyring (plejesøn af kancelliråd Nielsen). Jeg husker tydeligt, at jeg var lidt ærgerlig, når der kom en kunde og afbrød vort behagelige samvær. Onkel B., der fandt, at børn havde godt af at lære at gøre lidt gavn, satte mig til at tutte penge i papir, som jo også skulle skæres til passende størrelse. Senere lærte jeg at skære vekslers, de købtes som stempelpapir på Dommerkontoret i ark, som så skulle skæres ud i enkelte vekslers. Der var to direktører, Gyring var jurist, og det var den gang skik at vælge en af byens købmand, som formodedes at have et indgående kendskab til såvel byens som landets folk og forhold, hvad der jo har været en god støtte for en udefrakommende direktør.

Da sommerferien oprandt, rejste jeg fro og fri på ferie sammen med mine to ældre søstre. En skønne dag kom der brev til mig fra Morsø Bank, underskrevet af begge direktører: Sådan kunne man ikke bære sig ad, at stikke af uden bankens tilladelse. Så alvorligt havde jeg ikke hidtil betragtet mit tilhørsforhold til banken. Men jeg var jo altså bankens første bankelev, hvad jeg ikke undlod at fortælle dem i Morsø Bank, da de fejrede 100 års jubilæum. Det er jo betegnende for vort muntre forhold, at to midaldrende herrer giver sig tid til en spøg overfor en lille pige.

Onkel B. havde et par gårde på landet, som han af og til skulle ud og inspicere, og når det stod på, blev vi unger inviteret med, og det var nogle vidunderlige ture. Vi sang, „saa det klang over Mark over Vang“. Jeg kommer pludselig i tanker om, at den skik sikkert er død i biltiden. Jeg husker onkels glæde over alt smukt i naturen: Den blå fjord, det bølgende korn, de græssende kreaturer på marken. Han havde en sjælden evne til at glæde sig over alt, hvad der var smukt og godt. Mor skrev i sine erindringer om den tid, hun boede hos dem i sine unge dage, at han midt i sin travlhed altid gav sig tid til at køre hende og tante Thora og hendes søstre Emma og Ida hen, hvor der var et godt ord at høre, vist mest i Ansgar-kirken i Ø. Jølby. Desværre har jeg ikke arvet min fars evne til at kunne tidsfæste alt, hvad der sådan skete i og om familien og i tiden, men jeg gætter på, at jeg var 7 år eller deromkring, da jeg begyndte min virksomhed i Morsø Bank.

Til vor opdragelse hørte også, at vi skulle lære at være præcise. I den hensigt blev vi sammen med andre venners børn, pastor senere provst Vilhelm Hansens og distriktslæge Faartofts børn, inviteret til æggesnaps til et bestemt klokkeslæt. Vi fik ordre til at møde præcist. Anders Faartoft foreslog, at vi alle skulle mødes i den rummelige og hyggelige forstue, og så snart det der stående Bornholmerur faldt i slag, stormede vi ind i stuen. At røre ægge-

snaps fik vi lært, var et arbejde, der skulle indøves med flid og udholdenhed, og blev vi trætte tog onkel B. fat, for der skulle røres til skeen kunne stå ret i koppen, og dertil slog vor udholdenhed som oftest ikke til, men så tog onkel fat til målet var nået. Fornøjelige aftener var det i høj grad.

Som skippersøn kunne han jo ikke tænke sig børn, der ikke kunne ro en båd, så det skulle vi selvfølgelig lære, og til det formål blev der lånt en båd. Målet var Refshammer, hvor vi dog ikke gjorde landgang, men derimod ventede der os et konditoribesøg hos frøken Gramstrup (senere gift Serup), der dengang havde til huse i hjørneejendommen mellem Smallegade og Fjordgade, mit første konditoribesøg; en stor begivenhed i børns dengang uspolerede barndom. Af kontante penge fik vi, som det dengang var skik, 2 øre som søndagen til fri disposition. Vi skulle da lære at omgås penge! Jeg kan endnu mindes den liflige kageduft, der var i konditoriet.

Gymnastiske øvelser hørte også til vor opdragelse. På en bænk med udsigt til den dejlige fjord, hvor vi ofte sad, skulle tiden selvfølgelig

ikke ødes, men det blev til, at vi skulle øve os på at springe over bænken: Så du forstår, at vi skulle lære, at tiden er noget kostbart, som ikke skulle ødes, men bruges til noget nyttigt.

Onkel Baadsgaard var en meget driftig mand, som var med i mange foretagender her i vor by. Han var med til, og var den drivende kraft ved stiftelsen af Fælles-Tømmerlageret og Morsø Folkeblad og adskillige andre ting, som jeg i min unge alder ikke forstod mig på.

Han var meget politisk interesseret, var Venstre-mand. Han var med i en whistklub sammen med min far, provst Vilh. Hansen og urmager Christensen, en højt begavet og radikal mand af den filtenborgske urmagerslægt. Han og provsten var radikalere, far og onkel B. var Venstremænd. De fik begyndt på spillet, men snart gik de politiske bølger højt, så de glemte kortspil og alt andet. Ved disse sammenkomster mødte hver af herrerne med lang pipe, så luften i stuen har nok tit været tæt.

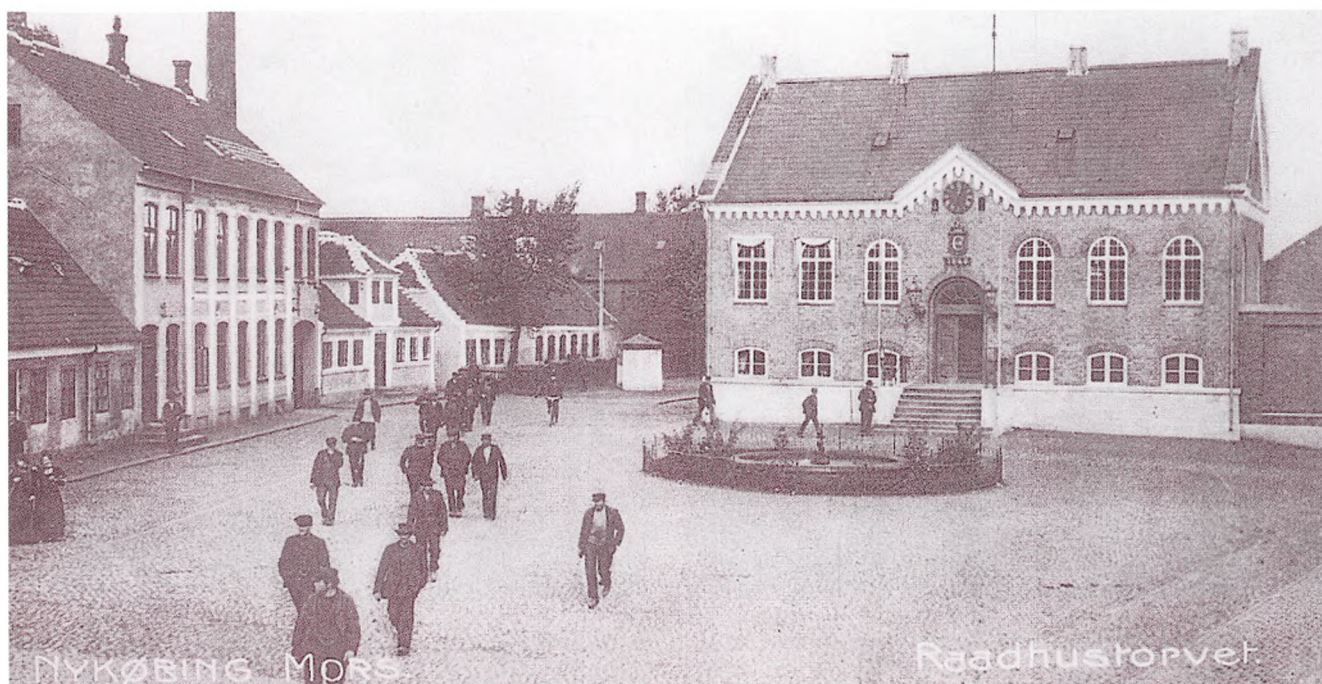
Tante Thora og onkel B. havde næsten altid en eller anden slægtning boende, fuldstændig optaget som barn af huset. Børn som, hvor

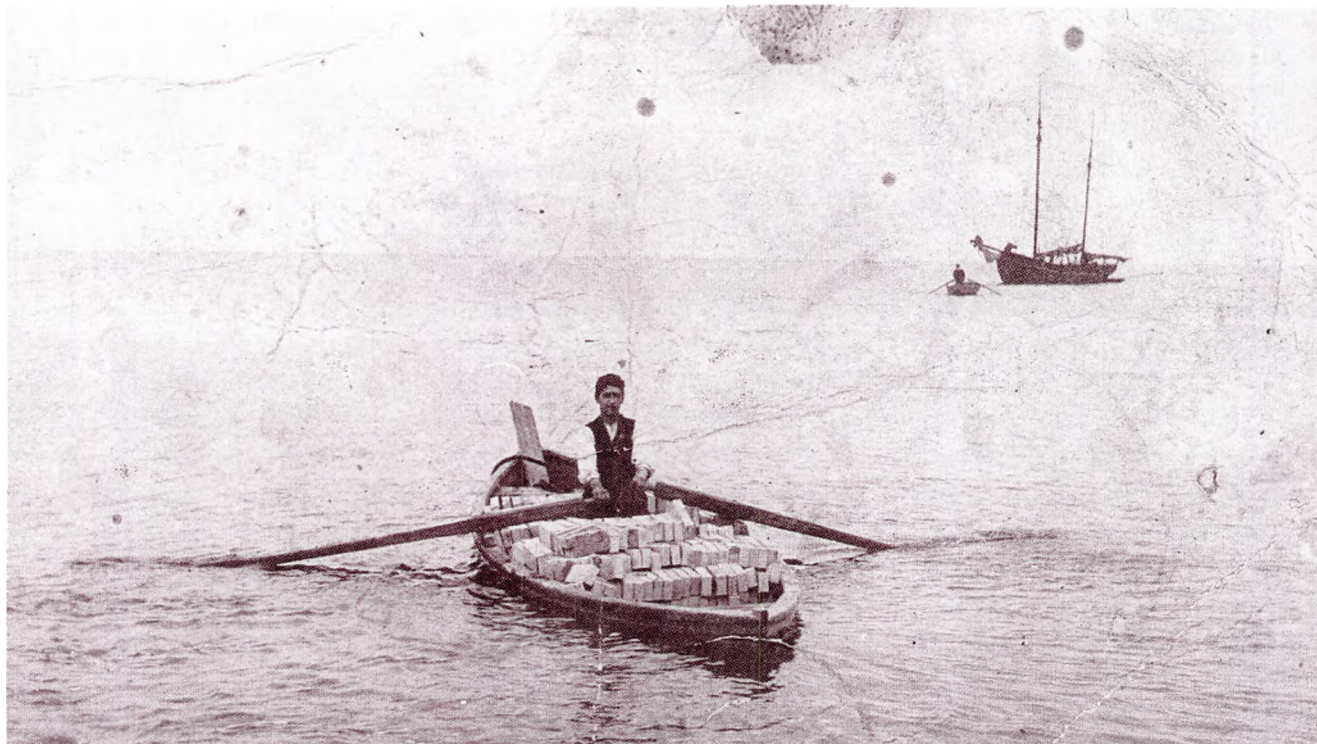
de boede, ikke havde lejlighed til at tage den dengang eftertragtede præliminær-eksamen, der fordredes enten som led i en videre uddannelse, eller som adgang til de eftertragtede „væsener“, sikkert tilskyndet dertil af den fremsynte og godgørende onkel. Jeg mener at huske, at det var onkel B's søsterbørn.

En gang skulle J. C. Christensen tale ved et politisk møde i Birkelunden, han boede hos Baadsgaards, og de har nok dvælet for længe over aftensmaden, så de måtte skynde sig for at passe tiden (til fods selvfølgelig), og da de var nået derud, og onkel B. kom til sæde på en bænk, faldt han sammen og var død. At miste ham så pludselig var min første store sorg.

Alt hvad jeg har fortalt, har jo kun strakt sig over et kort åremål af mit unge liv, men erindringen om hans godhed har fulgt mig mit hele lange liv.

Holgersgade/Rådhusørvet o. 1900. Den to-etages bygning er "Palæet", hvor Morsø Bank havde til huse i stueetagen. I baggrunden ses det ældste Jernstøberi. Udsnit af postkort.

Søren Peter Jespersen roer sten fra Juelsgaard Teglværk til det ventende skib på rheden ud for Bjørndrup, omkring 1908.

To seje fyre tager sig en smøg. De var arbejdsdrenge hos gartner M. N. Overgaard.

Budcyklen er fra bager Pedersen på Nørrebro og billedet er taget i perioden 1945-50. Men hvem kender bydrenge?

Det er efterår og Krysanthemum hentes fra friland og plantes ud i drivhus – så sæsonen for de afskårne forlænges – hos M. N. Overgaard. Husene i baggrunden ligger ud til Østergade.

På billedets bagside står: »Til minde om Systuen 14/7 1922«. Som nr. 3 fra venstre ses Hansine Marie Jensen, gift Ustrup, som blev udlært på Schmidts systue.

Dalgaard i Faarup

Af Niels Vestergaard Larsen

Det var en storslået gave Morslands Historiske Museum modtog, da man i slutningen af 1998 fik meddelelse om, at Museet var enarving til afdøde Aage Soelbergs gård Dalgaard i Faarup. Morslands Historiske Museum er en selv-ejende institution og derudover et statsanerkendt kulturhistorisk lokal-museum, hvis formål er at indsamle, registrere, bevare, forske og formidle og være med til at sikre øens kulturarv. Ud fra dette kan man vel derfor godt sige, at Dalgaard blev en gave til hele øens befolkning.

Da Museet havde overtaget Dalgaard, begyndte jeg at samle på oplysninger om gårdens historie. Jeg skal i det efterfølgende prøve at give en oversigt over Dalgaards historiske udvikling og derudover fortælle lidt om de personer, som har været fæstere eller ejere af gården og haft indflydelse på dens udvikling. Dalgaards historiske udvikling ligner til en vis grad de fleste andre gårde her på Mors, men på enkelte punkter afviger den dog en del. Den blev således allerede i 1749 købt fri fra Ørndrup Gods til selvejendom og forblev som sådan helt op til vor tid.

De ældste oplysninger, der dukker frem om gården og personerne, er meget spredte og kortfattede, men længere op i tiden bliver de mere detaljerede og omfattende. Jeg har valgt, at fremlægge oplysningerne i kronologisk rækkefølge, og så må læserne selv tage »de historiske briller« på og prøve at danne sig et billede af livet på gården.

De ældste spor

Faarup var en udflytterlandsby, der engang i vikingetiden eller tidlig middelalder er flyttet ud fra en større landsby, og den har sikkert kun bestået af nogle ganske få gårde. En af disse gårde lå i dalen, hvor nu vejen »Fåruplund« går. Gården kaldtes først »æ' Daael«, senere »Faarup Daael«, og senere igen »Daaelgaard«, for så 1882, da den blev flyttet op vest for Salling-sundvejen, at blive omdøbt til »Søndergaard«, og til slut igen til »Dalgaard«. Mange af de folk, som har haft gården i fæste eller var født der, fik tilnavnet »Daael« eller »Dalgaard«. De første 5-600 år af gårdens udviklingshistorie findes der ingen sikre oplysninger om, men på gårdens marker er fundet redskaber og tegn på aktivitet helt tilbage til ældre stenalder. På den sydlige del af gårdens marker, omkring vejudfletningen ved A 26, har der i vikingetiden ligget en gård. Denne gård kan dog ikke med sikkerhed forbindes med den nuværende Dalgaard, og vi må helt op i 1600-tallet, før de første sikre informationer dukker frem.

1647 - Lødderup Kirkebog: »den 20de april 1647 døde Christen Sørensens i »Daal« i Faarup«, - og senere igen 1651: »den 7de april 1651 døde Karen Michelsdatter i »Daal« i Faarup«. Hermed får vi de første sikre tegn om gården og personerne, der har boet i den.

1652 - Den næste sandsynlige fæster af gården nævnes 1652 i Lødderup Kirkebog, idet Christen Andersen i Dael står fadder til Chri-

sten Pedersen i Faarup hans søn Laurits. 1657 nævnes Anne Christensdatter i Dael som gudmoder til Christen Christensens barn Christen. Ud fra dette kan vi formode, at fæsteren i gården da hed Christen Andersen og hans hustru Anne Christensdatter.

1664 - Matriklen fortæller, at der i Faarup By i Lødderup Sogn lå 2 helgårde og 4 halvgårde samt 2 boelsteder. En af halvgårdene, der hørte under Dueholm Closter Gods, var fæstet af Christen Andersen Dall. Han skulle hvert år i landgilde (fæsteafgift) betale 4 tønder byg, 1 svin, 4 snese ål og 1 mark gæsteri til Dueholm Gods, - hvilket omregnet udgjorde gårdens hartkorn: 4 tønder, 5 skæpper, 1 1/3 fjerdingkar.

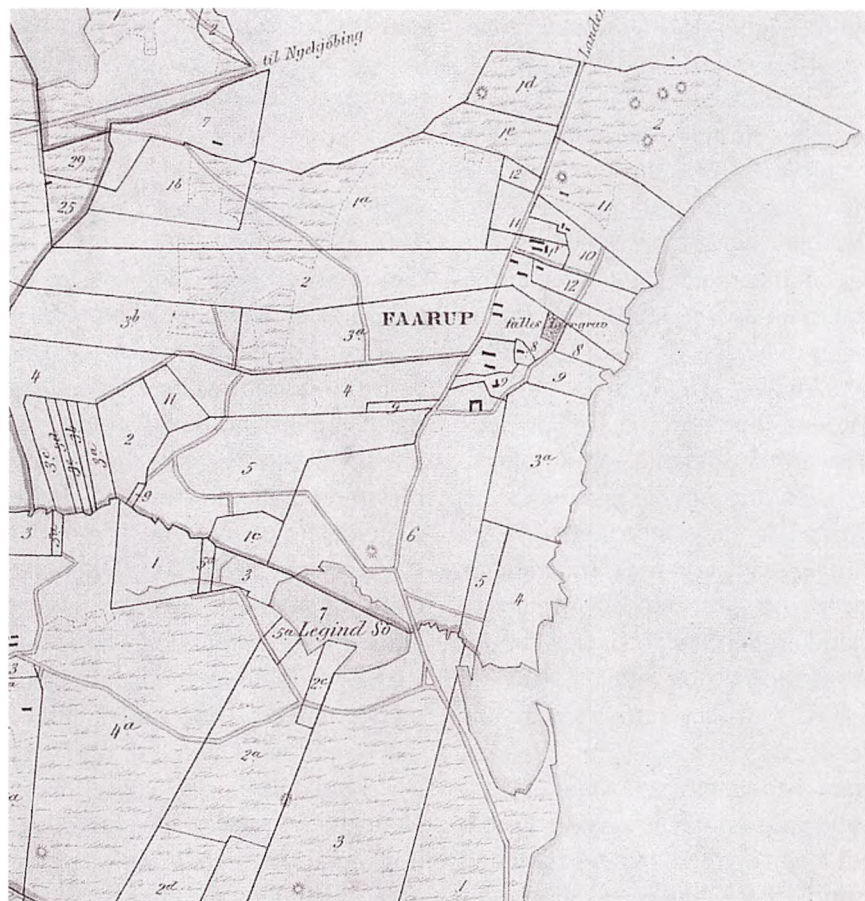
Matriklerne (1664, 1688 og 1844) var den tids ejendomsskyldvurderinger. Hvor ejendomsskylden i dag angives i kroner og øre, ansatte man den i ældre tider i korn (hartkorn), som var den tids gængse betalingsmiddel blandt bønder. Den første matrikel af 1664 brugte gårdenes landgildeydelse som grundlag for hartkornsansættelsen. Efter en lovbestemt omregningsformel fik de derefter hartkornet fastlagt, som de så fremover skulle betale afgifter og skat af.

1678 - De næste oplysninger vi får om gården i Faarup og dens beboere findes i Morsø Sønderherreds Tingbog: »Løverdagen den 22 juni 1678 stod Christen Daal og Jens Lauridsen af Faarup frem på Tinget, hvor de under ed vidnede, at tirsdagen den 11. juni havde de set Jo-

seph Nielsen i Bisgaard i Lødderup hans Dreng, Bertel Jensen, sammen med en anden Karl, som de ikke kendte, stod og gravede Hogen-tørv og Flad-tørv i Elkiær paa Jens Lauridsens Skifte. Drengen Bertel Jensen vidnede, at det var efter Joseph Nielsens Befaling, at de gravede, og alle tre vidnede desuden, at Joseph Nielsen i Bisgaard selv havde været tilstede, da Tørvene blev gravet. Christen Daal og Jens Lauridsen vidnede endvidere, at de onsdagen den 12. juni var med Forvalteren på Dueholm Closter, Mathias From, i Joseph Nielsens Gaard i Lødderup, men da han ikke var hjemme, havde de talt med hans Søster, og Forvalteren havde forbudt Joseph Nielsen at flytte eller bortføre nogen af de Tørv, som han ved sine Folk havde ladet grave udi Jens Lauridsens Gaards Ejendom i Faarup, - og dette under et fuldt Ran og videre Lovmaals Forfølgning«. Der var tilsyneladende opstået stridighed om ulovlig tørvegravning i anden mands jord, og man lod derfor tage et tingsvidne, som kunne bruges ved en eventuel senere retsag.

Gården synes

1679 - Sønderherreds Tingbog den 28 Juli 1679: »For Retten fremstod Mads Christensen i Faarup med efterskrevne Syns-mænd nemlig, Peder Andersen i Faarup, Anders Jensen og Peder Nielsen samme-steds og Niels Jepsen i Trelborig og afhiemlede Syn i saa Maader som følger, at de idag før Ting holdtes var til Syn, efter Mads Christensen i Faarup hans Begiering, og eftersom de dertil af Tinget var udnævnte, til den Gaard i Faarup, som Christen Dahl sidst paaboede, - og da saa vi, at den var ganske forfalden baade paa Tømmer og Tag og Ler. Først saa vi, at Laden paa den Nørreside er ganske forfalden for Tømmer, Lægter og Tag. Paa Enderne og den Synderside af Stalden er Væggene

oplagt med Jord og over Taget med Jord. Fra Ladedøren og til midt paa Laden fejler den en Rem og Stolper og Ler. Det lille Hus imellem Laden og Rallingen (stuehuset) staar ganske paa Fald. Rallingshuset paa den Nørreside fra Stuevæggen og om paa den øster Ende er forfalden paa Tømmer, Tag og Ler, og paa den Synderside fattes der en Halv Læs Tag. - Og det afhiemlede de for en fuld Syn, og stod Mathias From Forvalter paa Dueholms Closter paa hans gunstige Høsbunds Vegne til Vedermaals Ting, og var Mads Christensen Kald og Varsel gestendig, hvorefter fornævnte Mads Christensen var Tingsvidne begærende.«

Her får vi et interessant indblik i hvorledes gården egentlig har set ud i 1679. Den har bestået af 2 længer liggende over for hinanden i retning øst-vest, med stuehuset nord i gården og stald og lade sammenbygget i een lang længe mod syd. Imellem disse to længer har ligget

Kort over Faarup fra midten af 1800-tallet. Dalgaard er endnu ikke flyttet til sin nuværende plads. Den ses på matrikelnr. 6, nord for vejen mod lergraven.

et lille hus. Altså en såkaldt parallelgård, som var almindelig i disse egne til op i 1800-tallet. Synsforretningen over gården er sikkert foretaget i anledning af, den tidligere fæster Christen Andersen Daael enten har opsagt fæstemålet eller misligholdt det, og en ny fæster skulle overtage den. Når denne så igen engang skulle aflevere gården, skulle han aflevere den i samme stand, som han havde modtaget den. Efter synets indhold at dømme var gården i en meget mådelig tilstand. Det er interessant at bemærke, at noget af bindingsværket med de klinede lervægge var omsat med jord- eller tørvvægge, - og ligeledes, at der var lagt jordtørv på taget for at tætte det.

1688 - Den første matrikel af 1664 byggede på et usikkert grundlag, og gav ikke et retfærdigt indtryk af gårdenes størrelse og godhed. Derfor fik man 1688 en ny, og nu gik man særdeles grundigt tilværks. Der blev gravet søgehuller i samtlige marker ved samtlige gårde i Danmark for at konstatere muldlagets tykkelse og undergrundens beskaffenhed. Derudfra ansatte man gårdenes hartkorn, og alt blev nedskrevet i de såkaldte »Markbøger«, som endnu findes bevarede. En gård på den tid kunne godt have sin jord liggende i op til 50 små marker spredt ud over landsbyens areal. Man kan derfor sige sig selv, at det var et enormt stort arbejde, der blev udført, som kun kan vække beundring, når man tager den tids forhold i betragtning. Matriklen af 1688 var så nøjagtig og god, at den holdt helt op til 1844. Den dannede grundlag for hartkornskatterne til kongen (staten), og hver gang en stump jord blev solgt og tillagt en anden ejendom, fulgte den pågældende jordstumps hartkorn med, så der hele tiden var en sikker og retfærdig fordeling af hartkornsskatterne.

Ved matrikuleringen 1688 fik gården i dalen i Faarup nr. 8, og den hørte da stadigvæk under Dueholm Gods. Fæsteren hed nu Michel Jensen, og gården fik sit gamle hartkorn fra 1664 (4-5-1-1) nedsat til 1 tønne, 7 skæpper, 2 fjerdingkar og 2 album, - hvilket tydelig viser, hvor uretfærdig den gamle matrikulering fra 1664 havde været. Den gamle fæster Christen Andersen må da forinden have afstået gården, men det er ikke lykkedes at finde Christen Andersen Daels død og begravelse omtalt i kirkebogen. 1689 nævnes, at Christen Dahlgaards hustru Anne Christensdatter er død 65 år gammel. Den nye fæster Michel Jensen er det heller ikke lykkedes at finde oplysninger om, men det

kan kun være en kort tid, han har været fæster af gården, hvilket fremgår af det efterfølgende.

Krongods

1690 - Svenskekrigene i midten af 1600-tallet havde ganske forarmet den danske bondestand, og forsøget på at vinde de tabte områder i Sverige tilbage var med til at forværre armoden. Mange fæstebønder flygtede fra deres gårde, og mange godser og gårde var øde og blev tildømt kongen for manglende skattebetaling. Ved Aleta van der Camers død 1680, kom Dueholm Gods til hendes svigersøn, oberst Joachim von Brochdorf, men der var besværligheder med arvesagen, og den trak ud. 1688 var Brochdorf blevet fradømt Dueholm, og Povel von Klingenberg den yngre havde så overtaget godset. Arvesagen var dog endnu ikke helt afsluttet, og ifølge »Kronens Skøder« blev der 11 juni 1690 afsagt dom ved Sønder og Nørre Herreds Ting på Mors: »hvorved følgende fra Dueholm Closter til fremmede og udenlandske Proprietairer udlagte Gods, som ingen har villet vedkende sig, og hvoraf Skat ikke er svaret siden 1. Januar 1688, tildømmes Kongen. - bl.a. i Lødderup Sogn, Faarup Bye 2 Gaarde: Hk: 2-1-3-0 og 1-7-2-1« - den sidste var Dalgaard, og hermed var gården i Faarup i kongens eje.

1693 - Kongen, der på grund af bøndernes armod og skatterestancer gennem 1680-erne, var blevet ejer af mange gårde i Nordvestjylland, lod oprette et Nordjysk Rytterregiment. Han lagde mange af sine gårde ind under dette, og deres afgifter skulle anvendes til regimentets opretholdelse. I »Projekt-jordebog for Ryttergodset 1693« kan man læse følgende: »Gård nr. 8 i Faarup By, Lødderup Sogn, med nyt hartkorn 1-7-2-1, og gl. hartkorn 4-5-1-1, der førhen havde tilhørt Dueholm Gods, var 1693 blevet

udlagt som ryttergods. Brugeren eller fæsteren hed Christen Jørgensen. Ved gården var der en raling (stuehus) på 6 fag, en lade på 7 fag og en stald på 3 fag. Besætningen, som Christen Jørgensen havde overtaget, da han fæstede gården efter Michel Jensen, og som han senere skulle stå til regnskab for, var 1 hest, 1 ungnød (ungkreatur) og 5 får, og derudover var han blevet tillagt 1 hest.« Vi ser her, at det kun var en kort tid Michel Jensen havde været fæster, allerede 1693 var han afløst af Christen Jørgensen.

1716 - Det var dog ikke i særlig lang tid 3die Jydske Rytterregiment blev opretholdt. Allerede omkring 1716 lod kongen ryttergodsets gårde sælge på auktion, heriblandt også gården i Faarup. »Kronens Skøder« kan således melde: »16 Novbr. 1716 - Skøde til Anders Kiærulf paa Bjørnsholm paa en Deel af 3die Jydske Regiments Ryttergods - bl.a. i Lødderup Sogn, Faarup Bye Matr.nr. 8 (tidl. af Dueholm Gods) Hartk: 1-7-2-1 - á 40 Rd. pr. Td. - er 77 Rd. 88 Skl.« Anders Kiærulf til Bjørnsholm i Himmerland var højstbydende på auktionen, og han måtte betale 77 rigsdaler og 88 skilling for gården i Faarup. På den tid ejede han også Ørndrup Gods på Mors, som gården i Faarup nu blev lagt ind under.

Selveje

1749 - Dette år skete der en ændring af gårdens ejerforhold, så den fremover adskilte sig fra de fleste andre af øens gårde. 1742 var Christen Jørgensen Daels hustru Inger død 72 år gammel, og 1744 døde Christen Jørgensen selv 72 år gammel. Det vides dog ikke, om der efter ham kom en ny fæster i gården, men 1749 blev den blev frikøbt fra Ørndrup Gods af Jens Sørensen Smed til selvejendom, en status den beholdt helt op til vor tid. Morsø Herreders Skøde og Pante-protokol beretter følgende: »Ting-

læst 7-7-1749 - Kiendes jeg under-skrevne Peter Stiernholm til Ørnrdrup og hermed vitterliggjør, at jeg haver solgt og afhændet, saasom jeg hermed fra mig og mine Arvinger til velagte Dannemand Jens Sørensen Smid og hans Arvinger sælger, skiøder og afhænder een mig tilhørende Bondegaard, som her paa Morsøe udi Dueholms Ampt, Synderherred, Lødderup Sogn, Faarup Bye, ere beliggende, af Hartkorn efter Nye Landmaalings Matricul 1 Td. 7 Skp. 2 Fdk. 1 Alb. - Hvilken Gaard med derpaa staaende Bygning og ald sin rette Tillæg, være sig af Agger, Eng, Mark, Hede, Kiær og Moser, samt Fiskevand og Fæegang, Tørvegrøft og Lyngslet, vaadt og tørt, inden og uden Markskel, aldeles intet undtagen i nogen Maader, som dertil nu ligger og af Alders Tid tillagt haver og bør dertil at ligge med Rette, for et frit og frelst Kiøb og skal være velbemeldte Jens Sørensen Smid og hans Arvinger berettiget til evindelig Arv og Eiendom at nyde, bruge og beholde og sig saa nøttig gjøre, som han eller de bedst ved, vil og kan i alle optænkelige Maader, saasom meerbemeldte Jens Sørensen Smid for benævnte Gaard mig haver fornøjet efter derom sluttede Accord og til mig betalt rede Penge Fire-sindstyve, skriver 80 Rixdaler, hvorfor jeg og ydermeere bepligter mig og mine Arvinger at skal fri frelse og hiemble oftbemeldte Jens Sørensen Smid bemeldte Gaard for alle og enhvers Tiltale, som et frit og hiemplet Kiøb i alle Maader. - Dets til Bekræftelse haver jeg nu dette mit udgivne Skiøde med egen Haand underskrevet og mit sædvanlige Zignete hostryckt, og tillige venligen ombedet velædle Signr. Melchior Meldahl i Nykiøbing og min kiære Broder Nicolai Stiernholm, at de dette med mig til Vitterlighed ville underskrive og forsegle. - Datum Ørnrdrup den 21de Juny Anno 1749.«

Vi ser her, at den nye ejer af gården var Jens Sørensen Smed, men om han selv var smed, eller en af hans forfædre havde været smed engang, melder skødet intet om. Han måtte betale 80 rigsdaler for gården, der 1716 havde kostet 77 rigsdaler og 88 skilling.

Skøde og aftægt

1761 - Jens Sørensen Smed og hustru Anne Christensdatter var kommet op i årene og tilsyneladende også i økonomiske vanskeligheder. De overdrog derfor gården til deres søn Jørgen Jensen, med hans søskende og medarbejders billigelse. Skødet lyder saaledes: »Under-skrevne Jens Sørensen Smed og Hustrue Anne Christensdatter boende udi Faarup Daael paa Morsøe kiendes og hermed for alle vitterliggjør, at vi med velberaaed Hue og Samtycke af vores Arvinger haver soldt og afhændet, som vi og hermed sælger og aldeles afhænder fra os og vore Arvinger, til vores Søn Jørgen Jensen og hans Arvinger een vores tilkiøbte Bonde-Boelig beliggende udi Morsøe Land, Dueholms Ampt, Sønderherred, Lødderup Sogn, Faarup Bye, Faarup Daael kaldet, som vi os den 21 Juny 1749 efter Skiøde udgivet af velbaarne Juncher Peter Stiernholm til Ørnrdrup haver os tilforhandlet, Hartkorn efter Nye Matricul 1 Td. 7 Skp. 2 Fdk. 1 Alb., som vi nu for vores Alderdom og anden paatrængende Omstændighed ej selv længere kan forestaa.

Hvilken Bundegaard med derpaa staaende Bygninger og hvad derudi nagelfast findes, Hartkorn, Eiendom, Herlighed og Rettighed være sig i Mark, Eng, Hede, Kiær, Moser, Fiskevand, Fæegang, Tørveskær, Lyngslet, vaadt og tørt, inden og uden for Markskel, som af Arilds Tid tillagt haver og dertil med Rette tilligge bør, alleene undtagen tvende Hedeskifter og halvanden Tørveskifte, som vi forhen haver solgt til

Sr. Niels Børgesen til Frøslevgaard og er underlagt Trælborg alt efter vores derpaa udgivne Skiødes Formelding og som ikke længere følger Gaarden eller dette vores Skiøde vedkommer, - bemeldte vores Søn Jørgen Jensen og hans Arvinger, tillige med den ved Gaarden forefindende Besætning og Boehave, alt efter vedhæftede Specifikationsliste, til et frit og frelst Kiøb og stedsevaerende Arv og Eiendom skal have nyde, bruge og beholde og sig derpaa saa nyttig gjøre, som han eller de bedst ved, vil og kan i alle optænkelige Maader, saasom vi derfor er skeet fuldkommen Vederlag og Betaling, saa vi for os og vore Arvinger forsikrer at fri, frelse, hiemle og fuldkommeligen tilstaa bemeldte vores Søn Jørgen Jensen og hans Arvinger samme Gaard med derved efter Specifikation medhavende Besætning samt ald andet sin Tilliggende som meldt er, til en fuldkommen Eiendom fri for hver Mands Tiltale i alle optænkelige Maader. - Dets til Bekræftelse haver vi dette vores Skiøde med egne Hænder underskrevet og vores Signette undertrøgt, som vi tillige tjenstlig vil ombede nærværende gode Mænd med os til Vitterlighed at underskrive og forsegle. - Datum Faarup Daael den 30 October Anno 1761.«

Specifikation paa hvad Besætning og Inventarium der følger Gaarden og vores Søn Jørgen Jensen med dette Kiøb og Skiøde, og nu findes ved Stedet den 2 October 1761: 2 Køer - 2 Studeungnøder - 2 Kalve - 5 Faar og 1 Vædder - 2 Vogne med Dræt og Tilbehør, Leyrer og Stænger - 1 Tromle - 1 jernbunden Harve - 1 Ploug, med Jern og Tilbehør - 3 Jerngreebe - 3 Spader - 2 Høleer med Drau og Kroge - 2 Lyngleer - 1 Skiærkiste med Kniv - 2 Øll-tønder - 2 Kar - 3 Løbe - 3 Solde - 1 Kornskippe - Stangtømmer og Jern til Aalestang med Aalegiærd (Lyster) - 1 Huus-Stige - 1 Hiul-boer

Dalgaard set fra luften, sidst i 1950'erne. Den nye stald er opført i 1956. De øvrige bygninger om gårdspladsen er fra 1882, hvor gården blev flyttet til sin nuværende beliggenhed fra den anden side af Sallingsundvej nær Faaruplund.

Da billedet blev taget, var der noget længere til bygrænsen end i dag - her er grønne marker omkring Fruevej og på Refshammer. Og i baggrunden anes Ørodde's gamle profil - ubebygget på det sydligste stykke.

- 1 Sengested og Sengeklæder af uldent Linned til en Seng - 1 Langbord og 1 Bænk - 3 Skamler - 1 Fyhr, beslagen Kiste - 2 Hør-Brøder - 1 Uldsax - 1 Helt-Vood og 1 Baad - 1 Norsk Jerngryde paa 3½ Kande Rum - 3 Spande - 1 Haandqværn - 3 Forche - 1 Plejæl og 3 River - 1 Ræe-Kratte (tangrive) - 1 Stor-Øxe - 1 Haand-Øxe - 2 Sauge - 3 Nauer - 2 Hamre - 6 Mælkebøtter - 1 Kiærne - 3 Truge - 2 Sække - hvilket alt følger Gaardens Kiøb og vores Søn Jørgen Jensen til Eiendom efter vores Skiødes Indhold. - Faarup den 30te October 1761.« Det fremgår her ordret af skødet, at gården da kaldtes »Faarup Daael«. Vi får også et interessant indblik i, hvad der på den tid fandtes af besætning, inventarium og redskaber på en mindre Morsø-gård.

Samme dag tinglæstes også Jørgen Jensens aftægtskontrakt med forældrene. Heri læses bl.a.: - 1. Overlades mine Forældre Jens Sørensen Smid og Hustrue Anne Christensdatter til frie Beboelse og Huusværelse saalænge de lever den nyebyggede Qvist samt 5 Fag Huus af den nordre Ende i det østre Huus paa Gaarden, som jeg uden deres Bekostning selv imidlertid holder vedlige og tillige overlader dem en liden Fold til en Kaalgaard samt et lidet Kammer.

2. Leverer jeg dem til deres Underholdning, saalænge de lever, 4 Tdr. Rug, 1 Td. fremmest Byg, samt tillige 1 Td. Kiøbmandsbyg til Malt og 1 Td. Havre, - Halvdelen til Volborgdag, og den anden halve Deel til Mortensdag, og det aarligen saalænge de lever, men naar den ene af dem ved Døden skulle afgaa leveres den efterlevende siden aarligen 2 Tdr. Rug, 1 Td. Byg og 1 Td. Havre.

3. Leverer jeg aarligen til mine Forældres Ildning og Varme 6 Læs Skod-Tørv, 4 Læs Huggen-Tørv, 4 Læs Flad-Tørv og 1 Læs Lyng, som jeg graver, røgter og hiemfører dem

saalænge de lever, uden Afgang enten de begge ere i Live eller ikkuns den ene lever.

4. Føder jeg om Vinteren og græsser om Sommeren aarligen for dem saalænge de begge eller ikkuns den ene af dem lever, og det aarligen, 1 Koe, 4 Faar, 1 Vædder, lige med mine egne, samt græsser om Sommeren for dem 1 Svin, men om Vinteren fodrer de Svinet selv med det førømmeldte Havre.

5. Den i Gaarden værende Haandqværn bliver til fornøden Brug for mine Forældre, naar de det maatte behøve.

6. Efter bemeldte mine Forældres Død besørger jeg dem enhver for sig deres christelige og skikkelige Begravelse.

7. Skulle Vorherre forsee min ugifte Søster udi Ægttestand, skal jeg foranstalte og bekoste hendes skikkelige Trolovelse og Bryllup, da hun efter mine Forældres Villie nyder af Boet, som mine Forældre selv har reserveret, 1 Koe eller Qvie samt 1 Kiste og Sengeklæder til en Seng.

8. Den Gæld, som mine Forældre haver paa Gaarden, som er 50 Rdlr., forsikrer jeg for mig og mine Arvinger, paa Anfordring og naar forlanges at betale og derfor at friholde mine Forældre og mine Medsøds-kende med deres Arvinger for ald Ankrav og Tiltale.

9. Skulle jeg ved Døden afgaa førend mine Forældre, og jeg overlader mig Hustrue eller Livsarvinger, skal mine Arvinger, ihvor de og ere, være forbunden at indestaae udi denne Contract og samme i alle Deele at opfylde uden nogen afgang for mine Forældre, og skal til denne Contracts fuldkomne og urøggelige Efterlevelse min iboende Gaard, Faarup Daael kaldet, med ald sin Bygning, Hartkorn, Eiendom, samt ind og udvendige Besætning være mine Forældre til Underpant og Forsikring, indtil denne Contract i alle sine Poster og Indhold fuldkommen og skadesløs bliver op-

fyldt, saa jeg herudi alt forsikrer for mig og mine Arvinger at holde mine kiære Forældre skadesløs i alle optænkelige Maader, hvorimod jeg nyder hvad lidet mine Forældre sig kan have reserveret og efter deres Død sig kan efterlade, uden nogen deres Børn og Arvingers Pretention i nogen Maader, alt efter deres skriftlige Forsikring af Dato 29 August 1861, og uden ald vores Pretention af nogen og at denne Contract af mig saaledes er indgaaet, og af mig u-brødelig skal holdes og efterleves, bekræfter jeg herved med egen Haand og hossatte Signette, - Datum Faarup den 30te October 1761.« Selvom Jens Sørensen Smed og Anne Christensdatter havde været i økonomiske vanskeligheder, var deres aftægtskrav til sønnen ikke beskedne, og man kan have sine tanker om, at når de ikke selv kunne klare sig i gården, hvorledes skulle det så gå sønnen med så store ydelser hængende over hovedet. Gården var tilsyneladende blevet ombygget og havde nu sit stuehus liggende østen i gården. Her får aftægtsfolkene rådighed over en nybygget kvist (karnap) samt 5 fag i den nordre ende af bygningen.

1762 - Året efter overdragelsen tinglæstes en gæld i gården på 50 rdlr. Det var tilsyneladende forældrenes gæld til sognepræsten i Nykøbing Hr. Morten Kiærulf, som Jørgen Jensen hermed overtog.

1767 døde gårdens tidligere ejer Jens Jensen Smed, 68 år gammel.

1768 blev Jørgen Jensen gift med Anna Pedersdatter fra Vils. Lødderup Kirkebog kan dog fortælle, at han allerede 1762 havde fået et barn uden for ægteskab med Anne Sørensdatter af Faarup, for hvilken synd de begge havde stået offentlig skrift i Lødderup kirke.

1773 - Efter at have været ejer af Faarup Daael i godt og vel 10 år solgte Jørgen Jensen gården til Christen Christensen Post, der også bar

tilnavnet »Faarup«. Hans hustru hed Aase Andersdatter. I skødet benævnes gården for første gang med navnet »Dahlgaard«, og den var nu steget i værdi, fra 80 rigsdaler i 1749 til nu 290 rigsdaler. For at kunne financiere købet af gården måtte Christen Christensen Post låne 200 rdlr. af Sr. Peder Wulff i Thisted og pantsætte Dahlgaard med 2 Bæster (heste), 2 Køer, 2 Ungnøder, 1 Vogn, 1 Ploug og 1 Harve.

1775 døde gårdens tidligere ejer Jens Jensen Smeds enke Anne Christensdatter. Christen Christensen Post havde i forbindelse med købet af gården i 1773 overtaget aftægtsforpligtelserne, og da de nu begge var døde, var denne byrde dermed ophævet.

1784 døde den nuværende ejer Christen Posts hustru Aase Andersdatter 35 år gammel. Han giftede sig dog igen samme år med Dorthe Pedersdatter fra Salling.

1787 Folketælling: Faarup Bye:

- Christen Post Hosbonde, 50 år, 2. ægteskab, Husfader, Selvejer
- Dorthe Pedersdatter, 27 år, Madmoder

Deres børn

- Marie Anne, 10 år
- Kirsten, 8 år
- Karen, 6 år
- Anne Marie, 4 år
- Anne, 1 år

Tjenestefolk

- Anders Nielsen, 30 år, ugift, Landsoldat
- Dorthe Andersdatter, 21 år, ugift

1793 - Christen Post fik mange børn i sine 2 ægteskaber, og han var efterhånden blevet en ældre mand med en ung kone. Han solgte 1793 gården og flyttede til Fredsø, hvor de dog fortsatte med at få børn. Han døde i Fredsø 1804, og hans enke i 1809. »Christen Christensen Faarup kiendes og hermed vitterliggjør at

have solgt og afhændet, ligesom jeg fra mig og mine Arvinger sælger, skiøder og aldeles afhænder til velagte Hans Jensen Søndergaard og hans Arvinger, min eiende og hidtil paaboende Sted Dahlgaard kaldet, beliggende i Faarup Bye, Lødderup Sogn, Sønderherred, Dueholm Amt, og er ansat efter Nye Matricull for Hartkorn 1 Td. 7 Skp. 2 Fkr. 1 Alb. o.s.v. - for kjøbesum 560 Rd.« Gården var altså i de 20 år Christen Christensens ejede den steget i værdi fra 290 Rdlr. til 560 Rdlr.

1795 - Hans Jensen Søndergaard var kun ejer af Dahlgaard i to år, allerede 1795 solgte han den igen: *Underskrevne Hans Jensen Søndergaard nu boende i Galtrup, kiendes og hermed vitterliggjør at have solgt og afhændet, ligesom jeg fra mig og mine Arvinger aldeles sælger, skiøder og afhænder til velagte Christen Christensen Dam, min eiende og forhen iboende Gaard Dahlgaard kaldet, ansat efter Nye Matriculs Hartkorn 1 Td. 7 Skp. 2 Fdk. 1 Alb. Kjøbesum 560 Rd.*

Udskiftningen

1797 - Dette år blev udskiftningen af Faarup Byes jorder foretaget. Førhen havde gårdene haft deres mange små marker liggende spredt ud over hele landsbyens areal. Man var bundet af et fællesskab, der styrede og bestemte, hvad man skulle avle i de forskellige vange, hvornår man såede og høstede o.s.v. Imellem vangene lå byens fællesarealer, hvor kreaturerne gik løse omkring og græssede. Ved udskiftningen blev landsbyens areal fordelt, og hver gårdmand og husmand fik lige så meget jord, af samme kvalitet som før, samlet i et eller ganske få stykker. Kreaturerne kunne herefter ikke gå løse omkring, men skulle holdes inden for gårdens egne arealer. Udskiftningen af landsbyerne i Danmark var nok den vigtigste af de mange landboreformer der foretoges i sidste halvdel af 1700-tallet.

Hermed fik dygtige og driftige landmænd mulighed for selv at bestemme og tilrettelægge deres gårdes drift, og deres resultater smittede af på andre, så de også begyndte at interessere sig for nye plantesorter og ændrede driftformer. - Morsø Herreders Justitsprotokols Kopibog: »Den 28 juny 1797 mødte Poul Knokkegaard af Liørslef, Niels Jørgensen af Lægind, Jens Vestergaard af Lødderup og Lars Christensen af Redsted hos Michel Madsen i Faarup for at taxere Farup Byes Mark til forestaaende Udskiftning af Fælledskab.« Landsbyens jorder, Indmark, Brødjord, Kiær, Hede og Fælled blev herefter takseret og ansat efter deres godhed. I forbindelse med taksationen af Faarup Mark blev forskellige marknavne nævnt: Sørenstoft - Søvnald - Nørvang - Mellemvang - Sundtoft - Smedsbak - Graeset - Grundvold - Chrensdalagre - Løg-dalfald - Hedeagre - Støttinger - Vandagre - Bitteholm - Storeholm - Søebløde - Lilleeng - Grusbakkjær - Skakskifter - Sortpøtter - Hesteng - Haardeng - Vester Rokkjær - Øster Rokkjær - Nordre Hede - Elkjær - Bakkerne sønden Hedeagre - Holmsvand - o.s.v. Taksationsforretningen er underskrevet og godkendt af de 3 lodsejere, der ejede ejendomme i Faarup, nemlig Diderik Galtrup på Højris, Tøttrup på Dueholm, og den eneste selvejer Christen Dam i Dalgaard.

»Løverdagen den 29 July 1797 vare Faarup Byes Lodsejere forsamlede hos Christen Møller i Byen, for at forenes om Faarup Marks Udskiftning af Fælledskab. Her fik ejendommene i Faarup tildelt deres jorder efter den foregående taksation bl.a.: Selvejer Christen Dam vederlægges sit hele "Skyldfang" samlet paa eet Sted (Skyld = Skat - Fang = Tilliggende, - d.v.s. han fik alle hans skattepligtige jorder til ejendommen samlet i et stykke) Han beholder sin Toft og Grønning

østen Landevejen. Den østre Skillelinie for hans Lod begynder med nordre Ende ved sydøst Hjørne af hans Skifte, østen Anders Lynggaards Toft, drages derfra sønder paa til Aaen, omtrent 60 al., østen om Vandagre, og østen om Niels Madsens (gl.) Skifte ved Aaen. Heden vesten denne Linie tildeles ham, tilligemed Fælledet sønden Vandagre og Støttinger i sønder til Søen, samt Elkiær-Skifter vesten Støttinger. Han tildeles de 2de østre Skifter i Søebløde. Fremdeles faar han Vandagre og Støttinger og saa langt mod nord vesten for Vejen, som han for sine Agerjorder kan tilkomme. - Christen Dam erklærede at ville afgive til Byen 1000 kvadratalen af hans bedste Jord, hvorimod han ikke ville, at nogen maatte bjærge »Knokker« (padderokker) eller Græs i Søen, men samme ham allene at tilhøre, - hvormed alle vedkommende vare fornøjede, naar bemeldte Mark udlægges imellem Christen Dams og Færgemandens Indmarkslodder.« Hermed fik Dalgaard sin jord samlet i et stykke. Bygningerne lå godtnok i det nordøstre hjørne af arealet.

1801 Folketælling: Faarup Bye

- Christen Christensen Dam
Husbond, 55 år, Bonde og
Gaardbeoer
- Malene Eskesdatter, hans Kone
61 år, i 2. ægteskab.
- Anne Christensdatter, hendes
Datter, 20 år, ugift

1803 - Christen Christensen Dam og hustru var allerede midaldrende, da de overtog Dalgaard, og 1803 solgte de gården: »Christen Christensen Dam boende i Harre bekiender og hermed Vitterliggjør, at jeg efter mundtlig Afhandling have solgt og afhændet til Christen Pedersen Høi, ligesom jeg med dette mit Skiøde nu aldeles sælger, skiøder og afhænder min i Faarup Bye, Lødderup Sogn under Thisted

Amt værende og forhen beboende Gaard Dahlgaard kaldet, med det derunder henliggende Hartkorn 1 Td., 7 Skp., 2 Fdk. 1 Alb. – Kiøbesumma Sex Hundrede Halvfemsindstyve og Nie Rixdaler, siger 699 Rd.« Tilsyneladende var Dahlgaards ejer Christen Christensen Dam flyttet til Harre i Salling, forinden han solgte gården til Christen Pedersen Høi. Dens værdi var da steget til 699 rigsdaler.

1810 oprettede Christen Pedersen Høi og hustru Karen Pedersdatter testamente, så den længstlevende kunne arve den anden og forblive i uskiftet bo. En sådan disposition krævede dog kongelig tilladelse. Det fik de - og testamentet lyder: »Da det er uvist for enhver, naar han ved Døden skal bortkaldes, og det tillige er en Pligt for tvende Ægtefæller at sørge for hinandens Vel, saa haver vi i Betragtning heraf og paa Grund af indbyrdes Kjærlighed for hinanden, da vi for Tiden ingen Livsarvinger have, og vi heller kan vente nogen, besluttet og fastsat, at den af os længstlevende skal efter den sidstes Død nyde og beholde alle vores ringe Efterladenskaber, af hvad Navn nævnes kan, uden Rettens Middels Mellekomst, Registering og Vurdering, som sin fuldkomne Eiendom uden nogen Arvepretention af den førstafdødes Arvinger, og skulle det mod Formodning træffe sig, at den længstlevende skulle indlade sig i nyt Ægteskab, da skal den Førstafdødes Arvinger være fornøjet med en Kiendelse af 10 Rdlr., som den længstlevende i saa Tilfælde udbetaler til Skifteforvalteren til Deling imellem den afdødes Arvinger, og ere de med samme Betaling forpligtede at give Afkald uden videre Arvepretention. - At dette er vores sidste og ufravigelige Villie og Beslutning, det have vi ikke alene selv med sund Fornuft og Forstandens fulde brug underskrevet og forsegle, men endog

formaaet undertegnede tvende gode Mænd med os til Vitterlighed at underskrive og forsegle. - Faarup Bye, Lødderup Sogn den 21de Marts 1810.«

1813 døde Christen Pedersen Høj, 57 år gammel, men enken Karen Marie Pedersdatter var kun omkring de 33 år. Skønt imod testamentets »formodning« indlod hun sig samme år i nyt ægteskab med Jens Andersen Lynggaard af Lødderup, og han blev dermed den nye mand i Dalgaard.

Brandforsikring og beboere

1814 - Dette år blev Dahlgaard brandforsikret for første gang, og Brandtaksationsprotokollen melder således: »Anno 1814 den 1ste Marts er af undertegnede Branddirecteur og Taxationsmændene, Tømmermand Mads Christensen Smidt og Muurmester Jens Kløw begge af Thisted, foretaget følgende Taxation til Brandforsikring. Lødderup Sogn, Faarup Bye - En Gaard eies og beboes af Jens Andersen Dahlgaard Hk. 1-7-2-1.

a. Stuehuset i Nord, 12 Fag 9 Al Dyb, Fyrre Tømmer, klinede Vægge og Straatag. Indrettet til 2 Stuer, Kamre, Kiøkken og Bryggers, med Loft, Vinduer og Dørre, med Bielægger Kakkellovn og Kiedel paa 1/4 Td. - Skorsteen og Bageovn af brændte Steen. - 600 Rd.

b. Et Huus i Vestre Ende af Litr. a., 17 Fag 9 Al Dyb, af samme Materialier. Indrettet til Loe, Lade, Stald, Fæe- og Faarehuus. - 400 Rd.

c. Et Huus i Østre Ende af Litr. a., 12 Fag 5 Al Dyb, af samme Materialier. Indrettet til Tørve-, Vogn- og Materialhuus. - 200 Rd. Forsvarlig mod Ildsfare og ey tilforn forsikret. Rørbye Branddirecteu.«

Vi får her et godt indblik i Dahlgaards bygninger 1814 og ser, at gården nu er blevet trelænget. Det fremgår også, at Jens An-

dersen allerede da havde fået tilnavnet Dahlgaard.

1834 Folketælling: Faarup Bye

- Jens Andersen, 52 år, gift, Gaardmand
- Karen Pedersdatter, 54 år, gift, hans Kone
- Anders Jensen, 18 år, ugift, deres Søn
- Sidsel Svenningsdatter, 26 år, ugift, Tjenestepige

1844 - Ved den nye Matrikel dette år fik Dalgaard ændret sit matrikelnummer fra nr. 8 til nr. 6, og ligeledes sit hartkorn fra 1-7-2-1 til 2-1-0-0.

1853 købte Jens Andersen Dahl en kærlod, matr. nr. 1c, af Mikkel Poulsen og lagde den ind under Dahlgaard.

1855 Folketælling: Faarup Bye

- Jens Andersen, 73 år, Enkemand, født i Sognet, Gaardmand og Husfader
- Anders Christian Jensen, 39 år, gift, født i Sognet, Inderste, tjener Faderen
- Else Marie Andersdatter, 33 år, gift, født i Sognet, hans Kone
- Karen Marie Andersen, 5 år, født i Sognet, deres datter

Tjenestefolk

- Margrethe Christensdatter, 24 år, ugift, født i Sognet
- Zidsel Marie Madsen, 18 år, ugift, født i Sognet

Det fremgår af folketællingen, at Karen Pedersdatter må være død inden 1855. Sønnen Anders Christian Jensen med hustru og datter

Dalgaard fotograferet o. 1916-17. I haven ses ejeren Magnus Soelberg med hustru Elisabeth, sønnen Aage og hunden Moppe.

opholdt sig i gården, og man må vel formode, at det er dem, som har stået for den daglige drift.

1856 - Jens Andersen Dahl var en ældre mand omkring 74 år, og han solgte dette år Dahlgaard: »Jeg underskrevne Gaardmand Jens Andersen Dahl i Faarup By, Lødderup Sogn, tilstår og erkjender herved, at have uden foregaaende skriftlig Kjøbekontrakt solgt og afhændet følgende mig tilhørende Eiendomme til Jens Chr. Pedersen af Sejerlev. o.s.v. - Alt for den mellem os accorderede Kjøbesum 3500 Rdlr. foruden Aftægt til mig og min Hustru.«

Dalgård var, efter at vi havde haft Statsbankerotten, steget betydelig i værdi til 3.500 Rd., og den nye ejer måtte foruden selve købesummen yde aftægt til den forrige ejer: »Aftægtscontract imellem os under tegnede Jens Andersen Dahl i Faarup By, Lødderup Sogn og Jens Chr. Pedersen Gaardmand i Faarup: »Jeg, Jens Andersen Dahl betinger mig herved følgende aarlige Aftægt fra den Gaard jeg hidtil har eiet, og som jeg ved Skiøde af Dags Dato har overdraget til Jens Chr. Pedersen.

1. Aarlig leveres 2 Tdr. Rug og 2 Tdr. Byg forsvarlig og velrenset Korn, 3 Lpd. 4 Pd. Smør som leveres med 4 Pd. hver Uge i Aaret, 3 Sneese Æg, 8 Pd. Ost, 1 Lpd. godt fersk Flæsk ved Juletid, 2 Potter nymalket Mælk daglig, 2 Faar fodret og græsset med Yngel, som jeg udtager af Gaardens Faareflok, hvoraf det ene græsses fed tilligemed Gaardens egne.

2. I rette Ildebjærgningstid skal jeg have frit hjemkørt og indsat i Hus 8 Læs Mosestørv af Gaardens egen Grøft, á 60 Sneese pr. Læs, 2 Læs Hedetørv á 20 Sneese pr. Læs, alt forsvarligt. Med Tørvenes Røgt og Hjemkørsel skal min Pige være Behjælpelig.

3. Mit Korn skal Gaardens Eier føre til og fra Mølle uden Vederlag, og besørge mit Øl brygget og mit Brød bagt - dog her, at ogsaa min Pige er behjælpelig.

4. Jeg forbeholder mig, foruden fri og uhindret Adgang til Gaarden og Brønden, Kjælderens til min Beboelse foruden det vestre Sengekammer, og et Kammer næst ved Forstuen tages fri til min Piges Boeskab og min egen Klædeskiste. Saa forbeholder jeg mig og et Stykke Jord øst for Gaarden, fra nordre Ende af og til midt i Haven, til Kjøkkenurter, og Pigen som tjener mig skal have fri Bopæl i Gaarden 3 Maaneder efter min dødelige Afgang.

5. Til min Jordefærd skal Gaardens Eier besørge og levere frit Øl og Brød.

6. Kakkellovnen i Kjælderens skal efter min død tilhøre Gaardens Eier.

7. Fremdeles skal Gaardens Eier give mig fri Befordring til og fra Kirke, og saafremt jeg maatte behøve Lægehjælp, skal Lægen besørge fri Transport frem og tilbage, dog med den Indskrænkning at denne Præstation bortfalder, hvis jeg imod Formodning skulle forlade Gaarden.

8. Jeg forbeholder mig fri og uhindret Adgang til Kammeret igennem Forstuen, og fri Raadighed til at oplægge Stængetræer eller Lægter ved østre Side af Huset saalænge jeg er i Faarup.

9. Indtil 1ste Novbr. d.A. brødføder jeg mig selv hvad Korn angaar. - For det stemplede Papirs Skyld ansættes Aftægten til en aarlig Værdi af 116 Rdrl. - er for 5 Aar 580 Rdrl. - og Udgiften til Begravelsen 20 Rdrl, i alt 600 Rdrl. - For disse Aftægtspræstationer betinger jeg mig 2den Prioritets Panteret i Gaarden Matr.nr. 6 i Faarup, Hartk. 2 Tdr. 1 Skp., og i Kjærlodden Matr.nr. 1c ligeledes i Faarup, Hartk. 1 Skp. 2 Fdk. 1½ Alb. Gl.Skat 1 Rdrl. 38 Skl., næstefter 3500 Rdrl, saavel som i Bygningernes Assurancesum, Besætning, Ind og Udboe som det er og findes ved Gaarden eller i Tiden tilgaar og forlader. - Paa disse Vilkaar har jeg Jens Christian Pedersen indgaaet Contracten som herved stadfæstes med begge Partes Underskrifter - pt. Nykiøbing den 20 Juni 1856.«

Når der i aftægtskontrakten nævnes, at Jens Andersen Dahl skulle have »Kjælderens« til beboelse, så forstås dermed ikke en kælder nedgravet i jorden, men den stue i gården hvor man som regel opbevarede mælk, øl, mel og gryn m.m.

1870 Folketælling: Faarup Bye

- Jens Kristjan Pedersen, 37 år, gift, født i Sejerslev S., Husfader
- Ane Johanne Poulsen, 43 år, gift, født Ejerslev S., Husmoder

Deres børn:

- Ane Sofie Nielsen, 21 år, ugift, født i Ejerslev
- Kirsten Marie Jensen, 14 år, født i Ejerslev S.
- Maren Jensen, 13 år, født i Sognet
- Nielsine Jensen, 11 år, født i Sognet
- Petrine Jensen, 8 år, født i Sognet, Barn
- Poul Dissing Jensen, 6 år, født i Sognet
- Kristen Krog Jensen, 4 år, født i Sognet
- Kasper Jensen, 1 år, født i Sognet
- Mikkel Jensen, 26 år, ugift, født i Sognet, Tjenestekarl

Jens Chr. Pedersen Krog var gårdmandssøn fra Sejerslev, og hans hustru Ane Johanne Poulsen gårdmandsdatter fra Vester Hunderup. Hun havde tidligere været gift med Niels Christian Nielsen i Vester Hunderup, der var død, og hun havde en datter af dette ægteskab, Ane Sofie Nielsen.

Gården flyttes

1872 solgte de Dalgaard til ungkarl Christen Poulsen fra Ørding og flyttede til en gård i Vester Hunderup: »Kjøberens modtager Ejendommen den 1ste April 1873 og med Samme følger Cjødningen, hvoraf intet maa bortføres, ligesom der ogsaa medfølger alt, hvad der i Ejendommen er Mur og Sømfast og som kan betragtes som Bestanddele af Samme, men derimod ikke Kakkellovne, Grube-kjedler eller deslige. Det Foder, der er i Behold ved Tiltrædelsen, deles lige mellem os, hvorved bemærkes, at der intet maa bortføres fra Ejendommen forinden Tiltrædelsen. o.s.v.«

Man bemærker i kontrakten, at der ikke måtte fjernes staldgødning fra gården inden den nye ejers overtagelse. I gamle dage

var det nemlig gødningsmængden der satte grænsen for en gårds ydeevne. Man havde som regel jord nok, men havde man ikke tilstrækkelig staldgødning, blev jorden udpint efter få års brug, og måtte ligge hen som brak i mange år, før der igen kunne avles 6-7 fold i nogle få år. - Det er tankevækkende, at i dag er landbrugets naturgødning blevet et stort problem for samfundet, - i 1872 var det guld værd.

1880 Folketælling: Faarup Bye

- Kristen Poulsen, 33 år, gift født i Ørding S., Husfader og Gaardejer
- Mette Katrine Christensen, 31 år, gift, født i Hvidbjerg S., hans Hustru
- Kristen Poulsen, 1 år, født i Lødderup S., Barn
- Marie Jensen, 18 år, ugift, født i Lødderup S., Tjeneste pige

1881 købte Christen Poulsen naboejendommen matr. nr. 5 af Mikkel Peter Kirk. Denne ejendom havde et tilliggende af hartkorn 1-4-3-1½, og det lå langs vestsiden af Dalgaard's jorder. Med i handelen fulgte også 2 stude, 2 køer, 10 får, 1 plov og 2 harver, alt for købesum 10.500 kroner. I forbindelse med denne handel måtte Kristen Poulsen låne 10.000 Kr. af Godsejer P. Knudsen til Blidstrup med 4½ % forrentning, og han pantsatte herfor hele ejendommen i Faarup, matr.nr. 6 hk: 2-1-0-0, matr.nr. 1c hk: 0-1-2-1½ og matr.nr. 5, hk: 1-4-3-1½.

1882 - Christen Poulsen flyttede dette år gården og solgte de gamle bygningerne samt en mindre jordlod til Niels Andersen fra Vejerslev. Han flyttede gården op fra dalen til den mere centrale placering vest for Sallingsundvejen. »Jeg Kristen Poulsen tilstaar herved at have solgt til Niels Andersen et Stk. Jord af den mig iflg. Skøde af 20. Juni 1873, læst 5 Juli

s.A., tilhørende Ejendom Matr. nr. 6 i Faarup By, Lødderup Sogn, hvilket Stk. Jord udgør den Del af Ejendommen, som ligger Nord for den Vej, som fører ned til min gamle Gaard (Vejen derunder indbefattet), og har forøvrig Udstrækning efter et af Landinspektør Lind afsat Skjel. Med Jordstykket følger de paa samme opførte Bygninger, med Undtagelse af begge Fløjhusene, som jeg er forpligtet til at besørge bortflyttede i Løbet af indeværende Aar. - Salgsvilkaarene ere: Ejendommen overleveres Kjøberen den 1. August 1882, og han svarer alle samme vedkommende Skatter og Afgifter, som forfalder til Betaling fra 1. August 1882, i Forhold til det Hartkorn den faar med ved Udstykningen. o.s.v.« Den gamle Dahlgaard med stuehus og jordstykke, som Niels Andersen overtog, fik matr. nr. 6b. Jordstykket var på 3 fjerdingkar og 2 album.

1890 - Folketællingen viser lidt om Christen Poulsen og hans familie samt folkeholdet i den nyopførte Dalgård - der dog nu blev kaldet »Søndergaard«.

Folketælling: 1890 Faarup Bye

- Kristen Poulsen, 43 år, gift, født i Ørding S., Husfader og Gaardejer
- Mette Katrine Kristensen, 41 år, gift, født i Hvidbjerg S., Husmoder

Deres børn:

- Kristen Poulsen, 11 år født i Lødderup S.
- Juliane Poulsen, 9 år, født i Lødderup S.
- Poul Kristian Poulsen, 7 år, født i Lødderup S.,
- Anders Kristian Poulsen, 4 år, født i Lødderup S.
- Elisabeth Poulsen, under 1 år, født i Lødderup S.

Tjeneste folk:

- Mette Marie Jacobsen, 18 år, ugift, født i Redsted S.,
- Peder Sejersens Pedersen, 14 år ugift, født i Nyk.Landsogn.

1912 overdrog Christen Poulsen den nye gård til datteren Elisabeth og hendes mand Magnus Sørensen Soelbjerg: »Underskrevne Gaardejer Christen Poulsen i Faarup tilstaar herved at have solgt til Landmand Magnus Sørensen Soelbjerg af Mollerup den mig iflg. Adkomster tinglæst 5 Juli 1873 og 7 Jan. 1882 tilhørende Ejendom i Faarup By, Lødderup Sogn, nemlig: 1c af Hk. 0 Tdr. 1 Skp. 2 Fdk 1½ Alb. - 6a, 2 Tdr. 0 Skp. 0 Fdk. 1 Alb. - 5, 1 Tdr. 4 Skp. 3 Fdk. 1½ Alb. - med paa-staaende Bygninger, mur og sømfast Tilbehør, al udvendig Besætning og Indboet, med Undtagelse af hvad jeg ønsker at medtage, naar jeg flytter, alt for en Købesum af 35.000 Kr., skriver femogtredive tusinde Kroner, medens Ejendommen i Ejendomsskyld er sat til en Værdi af 25.000 Kr. - Det er et Vilkaar i Handelen, at jeg Christen Poulsen forbeholder mig Ret til uden Vederlag at bebo Ejendommens Storstue, saalænge jeg lever, ligesom jeg har Ret til at fordre Kost, Pasning og fornøden Kørsel for 200 Kr. aarlig, saalænge jeg er rask og rørig, bliver jeg svagelig, betaler jeg 1 Kr. om Dagen, og hvis Køberen sælger Gaarden, har jeg samme Ret i den Ejendom, han maatte erhverve. - Jeg Magnus Sørensen Soelbjerg modtager herved Skødet paa de anførte Vilkaar. - Saaledes udstedt i Nykøbing Mors den 4 Maj 1912.«

1929 - Om Magnus Sørensen Soelberg og hans virke i Søndergaard kan man læse i bogen »Danmarks Kommunale Forvaltning«: »Lødderup-Elsø Kommune - Magnus Sørensen Soelberg, født 19. Oktober 1881 i Mollerup, Søn af Gaardejer Chr. Soelberg og Hustru Mariane, f. Larsen. Gift 29 Marts 1912 med Elisabeth S., Datter af Gaardejer Chr. Poulsen, Faarup, og Hustru Trine. Uddannet ved Landbruget, Elev paa Galtrup Højskole 1906-07, Gaardejer 1912. Medlem af Bestyrelsen for Mejeriet. Medlem

af Sogneraadet 1925 (Venstre), - Medlem af Vejudvalget og Skolekommissionen 1925-29. Adresse: Søndergaard, Faarup pr. Nykøbing M.« Vi ser her, at den nye gård vest for Sallingsundvejen fik navnet »Søndergaard«, - sandsynligvis fordi den gamle Dahlgaard endnu ikke var nedlagt.

1950 - Bogen »Danske Landmænd og deres Indsats« kan yderligere belyse Magnus Sørensen Soelbergs forhold: »Gårdens Navn er »Søndergaard«; den er udflyttet og tildels nyopbygget 1882, har været Slægtsgård siden og er overtaget af Soelbjerg efter Fruens Fader 1912. Der var dengang opdyrket 42 Tdr. Land, hvilket er det samme som nu. Ejendomsskyld Kr. 41.500, Grundskyld Kr. 28.500. Besætningen var ved Overtagelsen 4 Heste, 6 Køer, 16 Ungkvæg, 6 Svin og 14 Får. Den er nu 5 Heste, 10 Køer, 26 Ungkvæg, 25 Svin og 24 Får. Soelbjerg er uddannet ved Landbruget og har

været på Galtrup Højskole 1906-07; har været i Sognerådet for Lødderup-Elsø Kommune i 8 år og i Bestyrelsen for Lødderup Mejeri. Sønnen, Aage Kresten Soelbjerg, er Medhjælper på Gården.«

1955 - Aage Kresten Soelberg overtog dette år gården efter forældrene, og om ham fortælles i bogen »Danske Gårde«, der udkom 1987: »Gdr. Aage Soelberg, født d. 20. januar 1913, søn af gdr. Magnus Soelberg, Faarup. Nuværende ejer er 3. generation på gården. Aage Soelberg overtog gården i 1955 fra faderen, matr.nr. 6a m.fl. Ejendomsskyld 980.000. Areal 14 ha. Ved jordfordelingen i 1977 blev der taget ca. 10 ha. fra ejendommen bl.a. til hovedvej A26. Stuehus opført 1882 og moderniseret i 1977, lade opført 1882 og ombygget i 1978, stald opført i 1956. Gården drives med en svinebesætning på 4 søer, smågrisene opfedes. Markdriften består af byg, raps og olieør. Der

Fårene klippes ved Legind Vejle o. 1940. Fra venstre Elisabeth, Aage og Magnus Soelberg samt ukendt.

findes 1 traktor.« I denne omtale nævnes gårdens navn ikke, men den har dog gennem de sidste mange år i daglig tale altid været benævnt som »Dalgaard«.

Det har sikkert ikke altid været lige nemt at være selvejer i Dalgaard, og de mange ejerskifter synes vel også at bekræfte dette.

Selvom denne beretning måske kan forekomme som en lang opremsning af tørre fakta, så er det dog mit håb, at den har givet læserne et indtryk af de forhold og omstændigheder, der gennem tiden har været med til at præge dansk landbrug.

Dalgaards ejere og brugere gennem tiden:

	Ejere:	Fæstere:
- 1647	Dueholm Closter	Christen Sørensen og hustr. Karen Michelsdatter
c.1647 - c.1679	Dueholm Closter	Christen Andersen og hustr. Anne Christensdatter
c.1679 - c.1693	Dueholm Closter	Michel Jensen
c.1693 - c.1744	Ryttergods / Ørndrup	Christen Jørgensen og hustr. Inger (Svenningsdatter)
1749 - 1761	Jens Sørensen Smed og hustr. Anne Christensdatter - selvejer	
1761 - 1773	Jørgen Jensen og hustr. Anna Pedersdatter - selvejer	
1773 - 1793	Christen Christensen Post og hustr. Aase Andersdatter - selvejer	
1793 - 1795	Hans Jensen Søndergaard og hustr. Karen Christensdatter - selvejer	
1795 - 1803	Christen Christensen Dam og hustr. Malene Eskesdatter - selvejer	
1803 - 1813	Christen Pedersen Høj og hustr. Karen Marie Pedersdatter - selvejer	
1813 - 1856	Jens Andersen Lynggaard og hustr. Karen Marie Pedersdatter - selvejer	
1856 - 1872	Jens Chr. Pedersen Krog og hustr. Ane Johanne Poulsen - selvejer	
1872 - 1912	Christen Poulsen og hustr. Mette Katrine Kristensen - selvejer	
1912 - 1955	Magnus Sørensen Soelberg og hustr. Elisabeth Poulsen - selvejer	
1955 - 1998	Aage Kresten Soelberg - selvejer	
Herefter	Morslands Historiske Museum	

Udsigt over Legind Vejle 1924.

»Vaske-Maren« hænger tøj op i baggården, Østergade 36, omkring 1920.

Sandgaards ejendom i Mollerup. Fra venstre ses Thora, Mary, Marie og Anine Sandgaard.

Her bygges karnap på huset – og nogen har afkrydset både kvist og person – men hvem kender stedet i dag? Oplysninger søges.

BOGGAVER

- FRA MORSØ LOKALHISTORISKE FORLAG

Bøger og film

om Mors og morsingboerne.

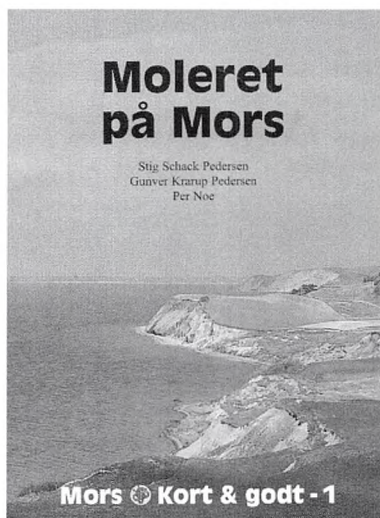
Om natur og kultur, fortid og nutid, menneske og samfund
Alle bøger er rigt illustrerede.
Brug dem som gave - eller glæd dig selv med en bog eller film.
Køb dem hos boghandleren og i museumsbutikkerne.

Morsingmålet!

Det er endnu muligt at få Schades og Skyums enestående bøger.

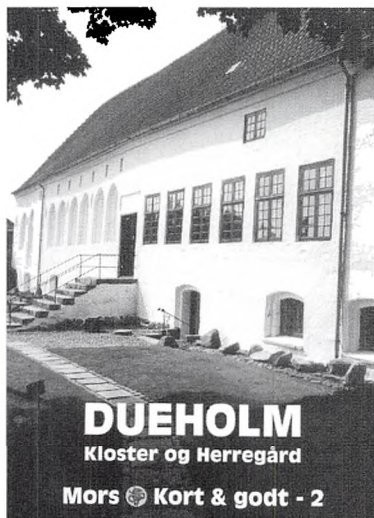

Ældre udgaver af **Jul på Mors** kan endnu erhverves i museumsbutikkerne.

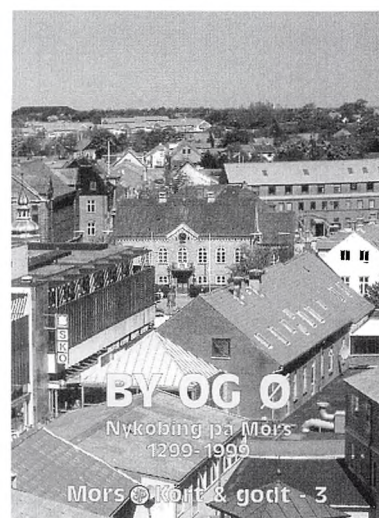
Udkom 1994, pris 48,00

En fortælling, der spænder over 60. mio. år. om molerets tilblivelse, om vulkaner og livet i og ved molerhavet, om fossiler og om menneskets brug af det enestående materiale.

Udkom 1996, pris 48,00

Bogen om Dueholms historie gennem 600 år. Om Johanitterne og klostret, om kongens lensmænd, og om godsejerne og herregården.

Udgivet i 1999, pris 48,00

Om Nykøbings 700 årige historie - og om øen Mors uden hvilken ingen by! Farverig fortælling, med gamle og nye billeder.

M
O
R
S
Ø

F
I
L
M

Ny Morsøfilm

- nr. 8 handler om Mors og morsingboerne i 1970'erne.
Glimt fra hele øen.
De gamle færger, naturen og naturligvis folk ved deres daglige dont.

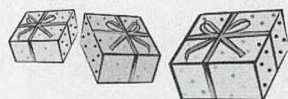
Nr. 1: Ernst Damgaards Morsø-film, 1958-59.
Nr. 2: Ernst Damgaards Morsø-film, 1964.
Stumfilm i farver. kr. 148,00.
Nr. 3: Oskar Larsens film fra TORF. 1972-87.
Farvefilm med tale og musik, pris kr. 198,00.
Nr. 4: Ernst Damgaards Morsø-film, 1939-69.
Stumfilm i farver, pris kr. 148,00.
Nr. 5: Moleret på Mors, 1922 og 1962.
Nr. 6: Ernst Damgaards Morsø-film, 1955.
Stumfilm, s/h og farve, pris kr. 148,00.
Nr. 7: STEFF TV Produktions film:
Den sidste støbedag.
Farvefilm med tale, pris kr. 148,00.

MUSEUMSBUTIKKERNE

- ER KLAR TIL JULEHANDEL

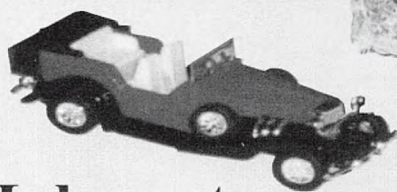
Mandelgaven til voksne ...

kunne meget vel være Gl. Dansk Mjød, Klapøjster Mjød, eller måske Troldemjød. Kortspillet, Spørgsmål & Svar på Morsingbomål, eller nogle af de fine hvide tekstiler så som duge, brød- og bakkeservietter etc.

Mandelgaven til børn ...

Butikken bugner af anderledes legetøj til små og store! Dukker, biler, spil, træ- og bliklegetøj og meget meget andet.

Julepynt

Allehånde gammeldags julepynt f.eks smukke glasting, halmarbejder, genoptryk af gamle klippear, m.v. Håndlavede børster. Sæbe og baberkoste.

Moler og Diatomit

forvandles til de fineste håndlavede smykker og brugsgenstande. Stort udvalg af glasperler, rav-, sølv- og bronzesmykker.

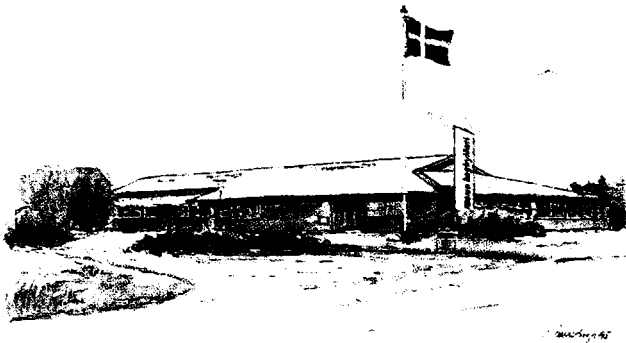

Dueholm Kloster, Tlf. 97723421
Dueholmgade
7900 Nykøbing Mors

Skarregaard, Tlf. 97751609
Feggesundvej 53, Sejerslev
7900 Nykøbing Mors

Åbningstider: man til fre 10-16 og lør/søn 12-16

**Det gamle trykkeri
med nyeste teknik**

**morsø
bogtrykkeri i/s**

Poul Nyborg
Færøvej 2 . 7900 Nykøbing Mors
Telefon 97 72 10 44

**MOLLERUP
MØLLE**

*ønsker
glædelig jul og
godt nytår*

– et korn bedre

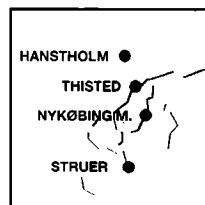
Tlf. 97 74 43 11, 7900 Nykøbing Mors
Tlf. 97 76 25 00 Redsted, 7970 Redsted
Tlf. 97 76 23 22, 7960 Karby

*Vi ønsker vore kunder
en glædelig jul og et godt nytår!*

TOMMERGAARDEN a/s

Hanstholm	• Industrivangen 2	• 7730 Hanstholm	• Tlf. 96 55 73 00
Thisted	• Silstrupvej 89	• 7700 Thisted	• Tlf. 96 19 52 00
Nykøbing M	• Soltoften 3	• 7900 Nykøbing M	• Tlf. 96 70 21 00
Struer	• Fælledvej 23	• 7600 Struer	• Tlf. 96 84 25 00

Hama
-perlen blandt legetøj

– et kvalitetsprodukt fra

malte haaning
PLASTIC/A/S
Nykøbing Mors

GEISLER

ønsker
glædelig jul og
godt nytår

KUNSTNERARTIKLER

WINSOR & NEWTON

Oliefarver · Acrylfarver
Akvarelfarver · Kunstnerpensler
Stafelier · Malerlæred

Byens FARVEHANDEL

Ellingsøe & søn

Havnegade 11 · Nykøbing Mors

Vi ønsker alle

læserne af »Jul På Mors«
en rigtig glædelig jul og et godt nytår med
tak for den tillid,
der blev vist os i det år, der er gået.
Som i 2001 vil vi fortsætte
i 2002 med tilbud på kvalitetsvarer på alt i
fliser, kantsten, læhegn, trådhegn,
flagstangsfod, dekorationsvaser m.m.

NYKØBING FLISEFABRIK I/S

Bakkegårdsvej 9 . Telefon 97 72 05 11

MORSØ MØRTELVÆRK I/S

Næssundvej 218 . Telefon 97 72 05 11

Kig på årets nye bøger!
Kig på vore mange fagbøger!
Kig på bøger til børnene!
Kig ind i ...

**BOG
HAN
SEN**

H. Hansens Boghandel
v. Grete & Kai Steen Nielsen
Gågaden 10, ved Kirketorvet
7900 Nykøbing Mors

TELEFON
97 72 17 77
TELEFAX
97 72 21 89

Skamol A/S – en international virksomhed og spændende arbejdsplads!

Skamol A/S er en internationalt arbejdende virksomhed med datterselskaber i Tyskland og USA samt produktion i Danmark og Frankrig. Skamol A/S markedsfører produkter til højtemperatur isolering til en række industrielle anvendelser dels via egen salgsorganisation, dels via et bredt net af agenter og distributører i det meste af verden. Vi beskæftiger ca. 210 medarbejdere i ind- og udland.

Skamol A/S
Østergade 58-60
7900 Nykøbing Mors
Tlf: 9772 1533
Fax: 9772 4975
E-mail: insulation@skamol.dk
www.skamol.com

Gas og Oliefy Service

Aut. Gas og VVS installatør

den lokale varmforsyning

Brændselsforeningen

N. A. Christensensvej 20 . 7900 Nykøbing Mors
Tlf. 97 72 08 33

**BØGER
FOTO**

KONTORARTIKLER

Indenrigsagentur for **SAS**

Telefon: **97 72 07 00**

Telefax: **97 72 04 27**

MORSØ BOGHANDEL

Deltager aktivt i
lokalsamfundet

m.p. MORSØ PAPIR & KONTORCENTER a/s
 JERNBANEGADE 6 • 7900 NYKØBING MORS • TLF. 9772 2677

SPAR

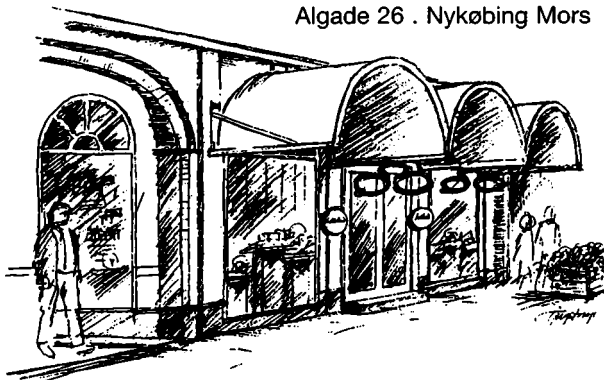
Velkommen i vor moderne butik med
 GAMMELDAWS service.
 Vi er altid parate til en go' handel!

Fruvej 41
 7900 Nykøbing Mors
 Tlf. 97 72 02 97

Gågaden
 7900 Nykøbing Mors
 Tlf. 97 72 00 30

Algade 26 . Nykøbing Mors

LIVSNYDERE!

Pia, 27 år
Studerende, mistede sit ene ben efter en trafikulykke. Tegnede gruppeforsikring i 1996.

Søren, 40 år
Førtidspensionist, gled i badekarret og beskadigede ryg og ben. Oprettede gruppeinvalidereforsikring i 1996.

Hanne, 35 år
Mor til 2 børn, mistede sin mand for 2 år siden. Tegnede gruppeforsikringer i 1993.

Frank, 33 år
Førtidspensionist, har dissemineret sklerose og sidder i kørestol. Tegnede gruppeinvalidereforsikring i 1994.

Gerda, 63 år, og Hans, 67 år
Pensionistægtepar med tid og penge til at dyrke fritidsinteresserne have og gammel bil. Oprettede pensionsopsparing i 1962.

Fremtiden kan planlægges men ikke forudsiges

Hvad fremtiden bringer, er der ingen der ved, men vi kan hver især lægge planer, forsøde alderdommen med en pensionsopsparing og rent økonomisk sikre os ved sygdom og ulykke med de nødvendige forsikringer. Du kan få det hele i Morsø Sparekasse. Kom ind og lad os hjælpe dig med at lægge planer, som kan sikre dig en god tilværelse. Hele livet.

1 MORSØ SPAREKASSE
www.morsoesparekasse.dk

Morsø Bank

116 97 72 14 00

Ønsker alle en
glædelig jul.

Vi er ikke lokalbank for ingenting